

ΠΑΡΣΙΣΜΟΣ

ΥΠΟ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Π. ΧΑΣΤΟΥΠΗ

Καθηγητοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν

Α'. Ἱστορία τοῦ Παρσισμοῦ

1. Ὀνομασία

Ἐκ πασῶν τῶν ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ἐμφαινομένων ξένων θρησκειῶν ὁ ζωροαστρισμός εἶναι ἡ μόνη ἐπιβιώσασα μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, γνωστὴ ἰδίᾳ ὑπὸ τὸ ὄνομα παρσισμός. Οἱ πάρσι ἢ κατ' ἐξελληνισμὸν παρσισταί, οἰκοῦντες ἐν τῇ πόλει Βομβάῃ, ἐν τοῖς πέριξ ταύτης καὶ ἐν τισὶ πόλεσι παρὰ τὴν δυτικὴν ἀκτὴν τῆς Ἰνδικῆς χερσονήσου καὶ συμποσοῦμενοι περίπου εἰς ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα χιλιάδας, εἶναι ὡς καὶ τὸ ὄνομά των ὑποδηλοῦ, πέρσαι¹ τὴν καταγωγὴν. Ἔχουν δ' ἐγκαταλείψει τὴν παλαιάν των πατριδα χάριν τῆς πίστεώς των. Ἡ παλαιὰ των θρησκεία, ἣν οὔτοι καὶ νῦν διατηροῦν, καλεῖται, ὡς ἤδη ἐλέχθη, παρσισμός. Ὁ ἴδιος αὐτῆς χαρακτηρισμὸς εἶναι «ἡ ἀγαθὴ θρησκεία», ὡς ἄνκις ἀναφέρεται ὁ ἰδρυτὴς τῆς Ζαρατούστρα. Περιστατικῶς χρησιμοποιοῦνται καὶ ἄλλοι χαρακτηρισμοί, οἷον μαζδαϊσμός καὶ ζωροαστρισμός. Τὴν μεταξὺ καθαρᾶς τοῦ Ζαρατούστρα διδασκαλίας καὶ μετὰ τοῦτον διὰ προσλήψεως παλαιοϊρανικῶν στοιχείων ἀναπτυχθείσης θρησκείας διάκρισιν δηλοῦν σαφῶς οἱ εἰς αὐτὰς ἀντιστοιχοῦντες ὅροι ζαραθουστρισμός καὶ ζωροαστρισμός, ὧν ἡ χρῆσις προτείνεται ὑπὸ τοῦ Lommel. Ὁ χαρακτηρισμὸς παρσισμός εἶναι ἄξιος προτιμήσεως, ὡς ἄνκις δι' αὐτοῦ νοεῖται ἡ ἐπιζῶσα θρησκεία. Οἱ λοιποὶ χαρακτηρισμοί, ὡς εἶδομεν, προσιδιάζουσι ἀντιστοιχῶς εἰς διαφόρους φάσεις τῆς εἰς τὸν παρσισμὸν ἀποληγούσης μακραιώνος ἐξελιξέως.

Σύμβολον τοῦ παρσισμοῦ εἶναι ὁ ἐν πτερωτῷ ἡλιακῷ δίσκῳ ἄνθρωπος, δι' οὗ εἰκονίζεται τὸ πνευματικὸν ἀρχέτυπον τοῦ Ἀχουρα-μάζδα ἢ κατ' ἄλλους, ἐν οἷς καὶ ὁ von Glasenapp, τὸ θῆλυ πνεῦμα (φραβάσι) τοῦ Ἀχουρα-μάζδα. Τὸ σύμβολον τοῦτο ἐμφανίζεται ἤδη ἐν τῇ περιφῆμῳ ἐπιγραφῇ Δαρείου τοῦ Α' ἐν Βεχιστούν.

1. Geo Widengren, «The Persians», ἐν Peoples of Old Testament, ed. by D. J. Wiseman, Oxford 1973 (1975), σ. 312-357.

2. Ἔ ρ ε υ ν α

Γνωστοῦ ὄντος ὅτι μεταξὺ ἐλλήνων καὶ περσῶν ὑπῆρξε στενὴ ἐπικοινωνία, δὲν εἶναι ἀπορίας ἄξιον ὅτι ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, ὡς ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Θεόπομπος, ὁ Στράβων, ὁ Πλίνιος, ὁ Δίων Χρυσόστομος, ὁ Πλούταρχος καὶ ὁ Ἀγαθίας, παρέχουν πολλὰς εἰδήσεις περὶ τῆς περσικῆς θρησκείας². Ἀλλ' ἀντιλήψεις καὶ συνήθειαι γινωσκόμεναι διὰ τῶν εἰδήσεων τούτων δὲν ἀφοροῦν κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ Ζαρατούστρα, διότι ἐν τῇ τότε Περσίᾳ διεσφύζοντο πολλὰ ἐκ τῆς προζαρατουστρικῆς περιόδου. Ἄλλως τε καὶ ὕστερον ὁ πραγματικὸς μαζδαϊσμός ἠὲξήθη διὰ προσλήψεως ἄλλων ἰδεῶν καὶ τελετουργικῶν ἐθίμων.

Ὁ παρσιμὸς ὡς ζῶσα θρησκεία ἦτο εἰς τὴν Εὐρώπην ἄγνωστος μέχρι τῆς 17ης ἐκ/δος μ.Χ., ὅτε παρεσχέθησαν ὑπὸ περιηγητῶν εἰδήσεις περὶ παρσιστικῶν τοῦ Ἰράν καὶ τῶν Ἰνδιῶν. Χειρόγραφόν τι τῆς Γιάσνα κομισθὲν εἰς Καντέρμπερυ τῷ 1633 καὶ χειρόγραφόν τι τῆς Βενδίδαδ κομισθὲν ἐκ Σουράτ τῷ 1723 ὑπὸ τοῦ ἀγγλοῦ G. B o u c h e r καὶ ἀποτεθὲν εἰς τὴν Βοδληιανὴν βιβλιοθήκην τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὁξφόρδης προξένουν μόνον τὴν περιέργειαν. Ἡ νεωτέρα ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ἤρξατο διὰ τοῦ εἰσέτι ἐπὶ ἀρχαίων εἰδήσεων βασιζομένου ἔργου τοῦ T h o m a s H y d e: *Historia religionis veterum Persarum*, Oxford 1700, 1760². Θεμελιωτῆς τῆς φιλολογικῆς γνώσεως τῶν ἱερῶν Γραφῶν τοῦ παρσιμοῦ ὑπῆρξεν ὁ γάλλος ἀνατολιστῆς A. H. Anquetil-Duperron, ὅστις μεταβάς τῷ 1754 εἰς Ἰνδίας ἀνέγνωσεν αὐτὰς τῇ βοήθειᾳ τοῦ παρσιστοῦ ἱερέως D a s t u r D a r a b καὶ ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ παραχωρηθέντα εἰς αὐτὸν ἀβεστικά χειρόγραφα. Μεθ' ἑπταετῆ ἀναστροφῆν του μετὰ τῶν παρσιστικῶν ἐπέστρεψεν (1761) εἰς Εὐρώπην. Πρὶν μεταβῆ εἰς Παρισίους, ἐπεσκέψατο τὴν Ὁξφόρδην πρὸς διαπίστωσιν τῆς γνησιότητος τῶν χειρογράφων του διὰ συγκρίσεως τούτων πρὸς τὸ ἐν τῇ Βοδληιανῇ βιβλιοθήκῃ ἀποκείμενον χειρόγραφον. Κατὰ τὰ ἐπόμενα δέκα ἔτη, μελετήσας τὰ κείμενα, ἐξεπόνθησεν μετάφρασιν, ἣν ὁμοῦ μετ' ἐξηγητικῶν παρατηρήσεων ἐδημοσίευσεν τῷ 1771 ὑπὸ τὸν τίτλον *Zend-Avesta, Ouvrage de Zoroastre*. Ἐν ἔτει 1776 τὸ ἐκτενὲς τοῦτο ἔργον μετεφράσθη εἰς τὴν γερμανικὴν.

Κατὰ τὰ ἐπόμενα ὅμως πενήντα ἔτη ἡ ἔρευνα δὲν προωθήθη, προσκόψασα εἰς ἀμφισβήτησιν τῆς γνησιότητος τῆς οὕτω πωσ καλουμένης Ζενδ-Ἀβέστα. Περὶ τὸ 1825 ἤρξατο ἡ ὑπὸ σανσκριτιστῶν μελέτη τῶν κειμένων. Ἡ μεταξὺ τῶν δύο γλωσσῶν σχέσις εἶχεν ἤδη παρατηρηθῆ ὑπὸ διαφόρων ἔρευ-

2. C. C l e m e n, *Die griechischen und lateinischen Nachrichten über die persische Religion*, Giessen 1920. — Τοῦ αὐτοῦ, *Fontes historiae religionis persicae*, Bonn 1920. — E. B e n v e n i s t e, *The Persian Religion according to the chief Greek Texts*, Paris 1929.

νητῶν, ἀλλ' ἀκριβέστερον ἐπεσήμανεν αὐτὴν ὁ δανὸς φιλόλογος Rask. Οὗτος μεταβάς εἰς Περσίαν καὶ Ἰνδίας ἐκόμισε μεθ' ἑαυτοῦ πολλὰ ἀξιόλογα χειρόγραφα τῆς Ἀβέστα καὶ τῶν παχλαβικῶν κειμένων. Ἐν τινι μελέτῃ του δημοσιευθείσῃ τῷ 1826 κατέδειξε τὴν ἀρχαιότητα τῆς ἀβεστικῆς γλώσσης καὶ τὴν σχέσιν ταύτης πρὸς τὴν σανσκριτικὴν. Ἐκτοτε δὲ πολλοὶ διαπρεπεῖς ἐρευνηταὶ ἠσχολήθησαν οὐ μόνον περὶ αὐτὸν καθ' ἑαυτὸν τὸν ζωροαστρισμόν, ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν προϊστορίαν καὶ τὴν μεθιστορίαν αὐτοῦ³. Ἀξιοὶ ἰδίας μνείας εἶναι ἔνθεν μὲν ὁ J. Darmesteter, ὅστις ἐξεπόνθησε γαλλικὴν μετάφρασιν τῆς Ἀβέστα μετ' ἀξιολόγων παρατηρήσεων ἐπὶ ἐθίμων τῶν ἐν Ἰνδίας παρσιστῶν, ἔνθεν δὲ ὁ M. Haug καὶ ὁ E. W. West, οὔτινες ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς παχλαβί, τ. ἔ. τῆς γλώσσης τῆς σασσανιδικῆς Περσίας καὶ πολλῶν θρησκευτικῶν βιβλίων.

Ἐκ τῆς 18ης ἐκ/δος καὶ ἐφεξῆς οἱ ἐν Ἰνδίας παρσισταὶ ἔχουν συμ-

3. A. V. W. Jackson, Die iranische Religion, ἐν Grundriss der iranischen Philologie II (1900-1904), σ. 612 ἔξ. — J. H. Moulton, Early Zoroastrianism, London 1913. — G. F. Moore, History of Religions, Vol. I, 1914 (1950), σ. 357-405: Zoroastrianism. — M. N. Dhalla, Zoroastrian Theology, London 1915. — J. H. Moulton, The Treasure of the Magi: a Study of Modern Zoroastrianism, London 1917. — R. Pettazzoni, La religione di Zarathustra, Bologna 1920. — A. J. Carnoy, λ. Zoroastrianism, ἐν ERE XII, 1921 (1934), σ. 862-868. — R. E. Hume, The World's living Religions, New York 1924 (1947), σ. 190-211: Zoroastrianism. — O. G. von Wesendonk, Das Wesen der Lehre Zarathustra, 1927. — A. V. W. Jackson, Zoroastrian Studies, New York 1928. — H. Lommel, Die Religion Zarathustras nach dem Awesta dargestellt, Tübingen 1930. — F. Cumont, Die Orientalischen Religionen im römischen Heidentum, Leipzig 1931³. — M. N. Dhalla, History of Zoroastrianism, New York 1938. — H. S. Nyberg, Die Religionen des alten Iran, Leipzig 1938 (1966). — E. D. Soper, The Religions of Mankind, New York 1938², σ. 145-162: The Religion of Zoroaster. — Stig Wikander, Der arische Männerbund. Studien zur indo-iranischen Sprach- und Religionsgeschichte, Lund 1938. — L. O. J. N. Söderblom, Der lebendige Gott im Zeugnis der Religionsgeschichte, deutsch hrg. von F. Heiler, München 1942, σ. 162-224. — H. Lommel, Die iranische Religion, ἐν Die Religionen der Erde I, München 1949 (1966), σ. 167-189. — Franz König, Die Religion des Zarathustra, ἐν Christus und die Religionen der Erde, II, Freiburg i. Br. 1954, σ. 607-663. — G. Widengren, Stand und Aufgaben der iranischen Religionsgeschichte, Numen 1 (1954), σ. 16 ἔξ., 2 (1955), σ. 47 ἔξ. — H. von Glasenapp, Die nichtchristlichen Religionen, Frankfurt am Main: Fischer Bücherei, 1957, σ. 888-300: Zarathustrische Religion. — W. Eilers, λ. Iran: II, III, VII, ἐν RGG III (1959³), σ. 878-881, 886-887. — R. C. Zaehner, The Dawn and Twilight of Zoroastrianism, London 1961. — J. Duchesne-Guillemin, La Religion de l' Iran ancien, Paris 1962. — G. Widengren, Die Religionen Irans, Stuttgart 1965. — Mary Boyce, Zoroastrianism, ἐν Historia Religionum: Handbook for the History of Religions, ed. by C. J. Bleeker/G. Widengren, vol. II: Religions of the Present, Leiden, E. J. Brill, 1971, σ. 211-236.

βάλει αἰσθητῶς οὐχὶ εἰς ἀβεστικὴν ἀλλ' εἰς παχλαβικὴν ἔρευαν δι' ἐκδόσεων ἐν Βομβάῃ παχλαβικῶν κειμένων ὑπὸ Tehmuras Anklesaria καὶ τοῦ υἱοῦ του Behramgore, Peshotan Sanjana, M. R. Unvala καὶ τοῦ υἱοῦ του Jehangir, E. K. Antia, J. Jamasp-Asana, B. N. Dhabhar κ.ἄ. Ὁ Unvala καὶ ὁ Dhabhar ἔχουν ὡσαύτως δημοσιεύσει κείμενα καὶ μεταφράσεις ἐνίων περσικῶν Ρι-βαγιάτς, δι' ὧν παρέχονται εἰδήσεις περὶ τοῦ παρσιμοῦ κατὰ τὴν 16ην καὶ τὴν 17ην ἐκ/δα. Ἄλλοι καὶ ἰδίᾳ ὁ J. J. Modi ἔχουν μεγάλως συμβάλλει εἰς τὴν γνῶσιν τῶν ἐθίμων τοῦ παρσιμοῦ, δεδομένου ὅτι οἱ εὐρωπαῖοι, μὴ ὄντες παρσισταί, δὲν δύνανται νὰ παρακαλουθῆσιν ἠρησκευτικὰς τελετὰς καὶ ὡς ἐκ τούτου βασιζονται ἐπὶ τῶν ὑπὸ παρσιστῶν παρεχομένων εἰδήσεων. Τοιαῦτα ἔργα ἔχουν ὡσαύτως δημοσιεύσει παρσισταὶ ἐν Gujarati πρὸς διαφώτισιν τῆς κοινότητός των. Ἐν τῇ κοινότητι τοῦ Ἰράν σπανίζει ἡ ἐμφάνισις ἐρευνητῶν τοῦ παρσιμοῦ. Ὁ μόνος ἄξιος μνείας εἶναι ὁ ἐν Κερμὰν (ἀρχ. Καρμανία, ἐν τῷ NA Ἰράν) ἐξέχων λαϊκὸς J. Soroushian, ὅστις ἐδημοσίευσεν ἐν Τεχεράνῃ τῷ 1956 λεξικὸν τῆς παρσικῆς διαλέκτου ὑπὸ τὸν τίτλον Fahrhang-i behdina. Τὸ ἔργον τοῦτο περιέχει πολυτίμους εἰδήσεις περὶ ἐθίμων τοῦ ἐν Ἰράν παρσιμοῦ, ἅτινα μέχρι τότε εἶχον παραμείνει ἄγνωστα. Οὕτω ἡ μελέτη ἐθίμων, διατηρηθέντων ἐν τῷ παρσιμῷ τοῦ Ἰράν καὶ μὴ μετενεχθέντων εἰς Ἰνδίας, ἀναμένεται νὰ εἶναι λίαν ἀποδοτικῆ⁴.

Ἀξιόλογος εἶναι ὡσαύτως ἡ ἄχρι τοῦδε ἔρευνα περὶ τὴν ἱστορικὴν σχέσιν τῆς χριστιανικῆς βίβλου, τ.ἔ. τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, πρὸς τὸν ζωροαστρισμόν. Ἡ ἠρησκεία αὕτη δὲν μνημονεύεται ὀνομαστικῶς ἐν τῇ εἰρημένῃ βίβλῳ. Πλὴν ὅμως ἐν μὲν τῇ Π. Διαθήκῃ καὶ δὴ ἐν ὀκτῶ βιβλίοις αὐτῆς⁵ μνημονεύονται βασιλεῖς τῆς Περσίας, οἵτινες ἦσαν ζωροαστρισταί, ἐν δὲ τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τῆς Κ. Διαθήκης (Ματθ. 2,1) περιέχεται ἡ εἰδήσις ὅτι οἱ πρῶτοι ἐλθόντες νὰ ἴδουν τὸν νεογενῆ Ἰησοῦν ἦσαν μάγοι ἐξ Ἀνατολῆς, σοφοὶ δηλ. ἄνδρες δυνάμενοι νὰ ταυτισθοῦν πρὸς ἱερεῖς τοῦ ζωροαστριμοῦ. Εἰρήσθω ὡσαύτως ὅτι οἱ ζωροαστρισταὶ εἶναι οἱ μόνοι ὀπαδοὶ ξένης ἠρησκείας, οἵτινες ἐν τῇ Βίβλῳ οὐ μόνον δὲν ἀποδοκιμάζονται ἀλλὰ καὶ τυγχάνουν ἐγκωμισμοῦ. Οὕτω ὁ ζωροαστριστὴς βασιλεὺς Κῦρος καλεῖται ὑπὸ τοῦ Γραχβὲ κερσιμῆνος Του (Ἡσ. 45,1) καὶ ποιμὴν Του (Ἡσ. 44,28)⁶.

Ἡ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἐξέτασις τῶν πρὸς τὴν ἰρανικὴν ἠρησκείαν σχέσεων τοῦ ἰουδαϊμοῦ καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ ἔχει τριττὸν προβληματι-

4. Mary Boyce, Zoroastrianism, ἐν Historia Religionum II, σ. 235 ἐξ.

5. Β' Χρον. 36,22-23. Ἑσθρα 1,1. 8,1. Νεεμ. 2,1. Ἑσθρ 1,3. 10,2. Ἡσ. 44,28. 45,1. Δαν. 9,1. 10,1. 11,1. Ἀγγαίου 1,1. Ζαχ. 1,1.

6. Βλ. R. E. Hume, The World's living Religions, σ. 190 ἐξ.

σμόν⁷. α) Ἐρευνηταί τινες, οἳ οἱ ὁ E. Stave⁸, ὁ N. Söderblom⁹ καὶ ὁ W. Bousset¹⁰, ἀγόμενοι ἐκ διαφέροντος διὰ τὴν ἐσχατολογίαν τῆς Κ. Διαθήκης, ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν των πρὸς τὴν ἱρανικὴν θρησκείαν καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὴν ἀποκαλυπτικὴν, τὴν ἀγγελολογίαν καὶ τὴν ἐσχατολογίαν αὐτῆς καὶ συνέκριναν ταύτας πρὸς ἀντιστοιχοὺς ἰδέας τοῦ ἀρχαίου ἰουδαϊσμοῦ¹¹. β) Ὁ R. Reitzenstein¹², ἀγόμενος ἐκ θρησκευολογικοῦ διαφέροντος διὰ τὸν γνωστικισμόν καὶ τὸν μυστικισμόν, ἐπεδίωξε διὰ τοῦ μανδαϊσμοῦ καὶ τοῦ μανιχαϊσμοῦ νὰ ἀναγάγῃ γνωστικῶς ἐμφανιζομένας καὶ ὑπ' αὐτοῦ μυθικῶς ἐρμηνευομένας ἰδέας τοῦ ἑλληνισμοῦ, τοῦ ἰουδαϊσμοῦ καὶ τοῦ ἀρχικοῦ χριστιανισμοῦ εἰς λαϊκὸν τι ἱρανικὸν «μυστήριον». γ) Ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν κουμρανικῶν χειρογράφων τὸ διαφέρον ἐστράφη πρὸς τὴν φυσικοθητικὴν δι-

7. Bl. B. Reicke, λ. Iran: IV. Iranische Religion, Judentum und Urchristentum, ἐν RGG III (1959³), σ. 881-884.

8. E. Stave, Über den Einfluss des Parsismus auf das Judentum, 1898.

9. N. Söderblom, La vie future d' après le mazdéisme, 1901.

10. W. Bousset, Die jüdische Apokalyptik, 1903, σ. 36 ἐξ. — Τοῦ αὐτοῦ, Die Religion des Judentums, 3. Aufl. hg. von H. Gressmann, 1926.

11. Περαιτέρω βλ. E. Böcklen, Die Verwandtschaft des jüdisch-christlichen mit der persischen Eschatologie, 1902. — A. Bertholet, Zur Frage des Verhältnisses von persischen und jüdischen Auferstehungsglauben, Festschrift F. C. Andreas, 1916, σ. 51-62. — I. Scheftelowitz, Die altpersische Religion und das Judentum, 1920. — E. Meyer, Ursprung und Anfänge des Christentums II, 1924, σ. 58 ἐξ. — A. von Gall, Basileia tou Theou, 1926. — F. Nötscher, Altorient. und at. Auferstehungsglaube, 1926, σ. 64 ἐξ. — C. H. Kraeling, Anthropos and Son of Man, 1927, σ. 74 ἐξ. — H. Gressmann, Die oriental. Religionen im hellenistisch-röm. Zeitalter, 1930, σ. 124 ἐξ. — R. Otto, Reich Gottes und Menschensohn, (1934) 1940², σ. 9 ἐξ., 141 ἐξ., 334 ἐξ. — J. Bidez / F. Cumont, Les mages hellénisés I, 1938, σ. 41 ἐξ., 217 ἐξ., 225 ἐξ. II, 1938, σ. 259 ἐξ. — W. Staerk, Die Erlösererwartung in den östlichen Religionen, 1938, σ. 147 ἐξ., 495 ἐξ. — J. Duchesne-Guillemin, Ormazd et Ahriman, 1952, σ. 71 ἐξ. — G. Widengren, Der iran. Hintergrund der Gnosis, ZRGG 4 (1952), σ. 97-114, 100 ἐξ. — Τοῦ αὐτοῦ, Stand und Aufgaben der iran. Religionsgeschichte, Numen 1 (1954), σ. 16-83, 2 (1955), σ. 47-134. — Τοῦ αὐτοῦ, Quelques rapports entre juifs et iraniens à l'époque des parthes, VT Suppl. 4 (1956), σ. 197-241. — H. Ringgren, Esther and Purim, SEÄ 20 (1955), σ. 5-24. — R. Mayer, Die bibl. Vorstellung vom Weltenbrand. Eine Untersuchung über die Beziehungen zwischen Parsismus und Judentum, 1956. — E. Schweizer, Gegenwart des Geistes und eschatologische Hoffnung bei Zarathustra, spätjüd. Gruppen, Gnostikern und den Zeugen des NT, D o d d-Festschrift: The Background of the New Testament and its Eschatology, 1956, σ. 482-508. — J. Duchesne-Guillemin, The Western Response to Zoroaster, 1958, σ. 86 ἐξ.

12. R. Reitzenstein, Das iranische Erlösungsmysterium, 1921, σ. 70 ἐξ., 231 ἐξ.

αρχίαν, ἥτις ἐν τοῖς χειρογράφοις τούτοις ἐμφανίζεται κατὰ τρόπον ὑπενθυμίζοντα τὴν ἱρανικὴν θρησκείαν¹³.

Ἐν σχέσει πρὸς ταῦτα πρέπει μετὰ τοῦ R e i c k e νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἀκόλουθα. "Ὅτι ὁ μεταιχμαλωσιακὸς Ἰουδαϊσμός ἐδέχθη ἐξωτερικὰς τινὰς χαλδαιοϊρανικὰς ἐπιδράσεις εἶναι εὐλογοφανές, καθόσον κατὰ τὰ ἔτη 539-331 π.Χ. οἱ ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ Παλαιστίνῃ Ἰουδαῖοι ἦσαν ὑπήκοοι τῶν περσῶν. "Ἄλλωστε εἰς τὸν χῶρον τῶν ἐν χαλδαιοϊρανικῇ περιοχῇ Ἰουδαϊκῶν κοινοτήτων ἐναρμόζονται αἱ ἐν τοῖς βιβλίοις Τωβίτ, Ἐσθῆρ καὶ Δανιήλ (ἰδίᾳ κεφ. 1-6) διηγήσεις. Παρὰ ταῦτα ἢ ἐκ τοῦ ἱρανικοῦ θρησκευτικοῦ κόσμου προέλευσις σπουδαίων Ἰουδαϊκῶν ἰδεῶν εἶναι ἀμφισβητήσιμος. Τὸ ὅτι παραδόσεις τινὲς ἐλήφθησαν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐκ τοῦ χαλδαιοϊρανικοῦ περιβάλλοντος, ὡς ἐπὶ παραδείγματος ἢ ἐν τῷ βιβλίῳ Α' Ἐσδρα 3,1—4,42 διηγήσις περὶ διαλογικοῦ ἀγῶνος τῶν τριῶν σωματοφυλάκων τοῦ πέρσου βασιλέως, ἢ ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Τωβίτ μορφή τοῦ Ἀσμοδαίου καὶ ἢ ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς Ἐσθῆρ ἑορτὴ τῶν πουρίμ, δὲν δικαιολογεῖ τὴν γενίκευσιν δανεισμοῦ ἱρανικῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν.

Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ὁ Ἰουδαϊσμός, ὡς φαίνεται, δὲν συνήνησε τὸ κήρυγμα τοῦ Ζωροάστρου οὐδὲ τὴν παλαιὰν ἱρανικὴν θρησκείαν, ἀλλὰ χαλδαιοϊρανικὸν τινὰ συγκρητισμὸν, περιλαμβάνοντα καὶ συστατικὰ στοιχεῖα ἐκ τοῦ εὐρυτέρου ἰδεολογικοῦ κόσμου τῆς Πρόσθεν Ἀνατολῆς. Ἐξ ἄλλου ἐκ τῶν διὰ τὸν χαλδαιοϊρανικὸν συγκρητισμὸν πηγῶν σφάζονται ἐλάχιστα λείψανα, ἐνῶ αἱ διὰ τὴν σύγκρισιν Ἰουδαϊσμοῦ καὶ ἱρανισμοῦ πρόσφοροι περσικαὶ γραφαὶ κατάγονται ἐκ μεταγενεστέρων καὶ δὴ καὶ μεσαιωνικῶν χρόνων. Ἐὰν καὶ κατὰ πόσον οἱ Ἰουδαῖοι ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις εἶχον τὴν δυνατότητα νὰ γνωρίσουν τὴν Ἀβέστα δι' ἀραμαϊκῶν μεταφράσεων εἶναι ἄχρι τοῦ νῦν ἀμαρτύρητον.

Οὐδὲν τῶν ἐν τῇ Ἰουδαϊκῇ ἀποκαλυπτικῇ γραμματείᾳ ἐμφανιζομένων ὡς ἐπιδεικτικῶν συγκρίσεως πρὸς ἱρανικὰς ἰδέας κινήτρων δύναται νὰ ἐξηγηθῇ μόνον ἐκ τοῦ ἱρανισμοῦ. Τὰ τοιαῦτα κίνητρα συνδέονται ὀργανικῶς πρὸς τὸν ἐκ τῆς Π. Διαθήκης καταγόμενον Ἰουδαϊκὸν ἰδεολογικὸν κόσμον. Οὕτω ὁ ἐν Δαν. 7,9,13,22 χαρακτηρισμὸς τοῦ Θεοῦ ὡς «τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν» ἔχει μὲν ἀντίστοιχον ἔκφρασιν ἐν τῷ ζερβανισμῷ ἀλλ' εὐρίσκεται ἤδη ἐν τοῖς οὐγαριτικοῖς κειμένιοις. Τὸ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς σωτηρίας σχῆμα τῶν περιόδων, ὡς ἢ ἐν Δαν. 2,1-49. 7,1-28 διδασκαλία περὶ τῶν τεσσάρων αὐτοκρατοριῶν δὲν εἶναι κατ' ἀνάγκην παραβλητὴ μόνον πρὸς τὰ ἐν Βουνδαχίῳ 34,

13. K. G. K u h n, Die Sektenschrift und die iranische Religion, ZThK 49 (1952), σ. 296-316. — Τοῦ αὐτοῦ, Zum heutigen Stand der Qumranforschung, ThLZ 85 (1960), σ. 649-658. — Ἐκτενῆ βιβλιογραφίαν βλ. ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἔργῳ Εἰσαγωγή εἰς τὴν Π. Διαθήκην, 1981, σ. 510 ἐξ.

1-9 και Βάχμαν γιάστ, 1-5 λεγόμενα αλλά και πρὸς τὰ ἐν στ. 109-210 τῶν Ἔργων καὶ ἡμερῶν τοῦ Ἡσιόδου διαλαμβανόμενα. Ὡς πρὸς τὴν ἰδέαν περὶ μεσίτου, ὅστις ἐμφανίζεται ἐν μὲν τῷ Ἰουδαϊσμῷ καὶ ἰδίᾳ ἐν τοῖς βιβλίοις τοῦ Ἐνώχ ὡς υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἐν δὲ τῷ Ἰρανισμῷ ὡς ἀρχέγονος ἄνθρωπος (Γαγγρόμαρτ), ἐνσωματωθεὶς προφήτης (Ζαρατούστρα) καὶ μελλοντικὸς λυτρωτῆς (Σαόσγλιαντ), παρατηρητέον ὅτι δὲν δύναται νὰ ἀποδειχθῇ σαφῆς σχέσις μεταξὺ τῶν εἰρημένων δύο μορφῶν. Ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ συστηματικῶς ἀναπτυχθεῖσαν διδασκαλίαν περὶ ἀγγέλων καὶ δαιμόνων, πρέπει νὰ λεχθῇ ὅτι αὕτη προϋποθέτει βασικὰς μαρτυρίας τῆς Π. Διαθήκης καὶ ὅτι πιθανῶς ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἐπεταχύνθη δι' ἀντιστοίχων Ἰρανικῶν ἀναλογιῶν. Ἡ δὲ πλήρως ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ ἀναπτυχθεῖσα διδασκαλία περὶ ἀτομικῆς ἀναστάσεως καὶ ἀνταποδόσεως ἔχει τὰ κίνητρά της ἐν σημιτικῷ χώρῳ καὶ ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ πρὸ πάσης ἐπαφῆς μετὰ τῶν περσῶν. Τέλος, ὡς πρὸς τὴν περὶ τῆς διὰ πυρὸς τιμωρίας τῶν ἀσεβῶν ἰδέαν, παρατηρητέον ὅτι αὕτη (Δαν. 7,10 ἐξ. καὶ ἰδίᾳ Αἰθ. Ἐνώχ 67,4-7 καὶ 1QM) δὲν εἶναι κατ' ἀνάγκην παραβλητὴ μόνον πρὸς τὰ ἐν Βουδαχίθρ 30,18-20, καθόσον τὸ φλογιζόμενον πῦρ ἦτο ὡσαύτως ἐλληνικὸν (ἰδίᾳ στωικόν) κίνητρον.

Αἰσθησιν ἐμποιεῖ ἡ περὶ ἧς ἡδὴ ἐγένετο λόγος σχέσις μεταξὺ τῆς διαρχίας τῶν κουμρανικῶν κειμένων καὶ τῆς τῶν γαθῶν, δυναμένη νὰ ἐξηγηθῇ δι' ἀμέσου παραλήψεως Ἰρανικῶν παραδόσεων. Αὕτη ὁμῶς ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ γεωγραφικῶς καὶ ἱστορικῶς. Παρατηρητέον ὡσαύτως ὅτι ἄχρι τοῦδε τὰ κουμρανικὰ κείμενα παρουσιάζουν μόνον ἀσήμαντα παραδείγματα δανείων Ἰρανικῶν λέξεων· τὸ συχνάκις ἐμφανιζόμενον ρ ἄ ζ (=μυστήριον) ἔχει παραληφθῆ ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ Δανιήλ. Ὡς πρὸς τὴν ῥοπήν πρὸς φυσικοθηκὴν διαρχίαν, τ.ἔ. πρὸς τὴν ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ἱστορίας τῆς σωτηρίας δραματικὴν ἀντιπαράταξιν τοῦ φωτὸς πρὸς τὸ σκότος, τοῦ ἀγαθοῦ πρὸς τὸ κακόν, τῆς δικαιοσύνης ἢ τῆς ἀληθείας πρὸς τὸ ψεῦδος, παρατηρητέον ὅτι τοιαύτη διαρχία εὐρίσκεται μὲν ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ καὶ ἰδιαίτατα ἐν τοῖς κουμρανικοῖς χειρογράφοις (κυρίως ἐν 1QS III, 13—IV, 26), ἐμφανιζομένη ἀντιστοίχως καὶ ἐν ταῖς γάθαις (Γιάσνα 30,1-8. 45,2), ἀλλὰ τὸ σύμπλεγμα τῶν ἐν 1QS λεγομένων ἐνσωματοῦται ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν τήρησιν τοῦ νόμου καὶ δὲν ἴσεται τόσον ἐγγὺς τῆς Ἰρανικῆς θεολογίας, ὅσον ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται.

Πρὸς ἐξήγησιν τῶν μεταξὺ Ἰρανισμοῦ καὶ Ἰουδαϊσμοῦ ἀναλογιῶν πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐν σχέσει μόνον πρὸς λεπτομερείας ἀμέσου παραλήψεως καὶ οὐχὶ ἐν γένει πρὸς σπουδαιότερα θεολογούμενα ὑπολογίσιμος εἶναι οὐχὶ ἐπίδρασις τις ἀλλὰ σύγκλισις. Ἐξ ἄλλου παράγοντες, οἵτινες εἶχον ἤδη προϋποθέσεις ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ, διεμορφώθησαν περαιτέρω δι' ἐμμέσου ἐπιδράσεως τοῦ Ἰρανισμοῦ. Τοῦτο πιθανῶς ὀφείλεται κατὰ κύριον λόγον εἰς γενικὴν τινα ἐν τῇ πρόσθεν Ἀνατολῇ μετακίνησιν τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς,

ὄπερ, ὡς φαίνεται, συνήνητσε καὶ τὸν ἑλληνισμόν. Ἡ ἐγγυτέρα ἀνάπτυξις γνωστικοῦ τινος κοσμοειδώλου καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Ἰουδαϊσμῷ (ὡς παρὰ Φίλωνι) οὕτω πρέπει βεβαίως νὰ ἐξηγηθῇ. Ἄλλως ἔχει τὸ πρῶγμα ἐν τῷ μανδαϊσμῷ, ὅστις κατὰ τὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀνάπτουζιν του προσέλαβε παντοειδῆ χαλδοϊρανικὰ στοιχεῖα. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ ἐν τῇ βαβυλωνιακῇ διασπορᾷ μεταχριστιανικὸς Ἰουδαϊσμός παρέλαβε παραδόσεις τινὰς ἀμέσως ἐκ τοῦ χαλδαιοϊρανικοῦ συγκρητισμοῦ.

Ἐχουν ὡσαύτως καταβληθῆ καὶ τινες προσπάθειαι πρὸς παραγωγὴν βασικῶν στοιχείων τῆς πρωτοχριστιανικῆς χριστολογίας καὶ ἔσχατολογίας (οἶον τῆς περὶ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ βασιλείας τοῦ Θεοῦ μαρτυρίας) ἐκ τοῦ Ἰρανισμοῦ. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁμως δὲν χωρεῖ τις πέρα ἀφηρημένων συνδυασμῶν. Συγκεκριμένη τις ἐπαφὴ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν μαθητῶν του μετ' Ἰρανικῶν διδασκάλων καὶ παραδόσεων δὲν εἶναι ἀποδεικτὴ ἢ ἱστορικῶς πιθανή. Ὅτι ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ ἐνθυμίζει τὸν Ἰρανισμόν δύναται ἐν γένει νὰ νοηθῇ ὡς ἀνάπτουζις Ἰουδαϊκῶν κινήτρων, ἅτινα καθ' ἑαυτὰ ἔσως ἐδέχθησαν χαλδαιοϊρανικὴν ἐπίδρασιν. Εὐρίσκονται ὁμως καὶ ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ ἐκφράσεις τινές, αἵτινες, ὡς ἐν τῇ Ἀνατολῇ κυκλοφορούμενα κίνητρα, δύναται νὰ ἔχουν τὴν ἀρχικὴν των προέλευσιν Ἰρανικὴν. Παράδειγμα τοιαύτης ἐκφράσεως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν παθῶν μνημονευόμενος ἀλέκτωρ (Ματθ. 26, 34, 73+παρ.), διότι οὗτος ὁ «περσικὸς ὄρνις» (Ἀριστοφ. Ὀρν. 485, 707) διεδραμάτιζε χαρακτηριστικὸν μέρος ἐν τῇ Ἰρανικῇ παραδόσει. Δύναται δὲ προπαντὸς κίνητρά τινα τῆς Ἀποκαλύψεως Ἰωάννου, ἧς ὁ συγγραφεὺς καὶ οἱ ἀναγνώσται εἶχον βεβαίως γνωρίσει ὠρισμένα θρησκευτικὰ συστήματα διαδομένα εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, νὰ σχετισθοῦν πρὸς ἀντιλήψεις τοῦ χαλδαιοϊρανικοῦ συγκρητισμοῦ. Πρβ. τὰ ἐν Ἀποκ. 1,3 κ.ἀ. ἑπτὰ πνεύματα πρὸς τὰ Ἀμεση-σπέντα, τὴν ἐν Ἀποκ. 14,10 κ.ἀ. λίμνην πυρὸς καὶ θείου, ἧτις βεβαίως ἀνάγεται εἰς Ἰουδαϊκὰς παραδόσεις (λ.χ. Αἰθ. Ἐνώχ 67,4-7), ἀλλ' ἔνεκα τῆς ὑποτιθεμένης οἰκειότητος τῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀναγνωστῶν μετ' Ἰρανικῶν ἀντιλήψεων περὶ καταστροφῆς τοῦ κόσμου ἠδύνατο νὰ καταλάβῃ σπουδαίαν θέσιν ἐν τῷ τελικῷ δράματι. Τούναντίον, μεγάλη ὑπῆρξεν ἡ τοῦ Ἰρανισμοῦ ἐπίδρασις ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς γνώσεως, ἐπὶ ἄλλων ἐμφανίσεων τοῦ ἀνατολικοῦ χριστιανισμοῦ μέχρι καὶ τῶν μέσων χρόνων καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰσλαμισμοῦ.

3. Ἰδρυτής

Αἱ ὑπὸ τῶν ἐρευνητῶν μεταφράσεις τῶν ἱερῶν κειμένων τοῦ παρσιτισμοῦ συχνάκις προσκόπτουν εἰς γλωσσικὰς δυσχερείας. Οὕτω ἐν αὐταῖς χωρία περιέχοντα βασικὰς μαρτυρίας περὶ τοῦ Ζαρατούστρα ἀφίστανται ἀλλήλων τόσον, ὥστε ὁ ἀνειδίκευτος ἀναγνώστης ἀδυνατεῖ νὰ ἀντιληφθῇ ὅτι ἔχουν ὡς

βάσιν τὸ αὐτὸ πρωτότυπον. Χαρακτηριστικὸν μάλιστα εἶναι τὸ ὅτι τόσον ἐν τῇ ἐπιδιώξει διακριβώσεως τοῦ τόπου καταγωγῆς καὶ τοῦ χρόνου βίου τοῦ Ζαρατούστρα, ὅσον καὶ ἐν τῇ ἐξηγήσει τῆς παρσικῆς διαρχίας διατυποῦνται ἐκ διαμέτρου ἀντίθετοι γνῶμαι.

Ἰδρυτῆς τοῦ ζωροαστρισμοῦ ὑπῆρξεν ὁ Ζ α ρ α τ ο ὑ σ τ ρ α ἠ (κατ' ἐξελληνισμόν τοῦ ὀνόματος) Ζ ω ρ ο ἄ σ τ ρ η¹⁴. Τὸ ὄνομα Ζαρατούστρα (ἐν τῇ Ἀβέστα Ζαραθούχτρα, ἐν τῇ πεχλεβικῇ Ζαρτούχστ κ.ἄ., παρὰ τοῖς νῦν Πέρσαις Ζαρδούστ) πιθανῶς σημαίνει τὸν ἔχοντα καμήλους (οὔστρα) γηραιὰς ἢ ἀξίας (σάρα). Οἱ ὄπαδοί του ἔχουν πάντοτε θεωρήσει αὐτὸν ὡς τὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ κατ' ἐξοχὴν λατρευτὴν προσωπικότητα. Ἄλλ' ἡ ἱστορικότης καὶ ἡ χρονολόγησις τῆς υπάρξεως αὐτοῦ ἔχουν ἄχρι τοῦδε προσκόψει εἰς δυσχερείας μεγαλυτέρας τῶν περὶ οἰανδήποτε ἄλλην ἱστορικὴν μορφήν ἰδρυτοῦ θρησκείας ἐγερθεισῶν.

Περὶ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου τῆς ἐμφανίσεως αὐτοῦ δὲν ὑπάρχουν ἀκριβῆ δεδομένα, καθόσον αὕτη πιθανῶς εἶναι προαχαιμενιδικὴ καὶ ἐμπίπτει εἰς τὴν εἰσέτι ἱστορικῶς ἀγνωστον Ἀνατολὴν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Μοναδικὴ πηγή, σύγχρονος τῇ ἐμφανίσει αὐτοῦ, εἶναι αἱ Γάθαι τῆς Ἀβέστα, ἐν αἷς εὐρίσκεται καὶ τὸ εἰς στροφὰς συμπτυχθὲν κήρυγμα τοῦ Ζαρατούστρα. Ἐν λίαν ἀρχαιοπρεπεῖ καὶ σκοτεινῇ γλώσσῃ, ἱσταμένη ἐγγὺς τῶν Ἰνδικῶν Βεδῶν, πκρέχει ὁ Ζαρατούστρα οὐ μόνον τὸ περιεχόμενον τοῦ κηρύγματός του ἀλλὰ καὶ περιστατικὰς εἰδήσεις περὶ τοῦ βίου του.

Ἐν γένει ὅμως ὁ βίος τοῦ Ζαρατούστρα καλύπτεται ὑπὸ θύλου. Οὕτω λέγεται ὅτι τὸ Χ β ἄ ρ ν α, τ.ἔ. ἡ λάμπρὰ δόξα τῶν βασιλέων, ἤδη πρὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Ζαρατούστρα περιηύγαζε τὴν μητέρα τούτου Δουγδόβα καὶ ὅτι τὸ Φραβάσι, τ.ἔ. τὸ πνευματικόν του ἀρχέτυπον, ἐδόθη τοῖς γονεῦσιν ὑπὸ οὐρανίων πνευμάτων πρὶν οὗτοι ἀποκτήσουν τὸν υἱόν. Λέγεται δ' ὡσαύτως ὅτι ὁ Ζαρατούστρα ἐγεννήθη γελῶν¹⁵. Τοῦτο πιθανῶς θέλει νὰ συμβολίσῃ τὸν αἰ-

14. A. V. W. J a c k s o n, Zoroaster the Prophet of Ancient Iran, New York 1898 (1928). — Chr. B a r t h o l o m a e, Zarathustra's Leben und Lehre, Heidelberg 1924. — H. L o m m e l, War Zarathustra ein Bauer?, ZvSp 58 (1930/31), σ. 248-265. — H. B i r k e l a n d, Zarathustra, Oslo 1943. — F. A l t h e i m, Zarathustra als Dichter, Paideuma 3 (1944/49), σ. 257-278. — E. H e r z f e l d, Zoroaster and his World, I-II, Princeton 1947. — J. D u c h e s n e - G u i l e m i n, L'Originalité de Zoroastre, ἐν L'Âme de l'Iran, Paris 1951, σ. 15-38. — W. B. H e n n i n g, Zoroaster. Politician or Witch-Doctor?, Oxford/London 1951. — K. R u d o l p h, Zarathustra-Priester und Prophet, Numen 8 (1961), σ. 81-116. — W. E i l e r s, λ. Zarathustra, ἐν RGG VI (1962³), σ. 1866-1868. — H.-J. S c h o e p s, Die grossen Religionsstifter und ihre Lehren, München: List Verlag, 1967, σ. 112-136: Zarathustra.

15. Τὴν εἰδήσιν ταύτην, ἀπαντῶσαν πεντάκις ἐν ταῖς ζωροαστρικαῖς γραφαῖς («ἐν

σιόδοξον χαρακτήρα τῆς διδασκαλίας του. Ὁ πατήρ του Ποουρουσάσπα ἀνῆκεν εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν χαϊθατάσπας καὶ εἰς τὴν φυλὴν τῶν σ π ι τ ἄ μ α ς καὶ πιθανῶς ὑπῆρξεν ἱερεὺς φυλῆς τινος κτηνοτρόφων. Ὁ δὲ Ζαρατούστρα κατ' ἐπανάληψιν διασωθεὶς ἐν τῇ νεότητί του ἀπὸ τῶν ἐπιβουλευόντων αὐτῷ δαιμόνων καὶ κακῶν ἀνθρώπων, κατέλιπεν εἰκοσαέτης τὴν πατρίδα του καὶ ἀφιέρωσεν ἑαυτὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἢ ἐπὶ τῶν ὀρέων εἰς θρησκευτικὴν περισυλλογὴν.

Κατὰ τὰ ἔτη τῆς ἡλικίας του τριάκοντα μέχρι τεσσαράκοντα ἐνεφανίζετο αὐτῷ παρὰ τὸν ποταμὸν Δαίτηγα (ταυτιζόμενον ὑπὸ τινων πρὸς τὸν Ὀξον) ὁ ἄγγελος Βοχου-μανὸ καὶ προσῆγεν αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον τοῦ ὑψίστου θεοῦ Ἀχουρα-μάζδα, ὅστις καὶ ἀπεκαλύπτετο αὐτῷ. Εἰς μάτην ὁ προφήτης προσεπάθει ἐν τοῖς μετέπειτα δώδεκα ἔτεσι νὰ ἀποκτήσῃ ὀπαδοὺς ἐν τῇ ἀποκαλυφθείσῃ αὐτῷ ἀληθείᾳ. Καὶ ναὶ μὲν εἶχε πλείονας ὀράσεις καὶ ἀπέτρεπε νικηφόρως τοὺς πειράζοντας αὐτὸν δαίμονας, ἀλλ' ἐν τῷ κηρύγματί του κατ' ἀρχὰς ἀπέτυχεν. Ἐπειτα ὅμως κατώρθωσε νὰ καταστήσῃ ὀπαδοὺς του τὸν ἡγεμόνα (κάβι) Βιστάσπα, τὴν σύζυγον τούτου καὶ ἐν τέλει ἅπαντας τοὺς εὐγενεῖς τῆς αὐτῆς. Ἔσχεν εὐγενῆ σύζυγον καὶ οὕτω ἡ ἐν τῷ κράτει δύναμις του ἦτο μεγάλη. Περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ζωροάστρου δὲν γίνεται μνεία ἐν τῇ Ἀβέστα. Ἐξ εἰδήσεων ὅμως ἐξωκανονικῶν κειμένων μανθάνομεν ὅτι, ὅτε ὁ Ἀργατάσπ, ἡγεμὼν γειτονικῆς χώρας καὶ ἀντίπαλος τοῦ Βιστάσπα, εἰσέβαλεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τούτου, ὁ Ζαρατούστρα ἐτελεύτησεν ἐκ βιαίου θανάτου ἐν ἡλικίᾳ 77 ἐτῶν, ἐνῶ διηκόνει τῷ ἱερῷ πυρί.

Οἱ παρσισταὶ ταυτιζοῦν τὸν μνημονευθέντα ἡγεμόνα Βιστάσπα, ὑπὸ τῶν ἐλλήνων καλούμενον Ὑστάσπην, πρὸς τὸν Ὑστάσπην πατέρα Δαρείου τοῦ Α' (522-486 π.Χ.), σατράπην τῆς Παρθίας. Ἄλλ' εἶναι λίαν πιθανὸν ὅτι οὗτος ἔφερε τὸ ὄνομα Βιστάσπα εἰς τιμητικὴν ἀνάμνησιν τοῦ ἡγεμόνος ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε μέγας προστάτης τοῦ μαζδαϊσμοῦ. Κατ' ἄλλην παρσικὴν παράδοσιν, μεταξὺ τοῦ Ζαρατούστρα καὶ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ὑπῆρξε χρονικὸν διάστημα 258 ἐτῶν. Τὸ δεδομένον τοῦτο κατὰ τὸν E. Hertzfeld κ.ἄ. ὑποδηλοῖ ὅτι ὁ Ζαρατούστρα ἔζησεν ἀπὸ τοῦ 570 μέχρι τοῦ 500 π.Χ. Ἄλλοι ὅμως δέχονται ὅτι ὁ Ζαρατούστρα ἔζησε πολὺ πρότερον, ἰσχυριζόμενοι ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν εἰς αὐτὸν ἀποδιδόμενων γαθῶν, τ.ἔ. ἀσμάτων, σχετίζεται στενωῶς πρὸς τὴν τῶν Ἰνδικῶν βεδῶν καὶ οὕτω αὕτη ἀνάγεται εἰς ἀρχαιότεραν ἐποχὴν, ὅτι ὁ Ζαρατούστρα, ἐὰν εἶχε ζῆσει περὶ τὸ 500 π.Χ., δὲν θὰ ἔθεωρεῖτο μυθικὸν πρόσωπον ἤδη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς περσικῆς δυναστείας τῶν ἀχαιμενιδῶν καὶ ὅτι αἱ πλεῖσται τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν μαρτυριῶν μεταθέτουν τὸν βίον τοῦ Ζαρατούστρα εἰς λίαν παλαιούς χρόνους (5000 ἔτη πρὸ τοῦ Τρωι-

τῆ γεννήσει ἐγάλασε παρευθύς», SBE 47: 35, 41, 123, 142, 143), ἀναφέρει καὶ Πλίνιος ὁ Πρεσβύτερος (Naturalis historia 7, 15),

κοῦ πολέμου ἢ 6000 ἔτη πρὸ τοῦ Πλάτωνος). Τὸ ὅτι ἡγεμόνες τῆς ὀρεινῆς περιοχῆς τοῦ δυτικοῦ Ἰράν φέρουν κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ἀσσυρίων βασιλέων (τ.ἔ. κατὰ τὴν 8ην ἐκ/δα π.Χ.) τὸ ὄνομα Μάζδακα ἐν ἀσσυριακαῖς ἐπιγραφαῖς δὲν δύναται μετὰ βεβαιότητος νὰ συνδεθῇ πρὸς τὸν ζωροαστριsmὸν καὶ κατ' ἀκολουθίαν δὲν δύναται νὰ ὑποβοηθήσῃ εἰς χρονολογικὸν καθορισμὸν τοῦ βίου τοῦ Ζαρατούστρα, διότι πιθανῶς ὁ Μάζδα ἐλατρεύετο καὶ ἐν προζωροαστρι-κοῖς χρόνοις¹⁶.

Οὕτω ἡ χρονολόγησις τοῦ βίου τοῦ Ζαρατούστρα εἶναι προβληματικὴ¹⁷, κυμαινομένη μεταξὺ τοῦ 1000 καὶ τοῦ 500 π.Χ. Ὁ δὲ ἀγὼν τῶν εἰς ταύτην ἀποβλεπουσῶν θεωριῶν δὲν ἔχει μέχρι τοῦδε κριθῆ. Τὰ πορίσματα τῆς ἐρεῦνης, ἐνῶ ὑπὸ πολλῶν θεωροῦνται πειστικὰ εἰς ἀποδοχὴν τῆς γνώμης ὅτι ὁ Ζαρατούστρα ἔζησε κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς 6ης ἐκ/δος π.Χ., ἐμφαίνουσι μᾶλλον ὅτι ὁ βίος αὐτοῦ πρέπει νὰ ἀναχθῇ εἰς χρονικὸν τι διάστημα τῶν πρώτων ἐκ/δων τῆς 1ης χιλ/δος π.Χ. (Eilers κ.ἄ.).

Ἄλλὰ καὶ ὁ τόπος γεννήσεως τοῦ Ζαρατούστρα δὲν ἔχει ἐξακριβωθῆ. Συνήθως γίνεται δεκτὸν ὅτι οὗτος ἐγεννήθη ἐν Ράγγη τοῦ δυτικοῦ Ἰράν καὶ ἀπέθανε πλησίον τῶν ἐν Βακτριᾷ τοῦ ἀνατολικοῦ Ἰράν ὀπαδῶν του. Διερωτᾶται τις ὅμως μετὰ τοῦ H. von Glasenapp, ἐὰν τοῦτο ἀνταποκρίνεται εἰς τὰ πράγματα, καθόσον εἶναι πιθανὸν ὅτι ὁ σχετικὸς θρῦλος ἐπέδιδε τὴν σύνδεσιν μεταγενεστέρων κέντρων τοῦ μαζδαϊsmοῦ πρὸς τὸν βίον τοῦ ἱδρυτοῦ τούτου. Κατὰ τινὰ ἄλλην παράδοσιν ὁ Ζαρατούστρα ἐγεννήθη ἐν Σιζ παρὰ τὴν λίμνην Οὐρμιάν. Πάντως δι' ἐρεύνης τῶν πηγῶν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον προβάλλεται τε καὶ ἀναγνωρίζεται ἅμα ὡς πατρίς του ἡ βορειοανατολικὴ Περσία ἢ τὸ δυτικὸν Τουρκεστάν.

Περὶ τῶν θρησκευτικῶν συνθηκῶν τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἤρξατο δρῶν ὁ Ζαρατούστρα, δὲν ἔχομεν ἀκριβῆ γνώσιν. Ἐπὶ τῇ βᾶσει ὅμως ἐνίων τε κηρυγμάτων του καὶ τινῶν ἑλληνικῶν μαρτυριῶν, δύναται νὰ συναχθῆ ὅτι παρὰ τοῖς συγχρόνοις του ἱρανοῖς εἶχον ἔτι διατηρηθῆ πολλαὶ ἀντιλήψεις, γνωσταὶ ἡμῖν ἐκ τῶν βεδῶν τῶν φυλετικῶς συγγενῶν των Ἰνδῶν. Ἄλλαις λέξεσιν ἢ πρὸ τοῦ Ζαρατούστρα θρησκεία τῶν ἀρχαίων περσῶν ἦτο πολυθεϊστικὴ καὶ ὁμοίαζε πρὸς τὴν βεδικὴν τῶν Ἰνδῶν¹⁸. Οἱ πολυπληθεῖς θεοὶ τῆς ἦσαν κύριοι

16. Βλ. W. Eilers, Iran II, ἐν RGG III (1959³), σ. 878 ἐξ.

17. Πρβ. J. o. h. Hertel, Die Zeit Zoroasters, 1924. — C. F. Lehmann-Haupt, Wann lebte Zarathustra?, ἐν Oriental Studies in Honour of C. E. Pavy, London 1933, σ. 251-280. — A. D. Nock, The Problem of Zoroaster, Cambridge/Mass. 1949. — F. Altheim, Supplementum Aramaicum..., Anhang: Das Jahr Zarathustras, 1957. — C. F. Whitley, The Date and Teaching of Zoroaster, Numen 4 (1957), σ. 215-227. — O. Klíma, The Date of Zoroaster, ArOr 27 (1959), σ. 556-564. — F. Altheim, Zarathustra und Alexander, 1960.

18. G. Dumézil, Les dieux des indo-européens, Paris 1952,

φυσικῶν φαινομένων καὶ ὀπωσοῦν ρυθμισταὶ ἠθικῶν καὶ κοινωνικῶν καταστάσεων. Θρησκεία ὅμως τοῦ εἴδους τούτου ἐστερεῖτο θεμελιωδῶν ἠθικῶν ἀρχῶν. Ἐκ τοῦ πλήθους τῶν παλαιῶν ἱρανικῶν θεοτήτων ἀξίαι ἰδίας ἐνταῦθα μείας εἶναι ὁ Μίθρα, ὁ Χαόμα, ὁ Ἄταρ, ὁ Βουρθράγνα, ἡ Ἀναχίτα καὶ ὁ Τίδτρτζα.

Ὁ ἱρανικὸς Μίθρα¹⁹, ὡσπερ καὶ ὁ ἰνδικὸς Μίτρα, ἦτο θεὸς τοῦ ἡλίου καὶ προστάτης τῶν συνθηκῶν ἢ συμφωνιῶν. Ὡν ἀρχικῶς εἷς τῶν κυριωτέρων θεῶν τῶν ἱρανῶν, κατέλαβεν ὕστερον καὶ ἐν τῷ ζωροαστρισμαῖ σπουδαίαν καὶ πάλιν θέσιν. Τὸ ὄνομά του, ἀρχικῶς καὶ αὐτὸ Μίτρα (=συνθήκη, πιστότης), καὶ ἡ ἰδιομορφία του ἐμφαίνουσι τὴν ἀρίαν, τ.ἔ. ἰνδοϊρανικὴν, καταγωγὴν του. Ἦδη ἐν λίαν παλαιοῖς χρόνοις ἐπεκαλοῦντο αὐτὸν κατὰ τὴν δι' ὄρκου σύναψιν συμφωνίας καὶ ἐθεώρουσι αὐτὸν αὐστηρὸν τιμωρὸν πάσης παρασπονδῆσεως. Εἰς αὐτόν, θεὸν ὡσαύτως τοῦ πολέμου, προσηύχοντο ἐν τῇ μάχῃ οἱ στρατιῶται, αἰτούμενοι τὴν ἦτταν τῶν παρασπόνδων ἐχθρῶν. Ἐθεωρεῖτο δ' ὁ Μίθρα καὶ θεὸς τοῦ ἡλίου ἢ τοῦ φωτός, ἐλαύνων τὸ ὑπὸ λαμπρῶν ἵππων ἀγόμενον μονότροχον ἄρμα του καὶ καθορῶν ἐντεῦθεν τὰ ἔργα τῶν λάτρεων του.

Ὁ Χάομα, ὡσπερ καὶ ὁ ἰνδικὸς Σόμα, ἦτο ἐν ταῦτῳ θεὸς καὶ μεθυστικὸς χυμὸς, πινόμενος ἐν τῇ λατρείᾳ ὑπὸ τῶν ἱερέων. Ὁ δὲ θεὸς τοῦ πυρός Ἄταρ (Ἄταρξ, νεοπερσ. Ἀτάξ), οὔτινος ἡ παρουσία ἐμαρτυρεῖτο ἐν πάσῃ καύσει ἢ θερμότητι, εὔρεν ἐν τῷ ζωροαστρισμαῖ θέσιν οὐχὶ ὡς θεὸς ἀλλ' ὡς σύμβολον τῆς ἀληθείας καὶ τῆς δικαιοσύνης. Ὁ Βουρθράγνα (Βερεθράγνα), ἐμφανιζόμενος ὡς ταῦρος, κήλων, κάμηλος, κάπρος, ἀετὸς ἢ πολεμιστῆς, ἦτο θεὸς τοῦ πολέμου, διαφέρων ἀπὸ τοῦ Μίθρα κατὰ τὸ ὅτι δὲν ἦτο ὡς οὗτος δίκαιος τιμωρὸς ἀλλ' ἐκφραστῆς τοῦ πολεμικοῦ μένους (πρβ. τὸν Ἄρην πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν, ἥτις ὡσαύτως ἦτο θεὰ τοῦ πολέμου). Ἡ Ἀναχίτα, ποτάμιός τις θεὰ τῆς γονιμότητος, εἶχεν, ἴσως ἐξ ἐπιδράσεως, ὁμοιά τινα πρὸς τὰ τῆς σημιτικῆς θεᾶς Ἴστάρ ἢ Ἀστάρτης χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα. Ὁ δὲ ἀστρικός θεὸς Τίδτρτζα (Σείριος), ὑποτάσσωσι τὸν δαίμονα τῆς ξηρασίας, παρεῖχεν ὠφέλιμον βροχὴν.

Περὶ τῶν αἰτίων, ἅτινα παρώρμησαν τὸν Ζαρατούστρα εἰς τὴν μεταρρυθμισίν του καὶ εἰς τὴν διὰ ταύτης ἴδρυσιν νέας θρησκείας, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ λεχθῇ τι διάφορον ἀπλῆς εἰκασίας. Διὸ καὶ ἄχρι τοῦδε εἶναι ἀδύνατος ἀντικειμενικὴ τις ἀξιολόγησις ἐκείνου, τὸ ὅποῖον ὡς νέον στοιχεῖον προσήνεγκεν ὁ Ζαρατούστρα. Λαμβάνων τις ὅμως ὑπ' ὄψιν τὴν ἔκβασιν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος μεταρρυθμίσεως, δύναται εὐλόγως νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ὁ Ζαρατούστρα κατεπολέ-

19. Franz Cumont, Textes et monuments figurés relatifs aux mystères de Mithra, Brüssel 1896/99. — Τοῦ αὐτοῦ, Die Mysterien des Mithra, Leipzig 1923³. — Fritz Saxl, Mithras. Typengeschichtliche Untersuchungen, Berlin 1931.

μησε πολλούς τῶν παλαιῶν θεῶν, χαρακτηρίσας αὐτούς ὡς δέβρα, τ.ξ. κακὰ πνεύματα (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ἀχούρα, τ.ξ. ἀγαθὰ) καὶ καταλύσας λατρευτικὰ ἔθιμα μὴ ἀνταποκρινόμενα εἰς τὸ ἐξηγυγισμένον του αἴσθημα, καὶ ὅτι ἡ μεταρρυθμίσις του δὲν ἀπέβη κατὰ πάντα ἐπιτυχής, διότι πολλὰ τῶν καταλυθέντων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐκριζωθοῦν ἐκ τῆς καρδίας τοῦ λαοῦ.

4. Ἱστορικαὶ περίοδοι

Κυρία πηγή τοῦ παρσισμοῦ εἶναι ἡ ἱερά του βίβλος Ἀβέστα. Κατὰ τὴν παράδοσιν, ἡ ὑπὸ τοῦ Ζαρατούστρα κηρυχθεῖσα θρησκεία ἀπεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐν πολλοῖς μετὰ τοῦ Ζαρατούστρα διαλόγοις, ὧν τινες διεσώθησαν ἐν τῇ συλλογῇ τῆς Ἀβέστα. Μέχρι τοῦδε ἡ ἐποχὴ, εἰς ἣν ἀνάγεται ἡ ἀποκαλύψις, δύναται νὰ προσδιορισθῇ τόσον ὀλίγον, ὅσον ἐν γένει καὶ ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν ἔδρασεν ὁ Ζαρατούστρα. Περὶ τοῦ χρόνου τῆς καταγραφῆς τῶν ἀποκαλύψεων δὲν ἀναφέρει τι ἡ παράδοσις. Πάντως ἐν σχέσει πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι κατὰ τὸ μεταξὺ τῆς ἀρχικῆς μορφῆς τῶν ἀποκαλύψεων καὶ τῆς πρώτης ἀποκρυσταλλώσεώς των χρονικὸν διάστημα ἀπώλετο πολὺ ὕλικόν.

Οὕτω ἡ κατὰ στάδια διάδοσις τῆς διδασκαλίας τοῦ Ζαρατούστρα κεῖται ἐν τῷ σκότει. Δύναται τις ὅμως νὰ εἴπῃ ὅτι αὕτη δὲν διεδόθη πολὺ κατὰ τὴν ἐποχὴν του. Τούναντίον κατὰ τὰς ἐπομένας π.Χ. ἐκ/δας ἡ διάδοσις αὐτῆς ἡυνοήθη. Τοῦτο προφανῶς ὤφειλετο εἰς τὴν συνδιαλλαγὴν αὐτῆς μετὰ τοῦ συστήματος τῶν μάγων (παλαιοπερσ. μάγουξ, ἐξ οὗ τὸ ἑλλην. μάγος)²⁰. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον τὸ ὄνομα τοῦτο ἔφερε μία τῶν ἐξ μηδικῶν φυλῶν (I, 101 καὶ 132), ἥτις ἤσκει τὴν ἱερωσύνην καὶ ἐμερίμνα περὶ τελετουργικῶν ἐθίμων (ταφῆς, καθάρσεων, ἀφανισμοῦ βλαβερῶν ζώων, τιμῆς πρὸς τὸν κύνα καὶ συγγενικοῦ γάμου). Διὰ τῆς ζωροαστρικῆς διδασκαλίας καὶ τῆς νοτιοδυτικῆς πολιτικῆς δυνάμεως οἱ μάγοι ταχέως εἰσεχώρησαν εἰς τὴν λατρείαν καὶ τὴν πολιτικὴν καί, ἀναγνωρίζοντες ἐν τοῖς χρόνοις ἤδη τῶν ἀχαιμενιδῶν ὡς πνευματικόν των ἡγέτην τὸν ἐκάστοτε ἐν Πάγῃ ἀρχιερέα, ὅστις ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ κατ' ἐξοχὴν ὅμοιος πρὸς τὸν Ζαρατούστρα ἢ διάδοχος αὐτοῦ, διὸ καὶ ἐκα-

20. A. Carnoy, *Le nom des Mages*, Muséon NS 9 (1908), σ. 121-158. — J. H. Moulton, *λ. Magi*, ἐν ERE VIII, 1915 (1930), σ. 242-244. — C. Clément, *Die griechischen und lateinischen Nachrichten über die persische Religion*, 1920, σ. 205 ἐξ. — PW XIV/I, σ. 509 ἐξ. — G. Messina, *Der Ursprung der Magier und die zarathustrische Religion*, Rom 1930. — Τοῦ αὐτοῦ, *I magi a Betlemme e una predizione di Zoroastro*, Roma 1933. — E. Benveniste, *Les Mages dans l'ancien Iran*, Paris 1938. — J. Bidez/F. Cumont, *Les Mages hellénisés*, I-II, Paris 1938. — G. Dellin, *λ. μάγος*, ἐν ThW IV, σ. 360 ἐξ. — R. C. Zaehner, *The Teachings of the Magi: a Compendium of Zoroastrian Beliefs*, London 1956. — W. Eilers, *λ. Magier*, ἐν RGG IV (1960³), σ. 602.

λεῖτο Ζαρατουστροτέμα (τὸ ἐπίθημα τ έ μ α δηλοῖ τὸν ὑπερθετικόν), ἤσκησαν τὴν ἐπιρροήν των ἰδίᾳ ἐν τοῖς σασσανιδικοῖς χρόνοις (224-651 μ.Χ.) δι' ἀναμορφώσεως τοῦ μαζδαϊσμοῦ. Ὑπῆρξαν, ὡς φαίνεται, φορεῖς δυτικοϊρανικῶν λατρευτικῶν ἀντιλήψεων καὶ ἔνθερμοι θιασῶται τῆς διαρχίας. Αἱ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων πηγῶν παρεχόμεναι περὶ αὐτῶν εἰδήσεις εἶναι πλήρεις ἀντιφάσεων. Οὕτω οἱ μάγοι παρίστανται ὡς μαθηταὶ καὶ διδάσκαλοι τοῦ ζωροαστρισμοῦ καὶ συγγέονται μετὰ τοῦ βαβυλωνιακοῦ ἱερατείου, νοούμενοι ὡς χαλδαῖοι καὶ ἀστρολόγοι, ὄνειροκρίται καὶ ἐπωδοί, πρὸς οὓς ἅπαντας ἐξ ἀρχῆς οὐδεμίαν σχέσιν εἶχον (πρβ. Ματθ. 2,1).

Ἐξ ἄλλου ἢ ἐξωτερικὴ ἱστορία τοῦ ζωροαστρισμοῦ συνεδέθη στενῶς πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰράν²¹, τ.ἔ. πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς χώρας τῆς καταγωγῆς του, ἐξαιρέσει τῆς τελευταίας τῶν κάτωθι χρονικῶν περιόδων.

α'. Ἀνασυγκρότησις καὶ ἐπεκτατισμὸς (539-330 π.Χ.)

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τῶν ἀχαιμενιδῶν ἡ Περσία ἀνεζωογονήθη διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Ζαρατούστρα κηρυχθείσης νέας θρησκείας, ὡς τοῦτο μαρτυρεῖται καὶ ἐξ ἐπιγραφῶν²². Αἱ στρατιαὶ τῆς ὑπέταξαν τὴν ἰσχυρὰν δυτικὴν γείτονά τῆς Βαβυλωνίαν (539 π.Χ.), ἐπεξέτειναν περαιτέρω τὸ ὑπὸ Δαρείου

21. J. W. Goethe, *Noten und Abhandlungen zum West-östlichen Divan: Ältere Perser.* — A. von Gutschmid, *Geschichte Irans und seiner Nachbarländer von Alex. d. Gr. bis zum Untergang der Arsaciden*, 1888. — A. V. W. Jackson, *Persia past and present*, New York 1906. — P. Sykes, *A History of Persia*, vols. I-II, London (1915) 1930³ (1951). — A. Christensen, *Die Iranier* (HAW III, 1, 3, 3, 1), 1933. — F. W. König, *Älteste Geschichte der Meder und Perser* (AO 33, 3/4), 1934. — J. H. Breasted, *Ancient Times*, New York 1935², ch. VIII. — A. Christensen, *L'Iran sous les Sassanides*, Copenhagen (1936), 1944². — W. Hinz, *Iran*, 1938. — C. Brockelmann, *Geschichte der islamischen Völker und Staaten*, (1939) 1943². — B. Spuler, *Die Mongolen in Iran*, (1939) 1955². — A. T. Olmstead, *The History of the Persian Empire (Achaemenid Period)*, Chicago 1948. — Cl. Huart/L. Delaporte, *L'Iran antique. Élam et Perse et la civilisation iranienne: (L'évolution de l'humanité XXIV)*, Paris 1952. — *La civilisation iranienne: Perse, Afghanistan, Iran extérieur* (Bibliothèque historique), Paris 1952. — B. Spuler, *Iran in frühislamischen Zeit*, 1952. — Τοῦ αὐτοῦ, *Geschichte der islamischen Länder* (HO VI), 1952 κ. ἐφεξ. — R. Ghirshman, *Iran: The story of Persia from earliest times until its unique Iranian civilization was transformed by the Islamic Conquest* (A Pelican Book A 239), Harmondsworth 1954. — Hans Henning von der Osten, *Die Welt der Perser*, Stuttgart 1956 (1965), ἔθθα καὶ ἐκτενὴς βιβλιογραφία (σ. 286-291). — W. Eilers, *λ. Iran I*, ἐν RGG III (1959), σ. 875-878. M. J. Dresden, *λ. Persia, History and Religion of*, ἐν IDB 3 (1962), σ. 739-747.

22. F. H. Weissbach, *Die Keilinschriften der Achämeniden*, Leipzig 1914.

τοῦ Α' (522-486 π.Χ.) κυβερνώμενον κράτος καὶ προωθήθησαν εἰς Εὐρώπην, ἄχρις οὗ ἠττήθησαν ἐπὶ Δαρείου ἐν Μαραθῶνι (490 π.Χ.) καὶ ἐπὶ Ξέρξου τοῦ Α' (486-465 π.Χ.) ἐν Θερμοπύλαις καὶ Σαλαμῖνι (480 π.Χ.) καὶ ἐν Πλαταιαῖς (479 π.Χ.).

Ἐπὶ Δαρείου τοῦ Α' ἡ λατρεία τοῦ Ἀχουρα-μάζδα ἐτύγχανε βασιλικῆς προστασίας. Ἐν τῇ περιφήμῳ ἐπιγραφῇ ἐπὶ τοῦ πλησίον τῆς Περσεπόλεως (ἐν Νακς-ι-ρούσταμ) τάφου τοῦ μνημονευθέντος βασιλέως περιέχονται καὶ ταῦτα·

(1) *Μέγας θεὸς εἶναι ὁ Ἀχουρα-μάζδα, ὅστις τὴν γῆν ἐνταῦθα ἐποίησεν, ὅστις τὸν οὐρανὸν ἐκεῖ ἐποίησεν, ὅστις τὸν ἄνθρωπον ἐποίησεν, ὅστις τὸν Δαρείον βασιλέα κατέστησε, τὸν ἕνα ἐπὶ τοὺς πολλοὺς βασιλέα, τὸν ἕνα ἐπὶ τοὺς πολλοὺς κύριον.*

(5) *Οὕτω λέγει ὁ βασιλεὺς Δαρείος· Πᾶν τὸ ὑπ' ἐμοῦ ποιηθὲν ἐποίησα κατὰ τὸ τοῦ Ἀχουρα-μάζδα θέλημα. Ὁ Ἀχουρα-μάζδα παρέσχε μοι βοήθειαν μέχρις οὗ ἐτελείωσα αὐτό. Εἶθε ὁ Ἀχουρα-μάζδα νὰ προστατεύῃ ἐμέ, τὴν οἰκογένειάν μου καὶ τὴν χώραν ταύτην ἀπὸ παντὸς δυσαρέστου (πράγματος). Τούτου ἕνεκα ἱκετεύω τὸν Ἀχουρα-μάζδα. Τοῦτο εἶθε νὰ δώσῃ μοι ὁ Ἀχουρα-μάζδα.*

Ἀρταξέρξης Β' ὁ Μνήμων (404-358 π.Χ.) ποιεῖται ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς του μνεῖαν οὐ μόνον τοῦ Ἀχουρα-μάζδα ἀλλὰ καὶ τοῦ Μίθρα καὶ τῆς Ἀναχίτα, σημιτικῆς τινος μητρὸς τῶν θεῶν. Ἐκ τούτου δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ὅτι ὁ ζωροαστρισμός προσέλαβε πάλιν τὰς ὑπ' αὐτοῦ ἀρχικῶς καταπολημηθείσας δοξασίας. Ὑστερον ἐνεφανίσθησαν ναοὶ καὶ ἀγάλματα, ἐνῶ πρότερον, ὡς καὶ κατὰ τὴν βεδικὴν ἐποχὴν ἐν Ἰνδία, δὲν ὑπῆρχον.

Οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς ἐνετυπωσιάσθησαν βαθέως ὑπὸ τῆς θρησκείας τῶν ἐξ Ἀσίας πολεμίων των. Ὁ Ἡρόδοτος ἐπεσκέψατο τὴν Περσίαν καὶ περιέγραψεν αὐτήν. Ὁ Πλάτων ἐπεθύμει νὰ μεταβῆ εἰς Περσίαν καὶ νὰ μελετήσῃ αὐτόθι τὸν ζωροαστρισμόν, ἀλλ' ἐνεποδίσθη ὑπὸ τῶν ἑλληνοπερσικῶν πολέμων, οὔτινες ἔληξαν διὰ τῆς τοῦ μ. Ἀλεξάνδρου περιφανοῦς νίκης.

β'. Ὑποταγὴ ἐπὶ πέντε καὶ ἡμίσειαν ἐκ/δας (330 π.Χ. — 224 μ.Χ.)

Ἡ Περσία περιῆλθεν ὑπὸ ξένην ἐξουσίαν· κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τοὺς διαδόχους τοῦ μ. Ἀλεξάνδρου καὶ ἔπειτα ὑπὸ τοὺς πάρθους. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὁ ζωροαστρισμός ἐνεφάνισε ζωηρὰν τάσιν πρὸς ἡλιολατρίαν καὶ πολυθεϊσμόν, σχετιζόμενον πρὸς τὴν θρησκείαν τοῦ Μίθρα. Εἰδικώτερον, κατὰ τοὺς χρόνους μὲν τῶν σελευκιδῶν (305-247 π.Χ.) ἐδέχθη ὡσαύτως τὴν

ἐπίδρασιν ἑλληνικῶν ἰδεῶν, ἐπὶ τῆς δυναστείας δὲ τῶν ἄρσακιδῶν (247 π.Χ.-224 μ.Χ.) ἔτυχεν ἰδιαίτερας εὐνοίας.

γ'. Ἀνεξαρτησία ἐπὶ τέσσαρας ἐκ/δας (224-651 μ.Χ.)

Ἀρντασάρ ὁ Α' (224-240 μ.Χ.), ἐνθερμος ὀπαδὸς τοῦ ζωροαστρισμοῦ, ἀποκατέστησε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Περσίας, ὑπέταξε τὴν γειτονικὴν Ἀρμενίαν καὶ ἱδρυσε τὴν δυναστείαν τῶν σα σ σ α ν ι δ ῶ ν (224-651 μ.Χ.). Τὰ ἐπὶ βράχου ἀνάγλυφά του εἰκονίζουσι τὴν ζωροαστρικὴν θεότητα, δίδουσαν εἰς αὐτὸν τὸν δακτύλιον τῆς ἐξουσίας. Ἐπὶ τῆς εἰρημένης δυναστείας ὁ ζωροαστρισμὸς κατέστη ἐπίσημος θρησκεία τοῦ Κράτους, τυχὼν καὶ σχολαστικῆς συστηματοποιήσεως. Ἡ δ' εὐδοκίμησις του αὐτῆ ὠφείλετο ἰδίᾳ εἰς αὐξοῦσαν δύναμιν τοῦ ἱερατείου καὶ εἰς μισαλλοδοξίαν. Εἰρήσθω δ' ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην μεγάλως ἠναντιώθησαν πρὸς τὸν ζωροαστρισμὸν ὁ περσικὸς νεστοριανικὸς χριστιανισμὸς καὶ ἡ περὶ τὰ μέσα τῆς 3ης ἐκ/δος μ.Χ. ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Μάνεντος μανιχαϊστικὴ θρησκεία²³. Πολλαχῶς δὲ διαπιστοῦνται ἐπιδράσεις ἀμφοτέρων τῶν θρησκειῶν τούτων ἐπὶ τοῦ ζωροαστρισμοῦ τῆς περιῆς ὁ λόγος ἐποχῆς. Πρὸς τὴν ἔναντι τῶν ἐπιδράσεων τούτων ἀντίδρασιν ἴσως ἔρχεται εἰς σχέσιν ἡ τοῦ ὀρθοδόξου ζωροαστρισμοῦ μισαλλοδοξία, εἰς ἣν ἐν τινι μέτρῳ ὀφείλεται τὸ ὅτι ὁ κατὰ τὴν 7ην ἐκ/δα μ.Χ. διὰ τῶν ἀράβων εἰσαχθεὶς εἰς Περσίαν ἰσλαμισμὸς ἐχαιρετίσθη ὑπὸ πολλῶν περσῶν.

Ἡ ἐπικρατεστέρα ἐρμηνεία τῆς διδασκαλίας τοῦ Ζαρατούστρα ἦτο ὁ ζερβανισμὸς²⁴, ὅστις τὴν μεταξὺ τῶν δύο θεῶν Ἀχουρα-μάζδα καὶ Ἀριμάν διαρχίαν ἐπειρᾶτο νὰ γεφυρώσῃ διὰ τοῦ ὑπεράνω αὐτῶν τιθεμένου ζ ε ρ β ἄ ν ἄ κ α ρ ἄ ν α (= αἰὼν ἄπειρος), ἐξ οὗ ἀμφοτέροι ἐσχον τὴν προέλευσιν. Παρατηρητέον δ' ὅτι ὁ ζερβανισμὸς δὲν ἦτο αὐτοτελὴς θρησκεία ἀλλ' εἶδος τι θεολογίας.

Ἐπὶ σάχου Κ α β ἄ δ (489-531 μ.Χ.) ἐκτῆσατο δύναμιν ἡ κοινοβιακὴ αἵρεσις τῶν μ α ζ δ α κ ι τ ῶ ν, κληθέντων οὕτω ἐκ τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς αἰρέσεως ταύτης Μαζδάκ²⁵. Οὗτος ἐδέχετο ὅτι κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ζαρατούστρα

23. H.-C. P u e c h, Le Manicheism, son fondateur - sa doctrine (Musée Guimet. Bibliothèque de diffusion LVI), Paris 1949. — T. S ä v e S ö d e r b e r g h, Studies in the Coptic Manichaean Psalm Book, Uppsala 1949.

24. R. C. Z a e h n e r, Zurvan: A Zoroastrian Dilemma, 1955. — T o ὕ α ὁ - τ ο ὕ, A Postscript to Zurvan, BSOAS 17 (1955), σ. 232-249. — M a r y B o y c e, Some Reflections on Zurvanism, BSOAS 19 (1957), σ. 304-316.

25. A. C h r i s t e n s e n, Le règne du roi Kawadh I et le communisme mazdakite, Kopenhagen 1925. — F. A l t h e i m / R u t h S t i e h l, Mazdak und Porphyrios, Mélanges A. D u p o n t - S o m m e r = NC 50 (1953), σ. 356-376, ἔνθα καὶ ὑποδεικνύεται δυτικὴ ἐπίδρασις ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Μαζδάκ. — O. K l i m a, Mazdak, Geschichte einer sozialen Bewegung im sassanidischen Persien, Prag 1957, — W. E i l e r s, λ. Mazdak, ἐν RGG IV (1960³), σ. 816 ἐξ.

πάντες οἱ ἄνθρωποι ἔχουν δικαίωμα λήψεως ἴσης μερίδος ἐκ τῶν ἀγαθῶν τῆς γῆς· τὸ δικαίωμα τοῦτο, καταλυθὲν ὑπὸ τῶν δαιμόνων, ἀποκαθίσταται ὁσημέραι δι' ἀναπροσαρμογῆς τῶν συνθηκῶν ιδιοκτησίας. Ἡ ἐπιδίωξις ὁμως ἐφαρμογῆς τῶν ἀρχῶν τούτων ἦτο τόσον οὐτοπιστικὴ καὶ ἀσύμφορος, ὥστε ὁ πρότερον ὑποστηρικτῆς τῆς κατὰ τῶν μεγαλοκτηματιῶν κινήσεως σάχης Καβάδ κατεπολέμησεν ἔπειτα ταύτην καὶ βραχὺ τι πρὸ τοῦ θανάτου του ἐφόνευσε διὰ τοῦ διαδόχου του Χοσρόου τοῦ Α' (531-579 μ.Χ.) πολλοὺς μαζδακίτας.

δ'. Ἐκδίωξις ἐκ τῆς Περσίας καὶ ἐπιβίωσις (651 μ.Χ. κ. ἐφεξῆς)

Οἱ ἄραβες, ἐμψυχούμενοι ὑπὸ νέας θρησκείας, τ.ξ. τοῦ Ἰσλαμισμού, ἐπέδραμον κατὰ τῆς Περσίας (634 μ.Χ.) καὶ ὑποτάξαντες ἔπειτα αὐτὴν ἐξεδίωξαν ἢ ἐξισλάμισαν τοὺς πλείστους τῶν ζωροαστριστών. Ὁ ἐξισλαμισμὸς τῶν περσῶν ἤρξατο περὶ τὸ 650 μ.Χ. καὶ σὺν τῷ χρόνῳ προϊόντι ἐπεξετάθη εἰς ὅλην τὴν χώραν. Οἱ διασφύζοντες ἀρχαίαι τοῦ λαοῦ παραδόσεις μῦθοι περὶ ἡρώων ἔσχον ἐφεξῆς ἰσλαμικὴν τὴν μορφήν, ὡς δεικνύει τὸ ὑπὸ τοῦ πέρσου ἐπικοῦ ποιητοῦ Φιρδοουσι γραφὲν περὶ τὸ 1000 μ.Χ. Σαχ-ναμῖς (τ.ξ. Βιβλίον τῶν βασιλέων). Ἡ θρησκεία τῶν μαζδαϊστῶν, οὗς οἱ μωαμεθανοὶ ἐχαρακτήριζον «ἀπίστους» (περσ. γζαβούρ = πυρολάτρης), συνεχῶς περιωρίζετο καὶ μόνον σχετικῶς ὀλιγάριθμοι πέρσαι, ὧν ἄλλοι μὲν εὐρίσκοντο μακρὰν τῶν μεγάλων συγκοινωνιακῶν ὁδῶν, ἄλλοι δ' εἶχον ἀποσυρθῆ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Περσίαν, παρέμειναν πιστοὶ εἰς τὴν παλαιὰν θρησκείαν. Οὕτω νῦν ἐν Περσίᾳ ἔχουν ἀπομείνει κοινότητές τινες, ὧν ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν ἀνέρχεται εἰς ὀλίγας χιλιάδας.

Πολλοὶ δὲ τῶν μαζδαϊστῶν, φεύγοντες τὸν μουσουλμανικὸν διωγμὸν, διήλθον τὴν νότιον Περσίαν καὶ ἐντεῦθεν μετέβησαν διὰ πλοίων εἰς τὴν ἐν Ἰνδίαῖς χερσόνησον Κατιαβάρ, ἐνθα εὔρον ἀσφαλὲς καταφύγιον μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν μωαμεθανῶν κατακτῆσεως τῆς ἰνδικῆς ἐπαρχίας Γκουτζαράτ. Ἐντεῦθεν οἱ παρσισταὶ μετέβησαν κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς Σουράτ, ἔπειτα δέ, ἀφοῦ αὕτη ἀπώλεσε τὴν σπουδαιότητά της, εἰς Βομβάνην²⁶. Κατὰ τὰς δύο δὲ τελευταίας ἐκ/δας οἱ παρσισταὶ διεσπάρησαν εἰς πλείστας ἄλλας πόλεις καὶ χώρας,

26. D. F. Karaka, History of the Parsis, I-II, Bombay 1884. — D. Menant, Les Parsis: histoire des communautés zoroastriennes de l'Inde, Part I Paris 1898. Τὸ δεύτερον μέρος οὐδέποτε ἐδημοσιεύθη. — K. N. Seervai/ B. B. Patel, Parsis, ἐν Gazetteer of the Bombay Presidency, IX 1 (1899), σ. 183-288. — M. M. Murzban, The Parsis in India, I-II, Bombay 1917. Ἐπηξημένη ἀγγλικὴ ἔκδοσις τοῦ μνημονευθέντος ἔργου τῆς D. Menant. — S. H. Hodivala, Studies in Parsi history, Bombay 1920.

κυρίως χάριν τῶν ἐμπορικῶν των ἐπιδιώξεων. Οὕτω οἱ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις παρσισταὶ εἶναι διεσπαρμένοι ἀνὰ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἡ πλειονότης αὐτῶν εὐρίσκεται ἐν Βομβάῃ. "Οὔτε δ' ἐξόχως φιλόπονοι καὶ δραστήριοι κατώρθωσαν, ἰδίᾳ ὡς ἔμποροι, μεγάλας νὰ εὐπορήσουν. Ἀσχέτως ὅμως πρὸς τὴν εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν νεωτέρων χρόνων προσαρμογὴν των καὶ τὴν περιστατικὴν ἀποδοχὴν ἐν τῇ θρησκείᾳ ξένων ἰδεῶν, ἀποκλινουσῶν ἰδίᾳ πρὸς τὴν θεοσοφίαν καὶ τὴν μετενσωμάτωσιν, ἔχονται στερρῶς τῶν παλαιῶν παραδόσεων. Ἡ ἐν ἐξωτερικοῖς δὲ πράγμασι συντηρητικότης τοῦ ἐν Ἰνδίας παρσισμοῦ καθίσταται φανερά ἐν ταῖς δύο τούτου μερίσιν, ὧν ἑκατέρα στηρίζει τὸ ἑορτολόγιον ἐπὶ ἰδίας ἡμερολογιακῆς βάσεως καὶ οὕτω ἐν τῇ τελέσει τῶν ἑορτῶν οἱ Σ 1 α χ ι ν σ 1 á ι ἢ Σ 1 α χ α ν σ 1 á χ ι (= βασιλικοί, ὡς ἰσχυρίζομενοι ὅτι τὸ ἡμερολόγιόν των εἶναι τὸ τῶν περσῶν βασιλέων) προηγουμέναι τῶν Κ á δ μ ι ς κατὰ ἓνα μῆνα.

Ὁ παρσισμὸς δὲν θὰ εἶλκε τὸ διαφέρον εὐρυτέρων κύκλων, ἐὰν εἶχε περιορισθῆ μόνον ἐν Ἰνδίας. Μετὰ τὴν ἐκ Περσίας φυγὴν των καὶ τὴν ἐν Ἰνδίας ἐγκατάστασιν των, ἔνθα ἡ ὑπὲρ νέων ἰδεῶν δεκτικότης των ἐξησφάλισεν εἰς αὐτοὺς ἡγετικὴν ἐν τῇ ἰνδικῇ ἐθνικῇ κινήσει θέσιν καὶ κατέστησεν αὐτοὺς πρωτοπόρους ἐν τῇ ἐκβιομηχανίσει τῆς χώρας (παράδειγμα ἔστω ἡ διεθνῶς γνωστὴ ἑταιρεία Tata), οἱ παρσισταὶ βαθμηδὸν προωθήθησαν εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ ἐμπορικὰ κέντρα τοῦ κόσμου, χάρις εἰς τὴν ἐπαγγελματικὴν των ἐπίδοσιν. Οὕτω εὐρίσκει τις αὐτοὺς οὐ μόνον ἐν παντὶ σπουδαίῳ ἐπιχειροῦν τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ ἀλλὰ καὶ ἐν Σιγκαπούρῃ, Χόνγκ-κονγκ καὶ Σαγγάῃ, ἔτι δὲ καὶ ἐν μεγάλας πόλεσι τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς.

Οἱ παρσισταὶ ἑκασταχοῦ ἀποτελοῦν σταθερὰν κοινότητα, ἔχουσαν, ἀναλόγως πρὸς τὸν ἐν ἑκάστη πόλει ἢ περιοχῇ ἀριθμὸν των, ἰδίαν διοίκησιν διὰ τὰς πνευματικὰς τοῦλάχιστον ὑποθέσεις. Ἐκτὸς μεμονωμένων περιπτώσεων, πάντες οἱ παρσισταί, μὴδ' αὐτῶν τῶν ἐξόχως πεπαιδευμένων ἐξαιρουμένων, ἔχονται στερρῶς τῆς προγονικῆς των θρησκείας, ἥτις καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἀσκεῖ μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ πασῶν τῶν περιοχῶν τοῦ ἰδιωτικοῦ των βίου καὶ κατευθύνει τοῦτον ἀποφασιστικῶς. Ἐν φιλανθρωπικαῖς δωρεαῖς οἱ παρσισταὶ κατέχουν τὴν πρώτην θέσιν τῆς κατ' ἄτομον προσφορᾶς ἐν σχέσει πρὸς πᾶσαν ἄλλην θρησκευτικὴν κοινότητα τοῦ κόσμου.

Ἄξια μνείας ἐνταῦθα εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ γερμανοαμερικανοῦ Otto Hanisch (1844-1936) ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Dr. Othoman Zar-Adusht Hanish ἰδρυθεῖσα Mazdaznan-βιοθεωρία²⁷ ὡς ἀνανέωσις τοῦ ζωροαστρισμοῦ, διὸ καὶ

27. O. Z. A. Hanisch (O. Hanisch), Jehoshua, Leben Jesu, 1922⁷. — Τοῦ αὐτοῦ, Wiedergeburtstheorie, 1922⁸. — Τοῦ αὐτοῦ, Imanuel, Mazdaznan-Denk-Lehre, 1925. — Τοῦ αὐτοῦ, Mazdaznan-Drüsenlehre, 1928. — Τοῦ αὐτοῦ, Mazdaznan-Ernährungslehre und Kochbuch, 1928⁹. — Τοῦ αὐτοῦ,

ἐν Γερμανίᾳ χρησιμοποιεῖ αὕτη ὡς ἱεράν τῆς βίβλου τὴν ὑπὸ τοῦ Wolff ἐκπονηθεῖσαν μετὰ φρασιν τῆς Ἀβέστα. Ἐν ταῖς θεωρίαις τῆς ὅμως περὶ καταλήλου τροφῆς, ἀναπνευστικῆς τεχνικῆς καὶ «προγενετησίου ἀνατροφῆς» ἔχει προσλάβει καὶ στοιχεῖα ἄλλης προελεύσεως.

Ἐν Γερμανίᾳ τὸ ὄνομα τοῦ Ζαρατούστρα ἐγένετο γνωστὸν ἰδίᾳ διὰ σχετικοῦ φιλοσοφικοῦ ἔργου τοῦ Nietzsche (1844-1900)²⁸. Ὁ Ζαρατούστρα ὅμως τοῦ Nietzsche δὲν ἔχει πολλὰ κοινὰ γνωρίσματα μετὰ τοῦ ἱρανικοῦ Ζαρατούστρα. Ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ εἰρημένου φιλοσόφου τὰ πρωτότυπα κείμενα τῶν πηγῶν δὲν εἶχον καταστῆ ἑπαρκῶς προσιτὰ καὶ οὕτω δὲν ἦτο εἰσέτι δυνατὴ σαφὴς γνῶσις τοῦ περιεχομένου των. Ἐπὶ τῇ βάσει ὅμως ἑλληνικῶν μαρτυριῶν ἠδυνήθη οὗτος νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ Ζαρατούστρα εἶναι ἀληθινώτερος παντὸς ἄλλου στοχαστοῦ, ὁ πρῶτος ἰδὼν ἐν τῷ μεταξὺ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ ἀγῶνι τὸν ἀληθῆ τροχὸν κινήσεως τῶν πραγμάτων, ὁ ἐπιδιώξας τὴν εἰς τὴν μεταφυσικὴν ἀναγωγὴν τῆς ἠθικῆς ὡς δυνάμεως, αἰτίας καὶ σκοποῦ καὶ ὁ κατορθώσας, αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν, τὴν ὑπερνίκησιν τῆς πλάνης. Διὰ τοῦτο ὁ Nietzsche ἐξέλεξεν ὡς προσωπεῖον τὸν Ζαρατούστρα²⁹.

5. Ἱερά κείμενα

Ἡ ἱερά βίβλος τῶν παρσιστῶν εἶναι, ὡς ἤδη ἐλέχθη, ἡ κατ' αὐτοὺς περιέχουσα θεῖαν ἀποκάλυψιν Ἀβέστα (πεχλεβιστί: ἀπαστάκ, ἀβαστάκ = κείμενον ἢ βασικὸν κείμενον ἐν σχέσει πρὸς λειτουργικὴν χρῆσιν ἢ, ὅπερ πιθανώτερον, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ Zēnd = ὑπόμνημα)³⁰. Ἡ τῆς Ἀβέστα ἀρχικὴ συλλογή, ἣτις περιεῖχε καὶ πολλὰς μὴ διασωθείσας μέχρις ἡμῶν ἱεράς γραφάς, ἀπώλετο κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ μ. Ἀλεξάνδρου. Μερὶ μὲν δὲ τοῦ ἱερατείου, ἀπὸ τῆς 3ης μέχρι τῆς 4ης ἐκ/δος μ.Χ., τὰ ἐκ τῆς

Mazdaznan-Atem-und Gesundheitspflege (übers. v. D. Amman), 1930²³. — Mazdaznan (ἢ Masdasna), Zeitschrift für zarathustr. Philos., Körperpflege und Diätetik, Leipzig 1907 κ. ἐφεξ. Ἀπὸ τοῦ 1955: Mazdaznan-Mitteilungen, Freiburg i. Br. — W. Eilers, λ. Mazdaznan, ἐν RGG IV (1960³), σ. 817.

28. Friedrich Nietzsche, Also sprach Zarathustra: Ein Buch für Alle und Keinen, 1883 (πρῶτον μέρος), 1892 (πρώτη πλήρης ἐκδοσις).

29. Βλ. H. Lommel, Die iranische Religion, ἐν Die Religionen der Erde I (1966), σ. 177 ἐξ.

30. F. Spiegel, Einleitung in die traditionellen Schriften der Parsen, Wien 1856-1860. — A. V. W. Jackson, λ. Avesta, ἐν ERE II, 1909 (1930), σ. 266-272. — W. Hennig, The Disintegration of the Avestic Studies (Transactions of the Philological Society), London 1942, σ. 40-56. — F. Altheim, Awestische Textgeschichte, (HM 9), 1949. — Günter-Lanczkowski, Heilige Schriften: Inhalt, Textgestalt und Überlieferung, Stuttgart 1956, σ. 76-83: Das Avesta. — W. Eilers, λ. Avesta, ἐν RGG I (1957³), σ. 797-800.

ἀρχικῆς συλλογῆς ὑπολειφθέντα ἀποσπάσματα περισυνελέγησαν καὶ ἀπετέλεσαν κανόνα ἐξ 21 βιβλίων. Ἄλλα καὶ ὁ κανὼν οὗτος δὲν διεσώθη ἐξ ὁλοκλήρου. Ἡ ὑπὸ τὴν παροῦσάν της μορφήν Ἄβέστα³¹, ἣς οὐδὲν χειρόγραφον εἶναι προγενέστερον τῆς 13ης ἐκ/δος μ.Χ. καὶ οὐδὲν πλήρες, διακρίνεται εἰς δύο μέρη· λειτουργικὸν μέρος ἐκ τῶν κάτωθι πρώτων τεσσάρων τμημάτων καὶ νομικὸν μέρος ἐκ τοῦ πέμπτου τμήματος.

α'. Γιάσνα (=λατρεία, θυσία). Τὸ τμήμα τοῦτο εἶναι τὸ κύριον λειτουργικὸν ἔργον τῆς παρσιστικῆς βίβλου, συνοδεύει τὴν τελετουργικὴν ἐτοιμασίαν τοῦ χαόμα καὶ περιέχει θυσιαστηρίους ὕμνους καὶ τελετουργικά κείμενα. Μετὰ πρόσκλησιν τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀγαθῶν πνευμάτων εἰς θυσίαν καὶ προσευχὴν, αἰνεῖται ἐν τῷ Χόμ-γιάστ τὸ θεοποιούμενον φυτὸν χαόμα, πίνεται ὁ ἐκ τούτου χυμὸς ὑπὸ τοῦ ἱερέως καὶ λέγεται ἡ ὁμολογία πίστεως (φραβάρτι). Ἔπονται πολυάριθμοι ἐπικλήσεις, αἵτινες πλαισιώνουν δευτέραν τινὰ τελετὴν τοῦ χαόμα καὶ ἐν ταύτῳ περιλαμβάνουν τὰς 17 Γάθας (γάθα= ἄσμα, ὕμνος)³², αἵτινες εἶναι ἔμμετρα κηρύγματα τοῦ Ζαρατούστρα καὶ ὡς ἐκ τῆς ἀρχαϊζούσης γλωσσικῆς των μορφῆς θεωροῦνται οὐ μόνον τοῦ τμήματος τούτου ἀλλὰ καὶ τῆς ὅλης Ἄβέστα ὁ ἀρχαιότατος πυρὴν. Ἐν μέσῳ τῶν Γαθῶν (Γιάσνα 28-34. 43-51. 53) εὐρίσκονται κεφάλαιά τινα (35-42), ἅτινα

31. Κείμενον. N. L. Westergaard, *Zendavesta or the Religious Books of the Zoroastrians*, Vol. I: *The Zend Texts*, Copenhagen 1852-1854. — F. Spiegel, *Avesta: Die heiligen Schriften der Parsen...* Grundtext sammt der Huzvâresch-Übersetzung, I: *Vendidad*, Vienna 1853, II *Vispered und Yasna*, Vienna 1858. — Chr. Bartholomae, *Die Gâthâ's und heiligen Gebete des altiranischen Volkes*. Metrum, Text, Grammatik und Wortverzeichnis, Halle 1879. — K. F. Geldner, *Avesta: Die heiligen Bücher der Parsen*, I-III, Stuttgart 1886-1895.

Μεταφράσεις. F. Spiegel, *Avesta: Die heiligen Schriften der Parsen*, I-III, Leipzig 1852-1863. — J. Darmesteter, *The Zend Avesta*, ἐν SBE (=Sacred Books of the East, ed. by Max Müller, 50 vols., Oxford 1879-1910), IV (1880), XXIII (1883). — J. Darmesteter/L. H. Mills, *The Zend Avesta*, ἐν SBE, XXXI (1887). — J. Darmesteter, *Le Zend Avesta*, I-III, Paris 1892-1893. Πλήρης γαλλικὴ μετάφρασις μεθ' ὑπομνήματος. — Chr. Bartholomae, *Die Gatha's des Avesta: Zarathustras Verspredigten übersetzt*, Strassburg 1905. — F. Wolff, *Avesta: Die heiligen Bücher der Parsen übersetzt auf der Grundlage von Chr. Bartholomae's Altiranischem Wörterbuch*, Strassburg 1910 (=1924). Πλήρης μετάφρασις ἐξαιρέσει τῶν γαθῶν.— H. Lommel (Hrg.), *Gathas des Zarathustra*, Göttingen 1914, 1935. — A. Christensen, *Avesta*, Copenhagen 1923. — H. Lommel (Hrg.), *Die Yâst's des Avesta übersetzt*, 1927. — J. Duchesne-Guillemin, *Zoroastre: Étude critique avec une traduction commentée des Gâthâ*, Paris 1948. — H. Humbach, *Die Gathas des Zarathustra*, I-II, 1959. — W. Hinz, *Zarathustra*, 1961.

32. A. Meillet, *Trois Conférences sur les Gâthâs de l'Avesta*, Paris 1905.— J. Duchesne-Guillemin, *L'Ordre des Gâthâs*, NC 5 (1953), σ. 31-37.

καλοῦνται ἐπταμερές Γιάσνα, εἶναι συντεταγμένα ἐν τῇ αὐτῇ μὲν ἀρχαῖζούση γλώσση, ἀλλ' ἐν πεζῷ λόγῳ καὶ περιέχουν ὑπὸ ἀπλουστέραν μορφήν τὰ ἐν ταῖς Γάθαις κηρύγματα. Ταῖς Γάθαις, μετὰ τινὰ περίληψιν τοῦ περιεχομένου αὐτῶν (55), ἔπονται ὁ μικρὸς Σρὸξ-γλαστ (56), ὁ μέγας Σρὸξ-γλαστ, ὅστις εἶναι ἐκτενὴς καὶ λεπτομερὴς ἐξύμνησις τοῦ ἀγγέλου Σραόθα (57), ἡ «ῥῆσις περὶ τοῦ κτηνοτρόφου» (58,4 ἐξ.), διάφοροι εὐλογίαι (59), τελετουργία τοῦ ἱεροῦ ὕδατος καὶ προσφορά αὐτοῦ μετὰ σχετικῶν πρὸς τὸ ἱερὸν ὕδωρ κειμένων (63-68) καὶ τινες τελικαὶ ἐπικλήσεις (69-72), δι' ὧν κατακλείεται ἡ τοῦ Γιάσνα μεγάλη τελετή.

β'. Βισπερεδ (βίσπρατ = βίσπε ρατάβο = πάντες πνευματικοὶ προστάται). Τὸ τμήμα τοῦτο, συγκείμενον μόνον ἐξ 24 (κατὰ τινὰς 23 ἢ 27) κεφαλαίων (κάρδε), ἔχει ἔκτασιν σχεδὸν ἴσην πρὸς τὸ ἐν ἑβδομῶν τοῦ Γιάσνα. Στερεῖται ἐνότητος, καθόσον τὰ κείμενά του εἶναι προσθήκαι εἰς τὰς κατὰ τὰς διαφόρους ἑορτὰς τοῦ ἑνιαυτοῦ ἀπαγγελλομένας περικοπὰς τοῦ Γιάσνα. Περιέχει δ' ἐπικλήσεις καὶ ὁμολογίας ὑποταγῆς εἰς «πάντας τοὺς πνευματικοὺς κυρίου», ὅθεν καὶ ἡ ὀνομασία του.

γ'. Χοϋρδε 'Αβέστα (χβάρτακ 'Απάστακ=μικρὰ 'Αβέστα). Τὸ τμήμα τοῦτο, κατὰ τὴν συνήθη σειρὰν ἔχον τὴν θέσιν του ἐνταῦθα, εἶναι εἶδος τι ἐπιτομῆς τῆς ὅλης 'Αβέστα πρὸς λαϊκὴν χρῆσιν, ἀλλὰ εἰς προσευχητάριον τι διὰ τοὺς λαϊκοὺς. Περιέχει δὲ τοὺς κατ' ἐξοχὴν ἀναγκαίους τύπους προσευχῆς τὴν ἐκ τοῦ 'Αθεμ-βοχού καὶ τοῦ 'Αχουνα-βάρηγλα συγκειμένην ὁμολογίαν πίστεως, τὴν ἐπὶ τῇ περιζώσει τῆς ἱεράς ζώνης (κουστὶ) λεγομένην εὐχὴν, τὰς εἰς πέντε θεότητας ἀπευθυνομένας προσευχὰς καὶ τὰς πέντε καθημερινὰς προσευχὰς. 'Ενταῦθα ἔχουν ὡσαύτως τὴν θέσιν των τὰ συνήθως μεταξὺ τῶν Γιάστ καὶ τοῦ Βενδιδάδ εὐρισκόμενα ἐλάσσονα κείμενα τὸ διὰ τὰ ἀγαθὰ πνεύματα τῶν τριάκοντα ἡμερῶν τοῦ μηνὸς εὐχολόγιον καὶ αἱ δι' ὠρισμένας περιστάσεις «τέσσαρες εὐλογίαι».

δ'. Γιάστ (=ὕμνοι). Μετὰ τὰς ἐν τῷ Γιάσνα περιλαμβανομένας ὑπερόχους Γάθας μεγίστην ἀξίαν ἔχει ἡ τῶν 21 Γιάστ συλλογή. Οἱ πρὸς τὰς Ἰνδικὰς βέδας παραβλητοὶ ὕμνοι οὗτοι ἀπευθύνονται εἰς διάφορα ἀγαθὰ πνεύματα καὶ θεῖα ὄντα (γιάτσατα). Παρότι ἔχουν γραφῆ ἐν νεωτέρᾳ τῆς τῶν Γαθῶν γλώσση, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲν εἶναι μεταγενέστεροι τούτων. Εἰρήσθω ὡσαύτως ὅτι, ἐνῶ οἱ πρῶτοι τέσσαρες καὶ οἱ δύο τελευταῖοι ἐμφανίζονται ὡς μεταγενέστερα κακοτεχνήματα, οἱ ἐνδιάμεσοι εἶναι ἐκτενῆ ποιήματα, ἔχοντα παλαιὰν τὴν καταγωγὴν καὶ ἐγκωμιάζοντα ἐν λίαν ἀξιολόγοις ὀκτασυλλάβοις καὶ δωδεκασυλλάβοις στίχοις ἥρωας καὶ θεῖα ὄντα (γιάτσατα) καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν. Τὰ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐκ τῆς Ἰνδοϊρανικῆς ἀρχαιότητος καταγόμενα μυθικὰ κίνητρα καταλήγουν εἰς ἐξακολούθησιν ἐπικῶς διαμεμορφωμένης μυ-

θολογίας, ἥς ἡ τελευταία παραφυὰς εἶναι τὸ ἐν νεοπερσικῇ γλώσσῃ ποιηθὲν ὑπὸ τοῦ Φιρδοῦσι (Firdausi π. 940-1020 μ.Χ.) Βασιλέων βιβλίον (Σάχ-ναμε)³³.

ε'. Βενδίδιδ (βιδέβ-δατ=νόμος κατὰ τῶν κακοδαίμωνων). Διὰ τοῦ τμήματος τούτου κατακλείεται ἡ ὕφ' ἣν μορφήν διεσώθη μέχρις ἡμῶν Ἀβέστα. Εἶναι δὲ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος τμήμα θρησκευτικῶν βιβλίων νομικοῦ περιεχομένου μετὰ ἠθικῶν καὶ καθαρτικῶν διατάξεων. Πρόκειται περὶ μεταγενεστέρου συμπιλήματος, ἔχοντος ἄτεχνον περιπτωσιολογικὸν καὶ στερεότυπον ὕφος καὶ καταπονητικὰς ἐπαναλήψεις. Τὸ Βενδίδιδ περιέχει πρὸς τοῖς ἄλλοις τοὺς περὶ καθαρότητος νόμους τοῦ μαζδαϊσμοῦ μετὰ πολλαπλῶν στοιχείων δαιμονολογίας καὶ δεισιδαιμονίας, ὡς καὶ ἀντιλήψεων περὶ τοῦ ἐπέκεινα καὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ μελλοντικοῦ λυτρωτοῦ (Σαόδγζαντ).

Ἡ ἱερὰ βιβλος τοῦ παρσισμοῦ ἔχει γραφῇ ἐν ἀρχαίᾳ ἱρανικῇ γλώσσῃ, συγγενῇ πρὸς τὴν σανσκριτικὴν³⁴. Ἄλλη τις θρησκευτικὴ γραμματεία, δι' ἥς ὑπομνηματίζεται ἡ Ἀβέστα, εἶναι γνωστὴ ὡς ζενδικὴ ἢ πεχλεβικὴ καὶ περιλαμβάνει τὰς ἐν τῇ ἱερατικῇ παραδόσει ἀναφανείσας καὶ πεχλεβιστὶ γραφείσας μεταφράσεις, μεταγραφὰς καὶ ἐξηγήσεις τῆς Ἀβέστα. Πεχλεβὶ καλεῖται ἡ τῶν παρθικῶν καὶ σασσανιδικῶν χρόνων μεσοπερσικὴ γλῶσσα ἐν ἣ, ὡς ἐλέχθη, ἐγράφησαν τὰ ἔργα τῆς γραμματείας ταύτης³⁵. Ἡ πεχλεβικὴ γλῶσσα ἀντικατεστάθη ὑπὸ τῆς νεοπερσικῆς φιλολογικῆς γλώσσῃς τὴν 10ην ἐκ/δα μ.Χ. Ἐκ τῆς πεχλεβικῆς γραμματείας τὸ γνωστότερον ἔργον εἶναι τὸ Βοὺν-δαχίθον (=ἡ ἐν ἀρχῇ δημιουργία), οὗτινος τὸ κοσμολογικὸν περιεχόμενον ἔχει στοχαστικὸν καὶ μυθολογικὸν χαρακτῆρα. Κατάγεται ἐκ τῆς 9ης ἐκ/δος μ.Χ. καὶ σφύζεται ἐν ἀποσπάσμασι, δι' ὧν παρέχονται σπουδαῖαι εἰδήσεις

33. Γερμ. μετάφρασις ὑπὸ Fr. Rückert, 1890/95. — Th. Nöldeke, Das iranische Nationalepos, 1920.

34. Περὶ τῆς ἀβεστικῆς γραφῆς βλ. F. C. Andreas, Die Entstehung des A. alphabetes, Verhandl. des 13. Internationalen Orientalistenkongresses in Hamburg 1902, 1904, σ. 99-106. — H. F. J. Junker, Das A. alphabet, 1927. — Περὶ τῆς ἀβεστικῆς γλώσσῃς βλ. Chr. Bartholomae, ἐν Grundriss der iranischen Philologie I/1 (1895), σ. 1 ἐξ. — Τοῦ αὐτοῦ, Altiranisches Wörterbuch, 1904. — A. V. W. Jackson, An Avesta Grammar in Comparison with Sanskrit. Part I, 1892. — Τοῦ αὐτοῦ, Avesta Reader, Series I, Stuttgart 1893. — H. Reichelt, Avestisches Elementarbuch, 1909. — Τοῦ αὐτοῦ, Avesta Reader, Strassbürg 1911. — R. G. Kent, Old Persian. Grammar, Texts, Lexicon, New Haven 1950.

35. M. Haug, Essays on the sacred language, writings and religion of the Parsis, 3rd ed., ed. by E. W. West, Bombay 1884. — H. F. Junker, Frahang-i-Pahlavik, 1912. Μεσοπερσικὸς ἰδεογραφικὸς κατάλογος. — Chr. Bartholomae, Zum sassanidischen Recht, 1918-1923. — H. S. Nyberg, Hilfsbuch des Pehlevi, 1928-1931.

περὶ τοῦ παρσιμοῦ. Ἐκ τῆς αὐτῆς γραμματείας ἄξια ὡσαύτως μνείας εἶναι τὰ ἔργα ταῦτα· Δί ν κ α ρ δ, συμπληματικῶς συνταχθὲν ἐν Βαγδάτῃ κατὰ τὴν 10ην μ.Χ. ἐκ/δα· Ἄ ρ δ α - β ί ρ α φ, περιέχον ὀράματα ἀνόδου τε εἰς οὐρανοὺς καὶ καθόδου εἰς τὸν ἄδην· Δ α δ ι σ τ α ν - ι - δ έ ν ι γ (= τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς πίστεως), περιέχον 92 ἐρωταποκρίσεις· Μ ι ν ό χ ε ρ δ (=αἱ θεωρήσεις τοῦ σοφοῦ πνεύματος), περιέχον διδασκαλίαν περὶ θρησκευτικῶν καὶ κοσμικῶν πραγμάτων· Σ α γ ι α σ τ - λ α θ ά γ ι α σ τ (=πρέπει — δὲν πρέπει)· καὶ Σ ά δ δ α ρ, περιέχον 100 κεφάλαια θρησκευτικῶν καθηκόντων.

Β'. Διδασκαλία τοῦ παρσισμοῦ

Εἶδομεν ἤδη ὅτι ὁ παρσισμός, τ.ἔ. ἡ θρησκεία τῶν νῦν πάρσι, διεμορφώθη βαθμηδὸν κατὰ τὸ μακρόν του παρελθόν. Ἡ μορφή ἡμῶς τοῦ ἰδρυτοῦ ἴσταται ὑπέροχος καὶ ἄθικτος ἔπισθεν τοῦ οὕτω πως διαμορφωθέντος συστήματος. Γίνεται δὲ δεκτὸν ὅτι ἡ ὑπὸ τούτου παρασχεθεῖσα νέα περὶ θεοῦ καὶ κόσμου διδασκαλία εἶναι τὸ σπουδαιότατον τῶν ἐκ τοῦ Ἰράν προελθόντων πνευματικῶν ἀγαθῶν. Σύντομος ὡς εἶναι ἡ ἐν τοῖς ἐξῆς ἐπιχειρουμένη περιγραφή τοῦ παρσισμοῦ, ἀφορᾷ γενικώτερον μὲν εἰς προγενέστερα στάδιά του, εἰδικώτερον δὲ εἰς τὴν σημερινήν του μορφήν.

1. Ἀχουρα-μάζδα καὶ ἀγαθὰ πνεύματα

Κατὰ τὴν παρσιστικὴν διδασκαλίαν ὕψιστος θεὸς εἶναι ὁ παντογνώστης καὶ πολυέλεος Ἀχουρα-μάζδα (=σοφὸς Κύριος)³⁶, δημιουργὸς παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ μάλιστα τοῦ φωτός, καὶ κριτῆς τοῦ κόσμου.

Ἐπ' αὐτὸν ὑπάρχει ἐπτὰς θείων πνευμάτων, καλουμένων Ἀμεσπασπέντα (= ἀθάνατοι ἅγιοι, μεσοπερσισιτὶ: Χάφτ ἀμθάσπανδ ἢ Ἀμαχράσπανδ)³⁷, ἐκτελεστῶν τοῦ θείου θελήματος καὶ προμάχων τοῦ κράτους τοῦ ἀγαθοῦ. Κατὰ τὴν παράδοσιν, ταῦτα περιβάλλουν τὸν πατέρα των καὶ δημιουργόν των Ἀχουρα-μάζδα, ὥσπερ αὐλικοὶ τὸν βασιλέα, καὶ ἴστανται πρὸς

36. J. Darmesteter, Ormazd et Ahriman, Paris 1887. — H. Güntert, Über die ahurischen und daëvischen Ausdrücke im Awesta, Heidelberg 1914. — PW Suppl. V, 1931, σ. 679 ἐξ.—Encicl. Italiana XXV, 1935, σ. 599.—G. Widengren, Hochgottglaube im alten Iran. Eine religionsphänomenologische Untersuchung, Uppsala 1938. — St. Wikander, Vayu, 1941. — M. N. Dhalla, Ormazd et Ahriman, Paris 1953. — J. Duchesne-Guillemin, Ormazd et Ahriman, Paris 1953. — W. Eilers, λ. Ahriman, RGG I (1957³), σ. 191 ἐξ. — Τοῦ αὐτοῦ, λ. Ormazd, ἐν RGG IV (1960³), σ. 1702 ἐξ.

37. B. Geiger, Die Amesha Spenta. Ihr Wesen und ihre ursprüngliche Bedeutung (SAW 176, 7), 1916. — C. Clemen, Griech. und lat. Nachrichten über die pers. Religion, 1920, σ. 71 ἐξ., 98, 145 ἐξ., 162 ἐξ. — H. Lommel, Die Religion Zarathustras nach dem Awesta dargestellt, 1930, σ. 30 ἐξ., 255 ἐξ., 269 ἐξ. — O. G. v. Wesendonk, Das Weltbild der Iranier, 1933, σ. 77 ἐξ. — G. Dumézil, Naissance d'archanges. Essai sur la formation de la théologie zoroastrienne (Jupiter Mars Quirinus 3), Paris 1945. — W. Eilers, λ. Amesha Spenta, ἐν RGG I (1957³), σ. 321-322.

τὰ δεξιὰ μὲν αὐτοῦ τὰ ἄρρενα, πρὸς τὰ ἀριστερὰ δ' αὐτοῦ τὰ θήλεα κατὰ τὴν κάτωθι τάξιν.

Ἄχουρα-μάζδα

- 1) Βοχου-μανὸ (= ἀγαθὸς νοῦς)
- 2) Ἀσλα-βαχίστα (= κρατίστη δικαιοσύνη)
- 3) Χθαθρα-βάργζα (= ποθεινὴ βασιλεία)
- 4) Σπεντα-αρμάιτι (= ἅγια εὐσέβεια)
- 5) Χαουρβάτατ (= εὐπορία)
- 6) Ἀμερέτατ (= αἰωνία τέρψις)

Σραόσια (= ὑπακοή).

Τὸ ἕβδομον τῶν Ἀμεσια-σπέντα εἶναι εἴτε αὐτὸς ὁ Ἄχουρα-μάζδα εἴτε, ἰδίᾳ κατὰ μεταγενεστέραν ἀντίληψιν, ὁ Σραόσια. Ἄπαντα τὰ ἀμεσια-σπέντα εἶναι προσωποποιήσεις ἀφηρημένων ἐννοιῶν ἐκφράζουσι ἰδιώματα τῆς δυνάμεως τοῦ ὑψίστου θεοῦ δι' ὀνομάτων παλαιῶν, βαθμηδὸν διαμορφωθεισῶν, θρησκευτικῶν ἰδεῶν. Ὁ προορισμὸς ἐνὸς ἐκάστου τῶν Ἀμεσια-σπέντα δὲν καθορίζεται σαφῶς ἐν τῇ Ἀβέστα. Ἐν ταῖς παρσικαῖς ὅμως γραφαῖς ἐμφανίζονται ταῦτα ὡς θεότητες προστατευτικαὶ τοῦ φυσικοῦ κόσμου καὶ δὴ:

1. Βάχμαν	τῆς ἀγέλης
2. Οὐρδιβιχίθιτ	τοῦ πυρός
3. Σζαχριβάρ	τῶν μετάλλων
4. Σιπανδαρμάδ	τῆς γῆς
5. Χουρδάδ	τοῦ ὕδατος
6. Μουρδάδ	τῶν φυτῶν.

Πλησίον τῶν Ἀμεσια-σπέντα ἕστανται τὰ Γιάτσατα (= σεβαστά), ἑτέρα τις ὁμάς θείων ὄντων, ὧν ὁ ἀριθμὸς ποικίλλει κατὰ διαφόρους μαρτυρίας. Τὸ εἰς τὰ Ἀμεσια-σπέντα περιστατικῶς συγκαταριθμούμενον «πῦρ» εἶναι τὸ ἐξοχώτατον τῶν Γιάτσατα, ἐμφανιζόμενον ὑπὸ διαφόρους μορφάς, δι' ἃς καὶ ὑπάρχουν ἰδιαίτερα ἱερά³⁸. Ἐκ τούτων, καλουμένων ναῶν τοῦ πυρός, παρασυσθέντες οἱ μωαμεθανοί, ἐχαρακτήρισαν ἐσφαλμένως τοὺς παρσιστὰς ὡς «πυρολάτρας».

Ἐνταῦθα πρέπει νὰ γίνῃ λόγος καὶ περὶ τινων ἄλλων πνευματικῶν

38. Kurt Erdmann, *Das iranische Feuerheiligtum*, Leipzig 1941. — Clark Hopkins, *The Parthia Temple*, Berytus 7 (1942), σ. 1 ἐξ. — D. Schlumberger, *Surkh Kotal: Un sanctuaire du feu d'époque Kouchane en Bactriane*, Arts Asiatiques 1 (1954), σ. 132 ἐξ.

ἄντων, τῶν Φ ρ α β ἄ ῥ ι (= ὁμολογία ἢ προστασία. Νεοπερσ. φάρβαρ)³⁹. Φραβάῤι εἶναι ἡ πνευματικὴ ὕπαρξις τοῦ ἀνθρώπου, συνοδεύουσα αὐτὸν προ-
υπάρχοντα ἢ ἀπὸ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ ὡς σωσίας καὶ ἐπιζῶσα ἐν τῷ ἐπέκεινα
μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ. Ἐν τῷ μεταγενεστέρῳ ζωροαστρισμῷ τὰ φραβάῤι
θεωροῦνται πνεύματα εὐσεβῶν τεθνεώτων. Ἡ δοξασία αὕτη φαίνεται ὅτι βα-
σίζεται ἐπὶ τῆς προγονολατρίας καὶ ὅτι κατάγεται οὐχὶ τόσο ἐκ τῆς μεταρρ-
θμίσεως τοῦ Ζαρατούστρα, ὅσον ἐκ τῆς λαϊκῆς ἀντιλήψεως, ἐξ ἧς ὕστερον καὶ
παρελήφθη. Παρόμοιον τι φαίνεται ὅτι συνέβη ἐν σχέσει πρὸς δύο παλαιότερους
θεοὺς, τὸν Μίθρα καὶ τὸν Χάμα, οἵτινες ἦσαν τοσοῦτον ἐρριζωμένοι
εἰς τὴν λαϊκὴν πίστιν, ὥστε ἐπὶ μακρὸν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐκβληθοῦν ἐκ τοῦ
ζωροαστρισμοῦ.

2. Ἄριμᾶν καὶ κακὰ πνεύματα

Ἐναντι τῶν μορφῶν τῆς φωτεινῆς δημιουργίας ἴστανται αἱ τῆς σκο-
τεινῆς ἐν πρώτοις ὁ Ἄ(χ)ριμᾶν (κατ' ἐξελληνισμόν τοῦ ἀβεστικοῦ Ἄνγρα
μᾶινγζου = πονηρὸν πνεῦμα)⁴⁰ καὶ ἔπειτα οἱ πολυάριθμοι Δέβα (=δαίμονες),
τὰ θήλεα ἀπατηλὰ πνεύματα Δρούτζ, τὰ θήλεα μαγευτικὰ πνεύματα Πάιρικα
καὶ ἄλλα πονηρὰ πνεύματα. Εἰς τὰ ἑπτὰ Ἄμεῤα-σπέντα, ἅτινα νοοῦνται ὡς
«ἀρχάγγελοι», ἀντιπαράσσονται ὕστερον ἑπτὰ «ἀρχικακοδαίμονες» ὑπὸ τὴν
ἡγεσίαν τοῦ Ἄριμᾶν.

3. Ὁ μεταξὺ Ἄχουρα-μάζδα καὶ Ἄριμᾶν ἀγών

Ἐν ἀρχῇ πάντων τῶν ἄντων ἴστανται τὰ δύο πρωταρχικὰ πνεύματα·
τὸ ἀγαθὸν πνεῦμα Ἄχουρα-μάζδα (ἀχούρα = σοφός, μάζδα = κύριος) ἢ
μεσοπερσ. Ὀρμάζδ, ζῶν ἐν τῷ αἰωνίῳ φωτί, καὶ τὸ κακὸν πνεῦμα Ἄνγρα
μᾶινγζου (= πονηρὸν πνεῦμα) ἢ μεσοπερσ. Ἄχριμᾶν, ἐνεδρεῦον ἐν τῷ αἰ-
ωνίῳ σκότει τῶν ἐγκάτων τῆς ἀβύσσου. Αἱ δύο περιοχαὶ αὗται, τὸ αἰώνιον φῶς

39. N. Soederblom, *Les Fravashis*, Paris 1899. — J. H. Moulton, λ. Fravashi, ἐν *ERE* VI, 1913 (1937), σ. 116-118. — O. G. v. Wesendonk, *Das Weltbild der Iranier*, 1933, σ. 227 ἐξ., κ. ἀ. — H. S. Nyberg, *Die Religionen des alten Iran* (MVÄG 43), 1938, σ. 62 ἐξ., 145 ἐξ., κ. ἀ. — W. Eilers, λ. Fravashchi, ἐν *RGG* II, σ. 1089.

40. A. V. W. Jackson, λ. Ahriman, ἐν *ERE* I, 1908 (1925), σ. 237-238. — H. S. Nyberg, *Die Religionen des alten Iran* (MVÄG 43), 1938, βλ. ἰδίᾳ σ. 28, 102 ἐξ., 381 ἐξ. (βιβλιογρ). — J. Duchesne-Guillemin, *Ormazd et Ahriman* (MR 31), 1953. — R. C. Zaehner, *Zurvan. A Zoroastrian Dilemma*, 1955, (ἐν ταῦτῳ σπουδαία συλλογὴ μεσοπερσικῶν καὶ ἐξωαβεστικῶν χωρίων. — W. Eilers, λ. Ahriman, ἐν *RGG* I (1957³), σ. 191-192.

καὶ τὸ αἰώνιον σκότος, οὐδαμοῦ συναντῶνται· μεταξύ αὐτῶν ὑπάρχει ὁ κενὸς χῶρος, ἔνθα συγκρούονται τὰ δύο πρωταρχικὰ πνεύματα καὶ οὕτω συντελεῖται ὁ μεταξύ φωτὸς καὶ σκοτὸς ἀγών. Ὁ χρονικὸς κύκλος τῆς ἱστορίας τοῦ κόσμου ἔχει διάρκειαν 12.000 ἐτῶν καὶ διαιρεῖται εἰς τέσσαρας τρισχιλιετίς περιόδους.

Χάρις εἰς τὴν ἀπεριόριστον σοφίαν του ὁ Ἄχουρα-μάζδα ἔχει γνῶσιν τῆς ὑπάρξεως τοῦ κακοῦ πνεύματος, διὸ καὶ κατ' ἀρχὰς προβαίνει εἰς καθαρῶς πνευματικὴν δημιουργίαν, παραμένουσαν ἐπὶ 3.000 ἔτη. Ἡ δημιουργία αὕτη εἶναι ἐντελῶς ἄυλος. Ὁ δ' Ἀριμάν ὑστερεῖ τοῦ νὰ παρατηρήσῃ ὅτι συνετελέσθη ἡ πρώτη αὕτη δημιουργικὴ πράξις. Ὁ Ἄχουρα-μάζδα χωρεῖ πρὸς συνάντησιν τοῦ Ἀριμάν καὶ προτείνει εἰρήνην, ἣν ἡμῶς οὗτος ἀποκρούει.

Ἐπέρχεται ῥῆξις, καὶ ὁ Ἄχουρα-μάζδα ὑπολογίζει ὅτι ὁ ἀγὼν θὰ διαρκέσῃ ἐπὶ 9.000 ἔτη, ὅποτε καὶ θὰ ἐξολοθρευθῇ τὸ κακὸν πνεῦμα. Ὁ Ἄχουρα-μάζδα πλήττει τὸν Ἀριμάν, ὅστις πίπτει καὶ πάλιν εἰς τὸ αἰώνιον σκότος, ἔνθα παραμένει ἐπὶ 3.000 ἔτη. Τὴν ἐπιτυχίαν ταύτην ἐν τῷ πρὸς τὸ κακὸν πνεῦμα ἀγῶνι ἀποδίδει ἡ παράδοσις εἰς τὴν δύναμιν τῆς ὡς προσευχῆς χρησιμοποιοιμένης ῥήσεως Ἄχουρα-βαίργια. Καὶ νῦν ἄρχεται τὸ δευτέρον μέρος τῆς τρισχιλιετοῦς περιόδου· κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα ὁ Ἄχουρα-μάζδα δημιουργεῖ ἐκ τοῦ πνευματικοῦ τὸν ὁρατὸν ἢ ὑλικὸν κόσμον. Κατὰ τὰ Ἀμέσρια-σπέντα καὶ τὰ ἄλλα ἀγαθὰ πνεύματα δημιουργεῖ οὗτος τὸν οὐρανόν, τὸ ὕδωρ, τὴν γῆν, τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα καὶ ἐν τέλει τὸν ἄνθρωπον. Δημιουργεῖ δὲ καὶ τὰ προστατευτικὰ πνεύματα τῶν ἀνθρώπων (φραβάσι), ἵνα συμπάριστανται αὐτῷ ἐν τῷ πρὸς τὸν Ἀριμάν ἀγῶνι του. Εἰρήσθω δ' ὅτι ἡ δημιουργία πάντων τῶν ἐμφύχων ἐξηρτᾶτο ἐν ἐκάστη περιπτώσει ἐξ ἰδιαιτέρου προτύπου. Οὕτω ἐκ τοῦ «δένδρου πάντων τῶν σπόρων» καὶ τοῦ «δένδρου τῆς ζωῆς» ἐξηρτῶντο τὸ εἶδος καὶ ἡ ἀνάπτυξις παντὸς φυτοῦ. Ὁ ἀρχέγονος ταῦρος εἶχε τὰ σπέρματα πάντων τῶν ζῴων. Ἐκ δὲ τοῦ ἀρχεγόνου ἀνθρώπου (ἀβεστ. γαγγα-μάρεταν, πεχλ. γαγγόμαρτ) ἐξηρτήθη ἡ καταγωγὴ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ δὲν ἀπρακτεῖ καὶ ὁ ἐν τῷ αἰωνίῳ σκότει ἐξόριστος Ἀριμάν· οὗτος δημιουργεῖ τὸ μέγα πλῆθος τῶν δαιμόνων καὶ τῶν ἄλλων κακῶν πνευμάτων, ἵνα βοηθήσουν αὐτῷ ἐν τῷ πρὸς τὸν κόσμον τοῦ Ἄχουρα-μάζδα ἀγῶνι του.

Πάλιν ἄρχεται περίοδος 3.000 ἐτῶν· νῦν ἐπιτίθεται ὁ Ἀριμάν. Εἶναι ἡ περίοδος τῆς ἀναμείξεως τῶν δημιουργημάτων τοῦ Ἄχουρα-μάζδα καὶ τοῦ Ἀριμάν. Οὗτος τίθεται ἐπὶ κεφαλῆς τῶν δαιμόνων του καὶ διὰ τοῦ οὐρανοῦ ῥίπτει ἑαυτὸν εἰς τὴν γῆν. Τὸ στερέωμα διαρρήγνυται καὶ ὅλη ἡ γῆ περιπίπτει εἰς μεγάλην ἀθλιότητα. Πᾶν εἶδος κακοῦ καὶ βδελυροῦ διασπείρεται ἐπὶ τῆς γῆς. Πάντα τὰ δημιουργήματα τοῦ Ἄχουρα-μάζδα καταβάλλονται ἀλληλο-

διαδόχως ὑπὸ τοῦ Ἀριμάν καὶ τῶν σπιφῶν του· τὰ πάντα καταστρέφονται καὶ βεβηλοῦνται. Ἄλλ' ὅμως τὰ ἀγαθὰ πνεύματα κατάγουν ἐν τέλει περιφανῆ νίκην ἐπὶ τὰ πονηρά· ταῦτα ρίπτονται εἰς τὸν ὑποκάτω τῆς γῆς ἄδην. Περιτερίζεται δ' ἔπειτα ὁ οὐρανὸς πρὸς ἀπόκρουσιν ἐνδεχομένης νέας ἐπιθέσεως. Κατὰ τὸν ἀγῶνα ὁ Ἀριμάν εἶχε κατορθώσει νὰ φονεύσῃ τὸν ἀρχέγονον ταῦρον καὶ τὸν ἀρχέγονον ἄνθρωπον. Ἐκ τοῦ σπέρματος ὅμως ἐκατέρου τῶν τελευτησάντων τούτων φύονται καὶ αὖθις τὰ ζῶα καὶ ὁ ἄνθρωπος.

Νῦν ἔπεται ἡ τελευταία περίοδος 3.000 ἐτῶν, ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ζαρατούστρα μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς κρίσεως. Ἄρχεται δηλ. αὕτη ἐκ τῆς εἰς τὸν Ζαρατούστρα ἀποκαλύψεως τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος θρησκείας καὶ λήγει εἰς τὴν κοινήν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν. Ὁ Ἀχουρα-μάζδα θριαμβεῦει κατὰ τοῦ Ἀριμάν καὶ οὕτω ἐπικρατεῖ τὸ ἀγαθόν.

4. Ὁ κόσμος

Φαίνεται δ' ὅτι ἐν παλαιᾷ ἡδὴ ἐποχῇ οἱ ὄπαδοι τοῦ Ζαρατούστρα εἶχον τὴν ἀντίληψιν ὅτι ἡ γῆ ἴσταται ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ σύμπαντος⁴¹. Ὁ οὐρανὸς ὅμως ἐδημιουργήθη πρότερον τῆς γῆς. Οὗτος ἀπαρτίζεται ἐκ τριῶν στρωμάτων, ἦτοι τοῦ ἀνωτάτου οὐρανοῦ, τῆς σκοτεινῆς ἀβύσσου καὶ τινος ἐνδιαμέσου στρώματος. Πέριξ τῆς γῆς εὐρίσκεται ἡ ἀτμόσφαιρα (βάγζου) καὶ ὑπεράνω ταύτης τὸ στερέωμα (θβάσζα) ἐν τῷ ὁποίῳ ἔχουν τοποθετηθῆ οἱ ἀστέρες καὶ τὰ ζῶδια. Ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη εὐρίσκονται πέρα τῶν ἀστέρων. Ὑπεράνω πάντων μετεωρίζεται ὁ Ἀχουρα-μάζδα. Ἄλλ' οἱ πλανῆται καὶ οἱ διάττοντες ἀστέρες, ἅτε διαταράττοντες τὴν εὐνομίαν τῆς φύσεως, ὑπολαμβάνονται ὡς δημιουργήματα τοῦ Ἀριμάν.

5. Ὁ ἄνθρωπος

Κατὰ τὰ ὑπὸ τῶν παρσιστῶν δοξαζόμενα, ἡ ὑπόστασις τοῦ ἀνθρώπου⁴² συνίσταται ἐκ πνευματικῶν καὶ ὑλικῶν μερῶν. Τὰ πνευματικὰ μέρη εἶναι ἀθάνατα. Ὑφίσταντο δὲ ταῦτα καὶ ὅτε τὸ πρῶτον ἐδημιουργήθησαν τὰ ὑλικά μέρη. Εἰς τὰ πνευματικὰ ἀνήκει προπαντὸς ἡ ψυχὴ (οὐρβαν). Αὕτη φέρει τὴν εὐθύνην τῶν πράξεων, διὸ καὶ μετὰ τὸν σωματικὸν θάνατον αὕτη ἀμείβεται

41. H. S. Nyberg, Questions de cosmogonie et de cosmologie mazdéennes, Paris 1931. — O. G. v. Wesendonk, Das Weltbild der Iranier, München 1933.

42. R. Reitzenstein, Das iranische Erlösungsmysterium, 1921. — O. G. von Wesendonk, Urmensch und Seele in der iranischen Überlieferung, 1924. — H. H. Schaefer, Gott und Mensch in der Verkündigung Zarathustras, ἐν Corolla, L. Curtius, z. 60. Geb., 1937, σ. 187-200 (=Der Mensch in Orient und Okzident, 1960, σ. 83-106). — W. Staerk, Die Erlösererwartung in den östlichen Religionen, 1938.

ἢ τιμωρεῖται. Εἰσερχομένη δ' εἰς τὸν πνευματικὸν κόσμον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ἐπιστρέφει πλέον εἰς τὸν ὕλικόν κόσμον. Ἡ περὶ μετενσωματώσεως δοξασία εἶναι ἄγνωστος εἰς τὸν κατὰ παράδοσιν παρσισμόν.

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι δημιουργημα τοῦ Ἀχουρα-μάζδα, διὸ καὶ ἀνήκει εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ ἀγαθοῦ. Εἰς αὐτόν, πνευματικῶς ἰκανωμένον, ἐπαφίεται ἡ ἐλευθέρα ἐκλογή ἔνθεν μὲν τοῦ νὰ ἀποφανθῇ περὶ τοῦ δημιουργικοῦ ἔργου τοῦ Ἀχουρα-μάζδα ἐπιδοκιμαστικῶς ἢ ἀποδοκιμαστικῶς, ἔνθεν δὲ τοῦ νὰ πράττῃ συμφώνως πρὸς τὴν ἀπόφασιν ταύτην. Ἐκ τῆς ἐκλογῆς ὅμως ταύτης κρίνεται ἡ περαιτέρω τύχη του, καθόσον ἡ εἰς κοινωνῶν τοῦ θεοῦ ἀνάδειξις του ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς εὐσεβείας του. Ἐν σχέσει πρὸς ταῦτα ὁ Ζαρατούστρα ἐδίδαξεν οὕτως:

*Ὁ Θεὸς ποιεῖ τὸ πνεῦμα,
τὸ πνεῦμα παρέχει τὴν ἀλήθειαν,
ἡ ἀλήθεια παρέχει τὴν ἐλευθερίαν,
ἡ ἐλευθερία παρέχει τὴν εὐσέβειαν.
Ἐμὲ ὑμῶν ἔσομαι, λέγει ὁ θεός⁴³.*

Πᾶν ὅ,τι πράττει ὁ ἄνθρωπος καταγράφεται καὶ οὕτω γινώσκειται ἡ αὐτοπαράδοσις του εἰς τὴν δύναμιν τοῦ ἀγαθοῦ ἢ τοῦ κακοῦ. Οὕτω πῶς ἕκαστος ἄνθρωπος ἔχει ἀναλάβει τὴν εὐθύνην προαγωγῆς τοῦ ἀγαθοῦ ἢ τοῦ κακοῦ. Ἐκ τῆς κατὰ τὸ βάρος ὑπεροχῆς τῶν καλῶν ἢ τῶν κακῶν πράξεων ἐξαρτᾶται ἡ ἀνοδός του εἰς τὸν οὐρανὸν ἢ ἡ κάθοδός του εἰς τὸν ἄδην. Ἐὰν αἱ καλαὶ καὶ αἱ κακαὶ πράξεις ἰσοσταθοῦν, ἡ ψυχὴ πρὸς περαιτέρω κάθαρσιν μεταβαίνει εἰς τὴν ἐνδιάμεσον βασιλείαν.

Καθῆκον παντὸς καλοῦ παρσιστοῦ εἶναι νὰ ἀγωνίζηται πάντοτε ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ ἔργῳ τε καὶ λόγῳ καὶ διανοίᾳ. Πᾶς ὁ ἀληθῶς ἐκπληρῶν τὸ τριπλοῦν τοῦτο χρέος θεωρεῖται εὐσεβής, ἀνήλων εἰς τὸν ὀρθὸν νόμον (ἀσραβαν).

Ἡ ἐν τῷ παρσισμῷ ἀντίθεσις μεταξὺ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ ἔχει ὀδηγήσει εἰς ἀκριβῆ διαχωρισμὸν ἀρετῶν καὶ κακιῶν. Μέγιστα ἀρετὰ εἶναι ἡ καθαρότης τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, ἡ εἰλικρίνεια, ἡ ἀγαθοποιία, ἡ γενναιοδωρία, ἡ εὐσπλαγχνία καὶ ἡ τιμὴ τῆς οικογενείας. Κακίαι, ἐξ ὧν ἀποτρεπτέος πᾶς πιστός, εἶναι ἡ ἀπάτη, τὸ ψεῦδος, τὰ χρεωφειλήμα, ἡ κλοπὴ καὶ ἡ ληστεία. Διὰ συχρῶν παραινέσεων, προερχομένων εἴτε ἐκ προϊσταμένης πνευματικῆς ἀρχῆς εἴτε ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας, ὑποδεικνύεται εἰς πάντα παρσιστήν ἢ τήρησις τῶν ἀρετῶν καὶ ἡ ἀποφυγὴ τῶν κακιῶν τούτων. Ἐὰν ὁ πιστός ἐξ ἀμελείας διαπράξῃ τι τὸ ὑποσκελίζον τὸ ἐν τῇ πιστώσει του ἀγαθόν, δύνα-

43. Γιάσνα 32,2· βλ. P. E b e n h a r d t, Das Rufen des Zarathustra (Die Gathas der Awesta), Jena 1924, σ. 15 ἐξ. Βλ. καὶ R. J o c k e l, Die lebenden Religionen, Berlin 1961, σ. 159.

ται δι' ἰδιαιτέρων ἐξιλαστικῶν μέτρων νὰ ἐπιτύχη, ἔστω καὶ μερικὴν, ἐπανόρθωσιν. Ἐκτεταμένη τις γραμματεία, ἐπιλαμβανομένη ὄλων τῶν προβλημάτων τούτων, παρέχει εἰς τὸν μετανοοῦντα τὰ μέσα ἐπανορθώσεως τοῦ σφάλματός του.

6. Λ α τ ρ ε ῖ α

Ἡ σπουδαιότερα μορφή λατρείας εἶναι ἡ διακονία τοῦ ἱεροῦ πυρός. Αὕτη πρὸ τῆς ἐν τοῖς χρόνοις τῶν ἀχαιμενιδῶν ἐμφανίσεως ναῶν τοῦ πυρός πιθανῶς ἐγένετο ἐν ὑπαίθρῳ. Ἔτι καὶ νῦν, οἱ τοιοῦτοι ναοὶ εἶναι διθάλαμοι. Ἐν τῷ ἐνὶ θαλάμῳ, μὴ φωτιζομένῳ ἔξωθεν⁴⁴, εὐρίσκεται ὁ πύραυλος ἐν τῷ ὁποίῳ καίει τὸ ἱερὸν πῦρ. Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν βίπτονται εἰς τοῦτο ἀρωματώδεις ὕλαι. Πεντάκις καθ' ἑκάστην εἰσέρχεται εἰς τὸν θάλαμον αὐτὸν ἱερεὺς τις (μοβέδ), ἔχων καλύψει τὰς μὲν χεῖράς του διὰ χειροκτίων, τὸ δὲ κάτω μέρος τοῦ προσώπου του διὰ πέπλου (ἀβεστ. παῖτιδᾶνα), ἐνθέτει κορμὸν σαντάλου καὶ ἐκφωνεῖ τρεῖς τὰς λέξεις δουζμάτα, δουζούχτα, δουζβάρθτα πρὸς ἀποδιῶξιν «κακῶν σκέψεων, κακῶν λόγων, κακῶν ἔργων». Ἐν τῷ ἐτέρῳ θαλάμῳ γίνονται πᾶσαι αἱ τελεταί· παρά τινι μικρῷ βωμῷ, ἐφ' οὗ καίονται τὰ προσφερόμενα δῶρα, ἀναγινώσκονται ἱερὰ κείμενα. Εἰρήσθω δ' ὅτι πᾶς ζωροαστριστής ἔχει ὡσαύτως ἱερὸν πῦρ ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ οἴκῳ.

Ἐν τῇ παρσιτικῇ κοινότητι διακρίνονται δύο ὁμάδες· ἡ τῶν ἱερέων καὶ ἡ τῶν λαϊκῶν. Οἱ ἱερεῖς, ὧν ἡ ἱερωσύνη εἶναι κληρονομικὴ καὶ ἀνάγεται, ὡς καὶ ἡ ἐν Ἰράν ὀνομασία των *μ ο β ἐ δ* (ἐκ τοῦ *μογαπάτι*=κύριος τῶν μάγων)⁴⁵ δηλοῖ, εἰς τοὺς μάγους ἱερεῖς, ἔχουν ὡς κύριον καθήκον νὰ προσεύχωνται καὶ νὰ τελετουργοῦν δι' ὄλην τὴν κοινότητα. Οἱ λαϊκοὶ ὑποχρεοῦνται νὰ λέγουν τὰς καθημερινὰς των προσευχὰς καὶ νὰ τελετουργοῦν κατ' οἶκον.

Ἡ ἱερὰ ἀκολουθία συμπεριλαμβάνει ἀπαγγελίαν περικοπῆς ἐκ τῆς Ἀβέστα. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὸ ἱερὸν κείμενον ἔχει διαιρεθῆ εἰς βραχεῖας περικοπὰς, διατεταγμένας κατὰ χρονικὴν σειρὰν ἀπαγγελίας των καὶ οὐχὶ κατὰ φυσικὴν των συσχέτισιν. Ὁ ἱερεὺς ἐκφωνῶν τὰς εὐχὰς ἔχει εἰς χεῖρας τὸ βαρεσμάν, τ.ἔ. δέσμην κλάδων.

Ἐκαστος μὴν ἔχει τὸν προστάτην του. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ δι' ἑκάστην ἡμέραν. Αἱ σπουδαιότεραι ἑορταὶ εἶναι ἡ τοῦ Νέου ἔτους (περσ. ναουρόζ), τελουμένη μετ' ἰδιαιτέρας λαμπρότητος, αἱ εἰς τὸν Μίθραν ἀφιερωμέναι ἱσημερίαι, ἡ μετάβασις ἀπὸ τῆς μιᾶς ἐποχῆς εἰς τὴν ἄλλην (περσ. γαχανβάρς), αἱ ἐν τῷ τέλει τοῦ ἔτους ἡμέραι τῶν νεκρῶν καὶ αἱ ἡμέραι πλήρους καὶ νέας

44. Τὸ νὰ ἐπιτρέψη τις τὴν ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ πυρός ἠλιακὴν ἀκτινοβολίαν θεωρεῖται ἁμαρτία.

45. Ἐν Ἰνδίας ὁ παρσιστὴς ἱερεὺς καλεῖται *ἐ ρ β ἄ δ*. Ἐν ἀμφοτέραις ταῖς χώραις εἶναι συνήθης καὶ ὁ φιλοφρονητικὸς τίτλος *δ α σ τ ο ὄ ρ*.

σελήνης. Ἡ θυσία συνίσταται ἐκ προσφορᾶς ἄρτου καὶ μῆλαζδᾶ (ὁ ὄρος οὗτος ἐσχετίζεται κατ' ἀρχὰς μὲν πρὸς στερεὰς προσφορὰς, ὕστερον δὲ πρὸς γάλα). Πρὸς τούτοις ὑπῆρχε, παρὰ τὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ Ζωροάστρου, ἡ θυσία τοῦ χαόμα (σανσκρ. σόμα), διεγερτικοῦ τινος φυτοῦ, τοῦ ὁποίου οἱ μίσχοι συνθλιβόμενοι ἐντὸς ἰγδίου παρεῖχον χυμόν. Οὗτος ἐφέρετο ἐνώπιον τοῦ πυρὸς καὶ ἐπίνετο ὑπὸ τοῦ ἐξάρχοντος ἱερέως (ἄβεστ. ζαόταρ, περσ. ζότ) καὶ τῶν συλλειτουργῶν του (ράσπι).

Πολυάριθμοι τελετουργικαὶ διατάξεις ἔχουν θεσπισθῆ διὰ τὰς θρησκευτικὰς ἀνάγκας τῶν παρσιστῶν καὶ στερεοτύπως συνοδεύουν ἕκαστον τούτων ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του μέχρι τοῦ θανάτου του, καθόσον κατὰ τὴν ἀντίληψίν του μόνον δι' αὐστηρᾶς τηρήσεως αὐτῶν δύναται νὰ ἀποφασισθῆ δεόντως πρᾶξις, λόγος ἢ σκέψις. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αἱ τοιαῦται διατάξεις εἶναι παραγγέλματα, ἀποβλέποντα εἰς ἐκδίωξιν τῶν κακῶν πνευμάτων καὶ κατ' ἀκολουθίαν εἰς ἰκάνωσιν τοῦ ἀνθρώπου νὰ μὴ βλάβῃ ἑαυτὸν ἐξ ἀμελείας ἔργου, λόγου καὶ σκέψεως.

Οὕτω κατὰ τὸν τοκετὸν λαμβάνεται μέριμνα πιστῆς ἐφαρμογῆς τῶν περὶ καθαρμοῦ παραγγελμάτων, ἵνα μὴ ἐπέλθῃ κακὸν τι πρὸς τὴν μητέρα ἢ τὸ παιδίον. Δι' ἀπαγγελίας δὲ καταλλήλων προσευχῶν ἀποτρέπεται ἡ ἐκ παντοίων κακῶν πνευμάτων προερχομένη βλάβη. Τὸ ἀρτιγέννητον βρέφος βαπτίζει τὰ χεῖλη του εἰς χαόμα, ἀλλὰ πλήρης ζωροαστριστῆς καθίσταται τὸ παιδίον συνήθως ἐν ἡλικίᾳ 7 ἐτῶν (παρ' ἱρανοῖς μεταξὺ τῶν ἐτῶν 12 καὶ 15) διὰ περιβολῆς τοῦ ἱεροῦ χιτωνίσκου (σοῦδρα) καὶ περιζώσεως τῆς ἱεραῆς ζώνης (κουστί), δι' ὧν φυλάττεται ἀπὸ ἄλλων κακῶν. Ἡ ζώνη, φερομένη ὑπ' αὐτοῦ πάντοτε πλὴν τῶν νυκτερινῶν ὥρῶν, πρέπει νὰ ἀνασυνδέηται πολλάς φορὰς τὴν ἡμέραν, ὅποτε καὶ λέγονται ὠρισμένοι προσευχαί, ὑπενθυμίζουσαι εἰς τὸν ζωννύμενον τὰ ἔναντι τῆς διδασκαλίας καθήκοντά του. Ἡ προσφορὰ τῆς ζώνης εἶναι τὸ κεντρικὸν στοιχεῖον τελετῆς, διαρκούσης ἐπὶ ἑννέα ἡμέρας. Ἐν τῇ τελετῇ ταύτῃ ὁ νέος ἐκλέγει καθοδηγητὴν συνειδήσεως (ράτου).

Ὁ γάμος διὰ τὸν παρσιστὴν εἶναι σοβαρὸν καθήκον. Τὰ γαμήλια ἔθιμα δὲν ἀναφαίνονται τόσον, ὅσον θὰ ἀνέμενέ τις. Ταῦτα, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἔχουν μεγάλως μεταβληθῆ. Ἐν Ἰνδίαις οἱ παρσισταὶ ἔχουν εὐρέως παραλάβει τὰ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ σχετικὰ ἔθιμα.

Εἰς τὰ ἔθιμα⁴⁶, ὧν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀρρήκτως ἔχεται λαὸς τις, ἀνήκουν καὶ τὰ νεκρικὰ νόμιμα. Ἐπειδὴ ἡ γῆ, κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ζαρατούστρα, ἀνήκει εἰς τὰ καθαρὰ δημιουργήματα, δὲν πρέπει νὰ δέχεται τὸν ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς σήψεως κατεχόμενον νεκρόν. Παρὰ τοῖς παρσισταῖς δὲν ἀπαγορεύεται μόνον ἡ ταφή τῶν νεκρῶν ἀλλὰ καὶ ἡ καῦσις τούτων διὰ τὸν αὐτὸν λόγον.

46. J. J. Modi, The religious Ceremonies and Customs of the Parsees, Bombay 1922, 1937².

τὸ πῦρ εἶναι ἐν τῶν ἱερωτάτων στοιχείων, συγκαταριθμούμενον μάλιστα μεταξὺ τῶν Γιάϋαατα. Κατὰ τὴν νῦν καὶ ἀπὸ μακροῦ χρόνου κρατοῦσαν συνήθειαν, ὁ νεκρὸς γίνεται βορὰ τῶν ἀρπακτικῶν πτηνῶν, ἀποτιθέμενος γυμνὸς ἐν τινι τῶν δάχμα, ἀστεγάστων στρογγύλων οἰκοδομημάτων, ἅπερ καὶ «πύργου τῆς σιωπῆς» καλοῦνται ὑπὸ τῶν ἐν Βομβάῃ εὐρωπαϊῶν. Ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων κειμένων τῆς Ἀβέστα δὲν μαρτυρεῖται παρόμοιόν τι. Διὸ καὶ παρὰ τοῖς ἐρευνηταῖς ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη ὅτι ἡ συνήθεια αὕτη, ἀντιτιθεμένη εἰς τὰ ἔθιμα ἄλλων ἐν Περσίᾳ φυλῶν, εἶχε τύχει μετρίας μόνον ἀποδοχῆς. Σήμερον ὅμως εἶναι ἡ μόνη ἐν χρήσει καὶ ἔχει ὑπὲρ ἑαυτῆς τὸ ὅτι μόνον αὕτη δύναται νὰ ἐναρμολοσθῇ πρὸς τὴν παρὰ πᾶσι τοῖς νῦν παρσισταῖς ἰσχύουσαν δοξασίαν περὶ τῆς καθαρότητος τοῦ πυρὸς καὶ τῆς γῆς. Αἱ ἀρχαιότεραι μαρτυρίαι ἐμφαίνουσι τὴν ἐν ὑψώμασιν ὁρέων καὶ λιθίνας λάρναξιν ἀπόθρεσιν τοῦ νεκροῦ.

Ὁ παρσισμὸς ἀποδέχεται ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς⁴⁷. Κατὰ τὴν πρῶιαν τῆς ἀπὸ τοῦ θανάτου τετάρτης ἡμέρας, καταλείπουσα ἡ ψυχὴ τὸ νεκρὸν σῶμα, διέρχεται τὴν γέφυραν **Γ σ ι ν β ἄ τ** (= τοῦ ἀνταποδότου), ἥτις κατὰ τὰ ἐν συγγραφαῖς ἀναγομέναις εἰς τοὺς μέσους χρόνους δοξαζόμενα, κεῖται ὑπεράνω τῆς ἀβύσσου τοῦ ἔδου καὶ ἄγει ἐκ τῆς τοῦ ὑψηλοτάτου τῶν ὁρέων κορυφῆς πέραν εἰς τὸν παράδεισον. Καὶ ἡ μὲν ψυχὴ τοῦ εὐσεβοῦς διέρχεται ἀνέτως τὴν ἐν εὐρύτητι βασιλικῆς ὁδοῦ ἐμφανιζομένην γέφυραν, ἐνῶ ἡ ὑπὸ μορφὴν ὠραίας νεάνιδος ὀλότης τῶν ἀγαθῶν ἔργων τοῦ εὐσεβοῦς ὑποδέχεται τὴν εὐσταθοῦσαν ψυχὴν του καὶ ὀδηγεῖ ταύτην εἰς τὸν παράδεισον. Ἡ δὲ ψυχὴ τοῦ ἀσεβοῦς καταπτοεῖται ἐνώπιον τῆς ἐν στενότητι ξυροῦ ἀκμῆς ἐμφανιζομένης γεφύρας, ἐνῶ ἡ ὑπὸ μορφὴν μισαρᾶς γραίας ὀλότης τῶν κακῶν ἔργων τοῦ ἀσεβοῦς ἔρχεται εἰς ὑπάντησιν τῆς ἰλιγγιώσης ψυχῆς του καὶ ῥίπτει ταύτην εἰς τὴν ἀβυσσον τοῦ ἔδου.

Ἐκεῖνοι, τῶν ὁποίων αἱ καλαὶ καὶ αἱ κακαὶ πράξεις ἰσοσταθοῦν, ἀφικνοῦνται εἰς τὴν μέσην βασιλείαν, ἐνθα καὶ ἀναλαμβάνεται ἡ κάθαρσις των. Ἡ διαβίωσις τῆς ψυχῆς τοῦ εὐσεβοῦς ἐν τῷ παραδείσῳ καὶ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀσεβοῦς ἐν τῷ ἄδῃ διαρκεῖ μέχρι τῆς ἀναστάσεως, ἥτις θὰ γίνῃ ἅμα τῇ λήξει τοῦ εἰσέτι προβαίνοντος δωδεκαχιλιετοῦς κύκλου. Τότε θὰ ἐμφανισθῇ ὁ ἀνακαινιστῆς τοῦ κόσμου, ὁ Σαόσγιαντ, ὅστις θὰ πραγματοποιήσῃ τὴν τελευταίαν κάθαρσιν ἐπὶ τὸν κόσμον θὰ ἐκχυθῇ ποταμὸς τις τετηκότος μετάλλου, ἐξ οὗ οἱ εὐσεβεῖς θὰ ἐξέλθουν ἀβλαβεῖς. Οἱ κακοὶ ὅμως θὰ παραδοθῶν εἰς ὀριστικὸν ἀφανισμόν.

47. N. S ö d e r b l o m, *La vie future d'après le Mazdéisme*, Paris 1901. — C. P a v r i, *The Zoroastrian Doctrine of a Future Life*, Oxford 1929. — M. N. D h a l l a, *History of Zoroastrianism*, Oxford 1938, σ. 96 ἐξ., 278 ἐξ., 407 ἐξ. — R. C. Z a e h n e r, *The Teachings of the Magi*, London 1956. σ. 131 ἐξ. — N. J. H e i n, λ. *Gericht Gottes*, ἐν *RGG II* (1958³), σ. 1416 ἐξ. — M a r y B o y c e, *Zoroastrianism*, ἐν *Historia Religionum*, II 1971, σ. 232 ἐξ.

Γ'. Ἐκλεκταὶ περικοπαὶ ἐκ τῆς Ἀβέστα⁴⁸

1. Δημιουργία τοῦ κόσμου

Τοῦτο ἐρωτῶ σε. Εἶπέ μοι ἐπ' ἀληθεία, Κύριε· Τίς⁴⁹ ὁ πρῶτος γεννήτωρ καὶ πατὴρ τοῦ Ἀσιά⁵⁰; Τίς ἐποίησε τῷ ἡλίῳ καὶ τοῖς ἀστράσιν ὁδόν; Τίς, ὥστε ἡ σελήνη νὰ ἀξάνηται καὶ μετ' ὀλίγον νὰ ἐλαττώται; Ἄπαν τοῦτο, Σοφέ, καὶ ἄλλα ἐπιθυμῶ νὰ μάθω.

Τοῦτο ἐρωτῶ σε. Εἶπέ μοι ἐπ' ἀληθεία, Κύριε· Τίς ἐστερέωσε τὴν γῆν κάτω καὶ τὰς νεφέλας, ἵνα μὴ καταπέσουν; Τίς (ἐποίησε) τὸ ὕδωρ καὶ τὰ φυτὰ; Τίς ἔξενεξε εἰς τὸν ἄνεμον καὶ τὰς νεφέλας ἀμφοτέρους τοὺς δρομεῖς; Τίς, σοφὲ δημιουργὲ τοῦ Βοχον-μανό⁵¹;

Τοῦτο ἐρωτῶ σε. Εἶπέ μοι ἐπ' ἀληθεία, Κύριε· Τίς τεχνίτης ἐποίησε τοὺς φωστήρας καὶ τὸ σκότος; Τίς τεχνίτης ἐποίησε τὸν ὕπνον καὶ τὴν ἀγρυπνίαν; Τίς τὴν πρωίαν, τὴν μεσημβρίαν καὶ τὴν νύκτα, αἴτινες ὑπομιμνήσκουν τοὺς φρονίμους περὶ τοῦ σκοποῦ των⁵²;

2. Ὁ δημιουργὸς τῶν οὐρανίων δυνάμεων

Ἦλθεν ὡς πρῶτος πλάστης, (ὅτε) μετὰ τῶν φωστήρων λαμπρότης ἀνεμείχθη. (Ἐποίησε) τὴν καθαρὰν δημιουργίαν κέκτηται τὸ κρά-

48. E. L e h m a n n, Persien, ἐν Textbuch zur Religionsgeschichte, hrg. von E. L e h m a n n / H. H a a s, Leipzig 1922². — K. F. G e l d n e r, Die zoroastrische Religion, ἐν Religionsgeschichtliches Lesebuch, hrg. von A. B e r t h o l e t, Tübingen 1926², Heft 1. — R. O. B a l l o u, World Bible, New York: The Viking Press, 1944 (1954), σ. 161-215: The Parsi. — G u s t a v M e n s c h i n g, Das lebendige Wort: Texte aus den Religionen der Völker, Baden-Baden 1952 (1961), σ. 83-97: Iran. — A. C. B o u q u e t, Sacred Books of the World, London: Penguin Books, 1954, σ. 104-118.: Zoroastrian Literature. — R. J o c k e l, Die lebenden Religionen: Texte und Einführungen, Berlin 1961, σ. 159-177: Das Ringen zwischen Gut und Böse: Der Parsismus, σ. 373-376: Anmerkungen, σ. 397: Quellennachweis.

49. Ἡ ἐξυπακουομένη ἀπόκρισις πρὸς τὰ ἐν τῇ περικοπῇ ταύτῃ ἐρωτήματα εἶναι: ὁ Ἀχουρα-μάζδα.

50. Τ.ξ. τοῦ νόμου.

51. Τ.ξ. τοῦ ἀγαθοῦ νοῦ.

52. Γράσνα 44, 3-5· βλ. μετάφρ. ὑπὸ K. F. G e l d n e r ἐν Religionsgeschichtliches Lesebuch (ἐκδ. ὑπὸ A. B e r t h o l e t), τόμ. 1, σ. 2.

τιστον πνεῦμα μετὰ τοῦ νοῦ του. Αἰξάνεις ἀμφότερα κατ' οὐράνιον τρόπον (σύ), ὦ Μαζδα-αχούρα, ὅστις καὶ νῦν εἶσαι ὁ κύριος.

Ἐνόησά σε, ὦ Μάζδα, ὡς τὸν μετὰ πνεύματος πρῶτον αἰνετόν, ὡς τὸν πατέρα τοῦ Βοχου-μανό, διότι εἶδόν σε διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, τὸν ἀληθῆ δημιουργὸν τῆς καθαρότητος, τὸν ἐν ἔργοις κύριον τοῦ κόσμου. Εἰς σὲ ἀνῆκεν ἡ Ἀρμαίτι, παρὰ σοὶ ἦτο ὁ νοῦς ὁ πλάσας τὴν ἀγελάδα, ὅτε σύ, Μαζδα-αχούρα, ὁ οὐράνιος ἐποίησες τὰς ὁδοὺς των.

Ἐκ τοῦ δραστηρίου προέρχεσθε, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ μὴ ὢν δραστήριος. Ἐξ αὐτῶν ἐξέλεξες δι' αὐτὴν⁵³ τὸν δραστηρίως ἐργαζόμενον, ὡς τὸν καθαρὸν κύριον τῶν ἀγαθῶν τοῦ Βοχου-μανό.

Δὲν ἐξήγγειλεν, ὦ Μάζδα, ὁ ἀργὸς τὴν διδασκαλίαν εἰς τοὺς κακοὺς, ὡς σὺ ἐξήγγειλες εἰς ἡμᾶς, Μάζδα, (ὅτι) κατ' ἀρχὰς ἐποίησες τὸν κόσμον καὶ τοὺς νόμους, καὶ τὸν νοῦν διὰ τοῦ πνεύματός σου, ὡς σὺ (ἐξήγγειλες ὅτι) ἐνδύεις τὴν ψυχὴν διὰ σώματος καὶ (ὅτι) ἐποίησες ἔργα καὶ διδασκαλίας, ἵνα ἰκανοποιήσης τὴν πρὸς τὸ ἐπέκεινα ἐπιθυμίαν⁵⁴.

3. Αἶνος εἰς τὸν Ἀχουρα-μάζδα καὶ πάσας τὰς ἀγαθὰς δυνάμεις

Νῦν αἰνῶ ἐνταῦθα τὸν Ἀχουρα-μάζδα, τὸν ποιήσαντα τὰ ζῶα, τὸν ποιήσαντα τὴν καθαρότητα, τὸ ὕδωρ καὶ τὰ ἀγαθὰ δένδρα⁵⁵. τὸν ποιήσαντα τὴν φωταύγειαν, τὴν γῆν καὶ πᾶν ἀγαθόν.

Αὐτὸς ἔχει τὸ κράτος, τὴν δύναμιν, τὴν ἰσχύν.

Αὐτὸν αἰνοῦμεν πρῶτον ἐκ τῶν λατρευτῶν ὑπάρξεων, τῶν μετὰ τῶν ζώων συνοικουσῶν.

Ἐγμοῦμεν αὐτόν, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα Ἀχουρα-μάζδα εἶναι ἐπισημότερον, ἀγιώτατον.

Αἰνοῦμεν αὐτόν δι' αὐτῶν τῶν σωμάτων καὶ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Αἰνοῦμεν τὸν Φραβάδι⁵⁶ τῶν καθαρῶν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν.

Αἰνοῦμεν τὸ (ἀγαθὸν πνεῦμα) Ἀσια-βαχίῶτα⁵⁷.

(Σεβόμεθα) ὅ,τι εἶναι τὸ ὠραιότερον, ὅ,τι εἶναι καθαρὸν, ὅ,τι εἶναι ἀθάνατον, ὅ,τι εἶναι λαμπρόν, πᾶν ὅ,τι εἶναι ἀγαθὸν σεβόμεθα τὸ ἀγαθὸν πνεῦμα, σεβόμεθα τὴν ἀγαθὴν βασιλείαν καὶ τὸν ἀγαθὸν νόμον καὶ τὴν ἀγαθὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν ἀγαθὴν σοφίαν⁵⁸.

53. Τ.ξ. τὴν γῆν.

54. Γιάσνα 31,7-11· βλ. F r. S p i e g e l, Avesta..., τόμ. 2, σ. 122 ἐξ.

55. Δὲν εἶναι ἀγαθὰ πάντα τὰ δένδρα. Ἐπάρχουν καὶ κακὰ φυτὰ, ζῶα κ.ἄ.

56. Βλ. σ. 342.

57. Τ.ξ. τὴν κρατίστην δικαιοσύνην.

58. Γιάσνα 37,1-13· βλ. F r. S p i e g e l, μν. ξ., τόμ. 2, σ. 137.

4. Ὁ ἐν τῷ οὐρανῷ ἅγιος

Διὰ τοῦ ἁγιωτάτου πνεύματος καὶ διὰ τοῦ ἀγαθοῦ νοῦ, ὅστις προέρχεται ἐκ τῆς καθαρότητος ἐν λόγοις καὶ ἔργοις, ἔχει ἡμῖν δώσει πλησμονὴν καὶ ἀθανασίαν, ἀγαθὰ καὶ λογισμὸν ὁ Μαζδα-αχούρα⁵⁹.

Τούτου τοῦ ἁγιωτάτου πνεύματος τὸ βέλτιστον αὐτὸς ποιεῖ, τὸ βέλτιστον διὰ τῶν μεγαλοφώνων προσευχῶν, διὰ τοῦ στόματος τοῦ Βοχου-μανδ⁶⁰.

Διὰ τῶν χειρῶν τῆς Ἀρμαίτι⁶¹ ἐπιτελεῖ καθαρὰ ἔργα, διὰ τῆς αἰωνίας του σοφίας ὁ Μάζδα εἶναι ὁ πατὴρ τῆς καθαρότητος.

Οὕτω εἶσαι ὁ ἐν τῷ οὐρανῷ ἅγιος, ὅστις ἐποίησες ἡμῖν τὴν ἀγελάδα⁶² ὡς ὑπηρετικὸν δῶρον, σὺ ὁ παρέχων εἰς ταύτην τροφήν καὶ τέρψιν κατὰ τὴν σοφίαν σου, ὅταν, Μάζδα, ἔχῃς ἐρωτήσῃ⁶³ τὸν Βοχου-μανδ.

Τὸ κακὸν προέρχεται ἐκ τοῦ κακοῦ πνεύματος καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ καθαρῶ ἁγίου Μάζδα.

Ὁ ἄνθρωπος ἐπιθυμεῖ τοῦ καθαρῶ καὶ ἐν μικρῷ (πράγματι)· ὁ κακὸς (ἐπιθυμεῖ) τοῦ κακοῦ ὅσον δύναται καὶ ἐν μεγάλῳ (πράγματι)⁶⁴.

5. Τὰ ἐξ ἀρχῆς ἐν τῷ κόσμῳ δύο πνεύματα

Καὶ ἐξ ἀρχῆς (ἐν τῷ κόσμῳ) ὑπῆρχον ἀμφότερα τὰ πνεύματα ταῦτα, τὰ δίδυμα, τὰ κατὰ τοὺς ἰδίους αὐτῶν λόγους καλούμενα τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν ἐν διανοίᾳ, λόγῳ καὶ ἔργῳ. Μεταξὺ αὐτῶν ἔχον ὀρθῶς ἐκλέξει οἱ ποιοῦντες τὸ ἀγαθόν, οὐχὶ οἱ ποιοῦντες τὸ κακόν. Καὶ ὅτε τὸ πρῶτον συνητηθήσαν τὰ δύο πνεύματα ταῦτα, καθώρισαν τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον καὶ ὅτι τελικῶς πρέπει νὰ ἔχον οἱ μὲν κακόδοξοι τὴν χειρίστην ὑπαρξιν, οἱ δὲ ὀρθόδοξοι τὴν ἀμοιβὴν τοῦ Βοχου-μανδ⁶⁵.

Ἐκ τούτων τῶν δύο πνευμάτων τὸ μὲν κακόδοξον⁶⁶ προέκρινεν ὡς

59. Ἀχουρα-μάζδα ἢ Ὁρμούζδ εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ παρσιμῶ (ἀχούρα = κ Ὑ ρ ι ο ς, μάζδα = σ ο φ ὸ ς καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ π ἄ ν σ ο φ ο ς). Ἀπαντᾷ δὲ τὸ ὄνομα τοῦτο καὶ ὑπὸ τὴν ἀντίστροφον μορφήν (τ.ξ. Μαζδα-αχούρα), ἥτις θεωρεῖται ἀρχαιότερα.

60. Τ.ξ. τοῦ ἀγαθοῦ νοῦ.

61. Ἀρμαίτι (τ.ξ. πιστότης, εὐσέβεια ἢ ταπεινοφροσύνη)· ἐν τῶν πρὸς τὰ ἀριστερὰ τοῦ Ἀχουρα-μάζδα ἰσταμένων θείων πνευμάτων.

62. Ἡ ἀγελάς δὲν εἶναι μόνον ἐν τῷ Ἰνδουϊσμῶ ἱερὸν ζῷον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ζωροαστρισμῶ.

63. ὅταν... ἔχῃς ἐρωτήσῃ· τ.ξ. ὅταν ἔχῃς συμβουλευθῇ.

64. Γιάσανα 46,1-4· βλ. F r. S p i e g e l, μν. ξ., τόμ. 2, σ. 157.

65. Ὁ παραδείσος χαρακτηρίζεται ἐνίοτε ὡς δωρεὰ τοῦ Βοχου-μανδ (τ.ξ. τοῦ ἀγαθοῦ νοῦ).

66. Τ.ξ. ὁ Ἀριμάν.

ἔργον τοῦ κακόν, τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα, ὅπερ περιβάλλεται ὡς ἔνδυμα τὸ στερέωμι. (καὶ ἔχει μετ' αὐτοῦ) πάντα ὅσα διὰ καθαροῦ ἔργου ἐπιθυμοῦν νὰ ἐκφράσων εὐχαριστίαν πρὸς τὸν Ἀχούρα, μετὰ παρρησίας ὁμολογοῦντα τὸν Μάζδα, τὸ ἀγαθόν⁶⁷.

6. Τὰ δέβα

Καὶ ὑμεῖς, δέβα⁶⁸, εἰσθε ἅπαντα σπέρμα τοῦ κακοῦ νοῦ ὡς καὶ πᾶς ἄνθρωπος, ὅστις λατρεύει ὑμᾶς καὶ ὅστις παραπλανᾷ εἰς ἔργα τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ὑπερηφανίας, δι' ὧν ὑμεῖς εἰσθε περιβόητα ἐπὶ τοῦ ἐβδόμου (κύκλου) τῆς γῆς⁶⁹.

Ἐν ὅσῳ δίδετε τὰς χειρίστας ἐντολάς, διὰ τῆς τηρήσεως τῶν ὁποίων οἱ ἄνθρωποι οἱ παρεκκλίνοντες ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ νοῦ καὶ ἀφιστάμενοι ἀπὸ τῆς σοφίας τοῦ Ἀχουρα-μάζδα κατὰ τοῦ Ἀσιά, ἐξαπατᾶτε τὸν ἄνθρωπον ἐν τοῖς τοῦ βίου ἀγαθοῖς καὶ τῇ ἀθανασίᾳ διὰ τούτου τοῦ ἔργου, ὅπερ τὸ κακὸν πνεῦμα δι' ἐπιβουλῆς καὶ κακολογίας (ἐδίδαξεν) ὑμᾶς, δέβα, καὶ δι' οὗ τοῦτο ἔχει τῷ κακοπίστῳ ὑποσχεθῆ τὴν ἐξουσίαν.

Μεγάλην τιμωρίαν λαμβάνει ὁ ἄνθρωπος, ἐὰν ὁ διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος εἰδῶς Ἀχούρα ἀνταποδώσῃ ἀκριβῶς ὡς ἔχει ἐξαγγείλει. Ἐν τῇ βασιλείᾳ σου, ὦ Μάζδα, θὰ γνωσθῆ ἡ διδασκαλία τοῦ Ἀσιά!⁷⁰

7. Ὁρθὴ γνώσις

Νῦν ἐθέλω νὰ κηρύξω! Νῦν προσέχετε καὶ ἀκούετε, ὅσοι ἐγγύθεν καὶ πόρρωθεν ζητεῖτε διδασκαλίαν! Νῦν μάθετε αὐτὸν πάντες, διότι εἶναι φανερός. Δὲν πρέπει ὁ ψευδοδιδάσκαλος νὰ διαφθείρῃ τὴν δευτέραν ζωὴν διὰ κακῆς ὁμολογίας.

Νῦν ἐθέλω νὰ κηρύξω ἀμφότερα τὰ πνεύματα τὰ ἐξ ἀρχῆς τοῦ κόσμου, ὧν τὸ ἅγιον ἐλάλησε πρὸς τὸ βέβηλον οὕτω «δὲν συμφωνοῦν τὰ πνεύματα ἡμῶν, οὔτε αἱ διδασκαλῖαι ἡμῶν, οὔτε αἱ γνώμαι ἡμῶν, οὔτε αἱ πεποιθήσεις ἡμῶν, οὔτε οἱ λόγοι ἡμῶν, οὔτε τὰ ἔργα ἡμῶν, οὔτε αἱ ὁμολογῖαι ἡμῶν, οὔτε αἱ ψυχαὶ ἡμῶν».

67. Γιάσνα 30,3-5· βλ. Redner ἐν Religionsgesch. Lesebuch, τόμ. 1, σ. 2.

68. Δέβα καλοῦνται οἱ πρὸ τοῦ Ζαρατούστρα ἀρχαῖοι ἱρανικοὶ θεοὶ τῆς πολυθεϊστικῆς ἐθνικῆς θρησκείας, οἵτινες ἐν τῷ μονοθεϊστικῷ μαζδαϊσμῷ μετέπεσον εἰς δαίμονας, ἀνήκοντας εἰς τὴν παράταξιν τοῦ κακοῦ πνεύματος Ἀριμάν.

69. Τ.ξ. ἐπὶ τοῦ μέσου μέρους τῆς γῆς, ἐφ' οὗ ζῶσιν οἱ ἄνθρωποι.

70. Γιάσνα 32,3-6· βλ. Redner ἐν Religionsgesch. Lesebuch, τόμ. 1, σ. 3 (Γιάσνα 32,3-5) καὶ Fr. Spiegel, μν. ξ., τόμ. 2, σ. 126 ἐξ. (Γιάσνα 32,6).

Νῦν ἐθέλω νὰ κηρύξω τὸ πρῶτον τῆς ζωῆς ταύτης, ὅπερ εἶπε πρὸς ἐμὲ ὁ εἰδὼς Μαζδα-αχούρα. Ὅσοι ἐξ ὑμῶν δὲν ἐκτελοῦν ἐνταῦθα τὸν λόγον, ὡς ἐγὼ ἐννοῶ καὶ ἐκφράζω αὐτόν, θὰ ἔχουν κακὸν τέλος τοῦ βίου των.

Νῦν ἐθέλω νὰ κηρύξω τὸν τοῦ κόσμου τούτου κράτιστον, τὸν τοῦτον δημιουργήσαντα, τὸν Ἀσιά⁷¹ γινώσκω ὡς δημιουργήσαντα τοῦτον, τὸν πατέρα τοῦ ἐνεργοῦ Βοχου-μανό· θυγάτηρ του δ' εἶναι ἡ εὐεργετική Ἀρμαίτι. Ἀδύνατον νὰ ἐξαπατηθῇ ὁ πανόπτης Ἀχούρα.

Νῦν ἐθέλω νὰ κηρύξω ὅτι ὁ πανάγιος⁷² εἶπε πρὸς ἐμέ, τὸν λόγον τὸν τὰ μάλιστα ἀξιάκωστον διὰ τοὺς θνητούς. Πάντες οἱ ὑπακούοντες εἰς τὸν λόγον μου τοῦτον θὰ εἰσέλθουν διὰ τῶν (ἐξ) ἀγαθῆς διαθέσεως ἔργων των εἰς τὴν τελειότητα καὶ τὴν ἀθανασίαν.

Νῦν ἐθέλω νὰ κηρύξω τὸν μέγιστον πάντων, εὐλογῶν αὐτόν, ὦ Ἀσιά, τὸν εὐμενέστατον πάντων τῶν ὑπαρχόντων (ἀγαθῶν πνευμάτων).

Ὁ Ἀχουρα-μάζδα ἄς ἀκούσῃ ταῦτα διὰ τοῦ ἀγίου πνεύματος· τὴν ἐπίκλησίν του ἐδιδάχθην ὑπὸ τοῦ Βοχου-μανό, ὅστις, ὡς γινώσκων τὰ βέλτιστα πράγματα, διδάσκει με ἀξιοπίστως.

Τὸ κράτος του ὀφείλουν πάντες, ὅσοι ζοῦν καὶ θὰ ζήσουν, νὰ ἐπιθυμοῦν συνεροῦντες. Ἐν τῇ ἀθανασίᾳ ἡ ψυχὴ τοῦ δικαίου θὰ ἀπολαύῃ τῆς διαρκοῦς ζωτικῆς δυνάμεως, ἥτις διὰ τοὺς κατακεκομμένους εἶναι βάσανος. Ἄπαν τοῦτο θὰ ποιήσῃ ὁ Μαζδα-αχούρα, ὅταν ἔλθῃ ἡ βασιλεία του.

Αὐτὸν ἐπιδιώκω δι' ἡμᾶς νὰ κερδήσω διὰ τῶν αἰῶν τῆς εὐλαβείας. Νῦν θὰ ἤθελον νὰ ἴδω ἐναργῶς τὴν βασιλείαν, ἥτις ἔρχεται δι' ἔργων καὶ λόγων τοῦ ἀγαθοῦ νοῦ. Διότι γινώσκω αὐτὸν διὰ τοῦ νόμου ὡς τὸν δίκαιον κύριον. Πρὸς αὐτὸν θὰ ἀπευθύνωμεν τὴν προσευχὴν ἡμῶν ἐν τῷ οἴκῳ τῶν δωρεῶν⁷³. Αὐτὸν θὰ ἐπιδιώξω νὰ κερδήσω δι' ἡμᾶς καὶ σὺν (αὐτῷ) τὸν Βοχου-μανό, ὅστις κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ βούλησιν παρέχει ἡμῖν εὐμερίαν καὶ συμφορὰν. Εἴθε ὁ Μαζδα-αχούρα νὰ ἐξευρίσκῃ ἡμῖν ἐργασίαν πρὸς διατροφήν τῶν κτηνῶν ἡμῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων ἡμῶν δυνάμει τῆς οἰκειότητος ἡμῶν μετὰ τοῦ Βοχου-μανό, ὦ Ἀσιά.

Νὰ μεγαλύνω ἐθέλω διὰ προσευχῶν αὐτόν, ὅστις ἐν τῇ αἰωνιότητι καλεῖται Ἀχουρα-μάζδα, διότι διὰ τοῦ Ἀσιά καὶ τοῦ Βοχου-μανό ἔχει τῷ Ζαρατούστρα ἀποκαλύψει ὅτι ἐν τῇ βασιλείᾳ του θὰ ὑπάρξουν

71. Τ.ξ. τὸν νόμον.

72. Τ.ξ. ὁ Ἀχουρα-μάζδα.

73. Οἶκος τῶν δωρεῶν ἢ ἀνταμοιβῶν εἶναι ὁ παράδεισος, ὁ καὶ ἄλλως καλούμενος «οἶκος τοῦ αἴνου» (γαροτμάν).

τελείωσις καὶ ἀθανασία καὶ ἐν τῷ οἴκῳ του ζωτικότης καὶ σταθερότης. Εἰς ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος θὰ περιφρονήσῃ τὰ δέβα καὶ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς περιφρονοῦντας αὐτόν⁷⁴, καὶ πάντα ἄλλον ἐκτὸς τοῦ ὀρθῶς ὁμολογοῦντος αὐτόν⁷⁴ Σαδόγγιαντ⁷⁵ τοῦ σεπτοῦ κυρίου, ἢ ἀγνή θρησκεία θὰ εἶναι φίλος, ἀδελφὸς ἢ πατήρ⁷⁶.

8. Ἡ βασιλεία τοῦ Ἀχουρα-μάζδα⁷⁷

Αὐτὸν πρέπει νὰ ἐπιδιώκῃς νὰ φέρῃς πρὸς ἡμᾶς ἐν ὕμνοις ταπεινότητος, διότι νῦν ἐγώ, ὦ Ἀσιά, ὁ γινώσκων τὸν Μαζδα-αχούρα θὰ ἤθελον νὰ ἴδω τὴν βασιλείαν τῆς ἀγαθῆς διανοίας, τοῦ (ἀγαθοῦ) ἔργου καὶ τοῦ (ἀγαθοῦ) λόγου. Καὶ ἐν τῷ παραδείσῳ θὰ ἀπευθύνωμεν πρὸς αὐτόν αἴνους.

Πότε, ὦ Μάζδα, θὰ ἔλθῃ ἡ Ἀρμαίτι μετὰ τοῦ Ἀσιά, ἢ εἰς νομὴν πλουσία κατοικία μετὰ τῆς βασιλείας (τοῦ Θεοῦ); Ποῖος θὰ ποιήσῃ ἡσυχίαν ἐναντι τῶν κακοδόξων; Παρὰ ποίοις θὰ εὔρη εἴσοδον ἢ διδασκαλία τοῦ Βοχου-μανό;

Ἡ ἀγαθὴ βασιλεία φέρει ὡς τάχιστα τὸν κάλλιστον μισθόν. Γλυκὴ γάλα ῥέει ἐν αὐτῇ, ὦ Ἀσιά, δι' ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος διὰ τῶν ἔργων του, ὦ Μάζδα, λαμβάνει τὸ ἀγαθὸν ὡς μισθόν. Ταύτην τὴν βασιλείαν θὰ προετοιμάσω νῦν δι' ἡμᾶς.

Προπαντὸς παράσχον μοι ἔνεκα τούτου, Ἀχουρα-μάζδα, τὰς ἀγαθὰς δωρεάς, τὰς σὰς καὶ τὰς τοῦ Ἀσιά καὶ τῆς Ἀρμαίτι, τὴν βασιλείαν τῆς ἐπιθυμίας (μου), τὴν βασιλείαν τῆς σωτηρίας, πρὸς δόξαν ὕμῶν διὰ τοῦ Βοχου-μανό.

Ποῦ διαμένει ἡ δόξα κατ' ἀξίαν, ποῦ τὸ ἔργον τῆς χάριτος; Ποῦ ἴσταται ἐν τιμῇ ἢ ὀρθῇ πίστις, ποῦ ἡ ἱερὰ ἀφοσίωσις; Ποῦ εἶναι ὁ ἀγαθὸς νοῦς, ποῦ ἡ βασιλεία σου, ὦ Μάζδα;

Αὐτὸς προορίζει τὸν πανάριστον⁷⁸ διὰ πάντα τὸν ποιοῦντα τὸ θέλημα αὐτοῦ, αὐτὸς ὁ Ἀχουρα-μάζδα διὰ τῆς βασιλείας του, ὅστις ὅμως προορίζει τὸν παγκάκιστον⁷⁹ διὰ τὸν μὴ λατρεύοντα αὐτόν κατὰ τὴν τελευταίαν τροπὴν τοῦ βίου.

74. Τ.ξ. τὸν Ἀχουρα-μάζδα.

75. Σ α ὀ θ γ ι α ν τ καλεῖται ὁ τελευταῖος τῶν μεγάλων λυτρωτῶν τοῦ παρσιμοῦ· ἀρχικῶς ἴσως αὐτὸς ὁ ἀναστησόμενος Ζαρατούστρα. Ἡ ἔλευσις του συνδέεται πρὸς τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν καὶ τὴν μέλλουσαν κρίσιν. Βλ. σ. 348.

76. Γράσνα 45,1-7· βλ. E. Lehmann/H. Haas (hrsg.), Textbuch zur Religionsgeschichte, σ. 152.

77. Ἐσχατολογικὸν ἄσμμα τῆς ἐν τῇ ἐρχομένῃ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ σωτηρίας.

78. τὸν πανάριστον· τ.ξ. τὸν παράδεισον.

79. τὸν παγκάκιστον· τ.ξ. τὸν ἄδην.

Σὺ ὁ ποιήσας τὴν ἀγελάδα καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὰ φυτά, δός μοι τὴν ἀθανασίαν καὶ τὴν τελείωσιν διὰ τοῦ ἀγίου σου πνεύματος, ὦ Μάζδα, δύναμιν καὶ ἀνανέωσιν διὰ τοῦ Βοχου-μανὸ ἐν τῇ κρίσει.

Ἡ ἐξέτασις, ἦν διὰ τοῦ ἐρυθροῦ πυρός σου θὰ ποιήσης, ἵνα διαγνώσης ἐνοχὴν καὶ ἀξίαν, ὦ Μάζδα, ἵνα διὰ τηκτοῦ μετάλλου ἐπιβάλης σημείον εἰς τὰς ψυχάς, (θὰ εἶναι) ἐπὶ ζημίᾳ τοῦ κακοδόξου (καὶ) ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ ὀρθοδόξου...

Ταύτην τὴν ὑμετέραν σωτηρίαν παράσχετε ἡμῖν πάντες⁸⁰ ὁμοθυμαδόν, ὁ Ἄσιὰ μετὰ τοῦ Βοχου-μανὸ πρὸς σὺς ἢ Ἀρμαῖτι συμφωνεῖ ἐν τῷ λόγῳ αὐτῶν. Λέξασθε νὰ προσευχηθῆτε ὑπὲρ τῆς χάριτος ταύτης τοῦ Μάζδα⁸¹.

9. Ἀμοιβὴ καὶ τιμωρία ἐν τῇ ἐνθάδε καὶ τῇ ἐπέκεινα ζωῇ

Τῷ εὐαρεστοῦντί μοι ἐπαγγέλλομαι κἀγὼ τὸ βέλτιστον θέλημά μου διὰ τοῦ Βοχου-μανό, ἀλλὰ λόπηρ τῷ ἐθέλοντι νὰ παραδώσῃ ἡμᾶς εἰς λόπηρ. Ἐγὼ δέ, ὦ Μάζδα, ὦ Ἄσιὰ, ὀφείλω χάριτας τῷ θελήματι ὑμῶν. Τοῦτο εἶναι ἡ τοῦ πνεύματός μου καὶ τῆς διανοίας μου σταθερὰ προαίρεσις.

Ὅστις δι' ἐμὲ τὸν Ζαρατούστρα ἐπιτελεῖ κατὰ τὸν νόμον τοῦτο, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸ θέλημά του⁸² εἶναι τὸ βέλτιστον, θὰ ἔχη ὡς ἀμοιβὴν ζεύγος ἀκμαίων ἀγελάδων ὁμοῦ μετὰ πασῶν τῶν ἐπιθυμιῶν αὐτοῦ (καὶ) θὰ εἶναι ἀξίος τῆς μελλούσης ζωῆς. Τοῦτο γινώσκεις ἄριστα νὰ πραγματοποιήσης.

Αὐτὸς προορίζει τὸν πανάριστον διὰ πάντα τὸν ποιοῦντα τὸ θέλημα αὐτοῦ, αὐτὸς δ' Ἀχουρα-μάζδα διὰ τῆς βασιλείας του, ὅστις ὅμως προορίζει τὸν παγκάμιστον διὰ τὸν μὴ λατρεύοντα αὐτὸν κατὰ τὴν τελευταίαν τροπὴν τοῦ βίου⁸³.

10. Ἡ μέλλουσα κρίσις

Ἀνοίξατε τὰ ὦτα ὑμῶν, ἵνα ἀκούσητε τὸ δι' ὑμᾶς βέλτιστον· ἐξετάσατε διὰ καθαροῦ πνεύματος τὰς δύο ὁδοὺς, ἐξ ὧν (μίαν) θὰ ἐκλέξη

80. Ἐνν. ὑμεῖς οἱ ἀρχάγγελοι.

81. Γιάσνα 45,8. 48,11 (βλ. Redner ἐν Religionsgesch. Lesebuch, τόμ. 1, σ. 7) καὶ Γιάσνα 51,1-10 (βλ. E. Lehmann/H. Haas (Hrg.), μν. ξ., σ. 154).

82. τὸ θέλημά του· τ.ξ. τὸ θέλημα τοῦ Ἄσιὰ (= τοῦ νόμου).

83. Γιάσνα 46,18-19. 51,6· βλ. Redner ἐν Religionsgesch. Lesebuch, τόμ. 1, σ. 7.

δι' ἑαυτὸν ἕκαστος, προσέχων πρὸ τῆς τοῦ μεγάλου δικαστηρίου ἀποφάσεως νὰ εἰκάσῃ ταύτην.

Καὶ ὅταν ἐπὶ τούτους τοὺς ἀσεβεῖς ἔλθῃ ἡ τιμωρία, θὰ ἐτοιμασθῇ διὰ τοῦ Βοχου-μανὸ ἡ βασιλεία σου, ὧ Μάζδα, δι' ἧς θὰ παρὰσχῃς βοήθειαν εἰς ἐκείνους, ὧ Ἀχούρα, οἱ ὅποιοι θὰ παραδώσουν τὸ Δροῦτζ⁸⁴ εἰς τὸν Ἀσιά⁸⁵.

Καὶ θὰ εἴμεθα ἐκείνοι, οἱ ὅποιοι θὰ καταστήσωμεν τὸν βίον τέλειον, ὧ Μάζδα. Ὑμεῖς δὲ οἱ (λοιποὶ) κύριοι⁸⁶ καὶ ὁ Ἀσιά παρέχετε ἡμῖν τὴν βοήθειαν ὑμῶν, ἵνα στρέφονται αἱ σκέψεις (ἐκεῖ), ὅπου ἔτι παραμένει ἡ ψευδὴς πίστις.

Ἐπειτα θὰ ἐπέλθῃ ἡ καταστροφή τῆς δυνάμεως τοῦ Δροῦτζ καὶ θὰ τύχουν τῆς ἐπαγγελίας τοῦ ὠραίου κατοικητηρίου τοῦ Βοχου-μανό, τοῦ Μάζδα καὶ τοῦ Ἀσιά ὅσοι ἐμμένουν εἰς τὴν ἀγαθὴν ἀγγελίαν.

Τούτου⁸⁷ τὰ ἀγαθὰ θὰ ἴδουν οἱ εὐπειθεῖς, ὅσοι (τούτων) ζῶσιν, ὅσοι ὑπῆρξαν καὶ θὰ ὑπάρξουν. Ἐν τῇ ἀθανασίᾳ ἱκανοποιεῖται ἡ ψυχὴ τοῦ ὀρθοδόξου, ἐνῶ ὁ βασανισμὸς τῶν κακοδόξων ἀνθρώπων θὰ παραμῆνῃ. Τοῦτο δὲ θὰ ποιήσῃ ὁ Μαζδα-αχούρα διὰ τῆς βασιλείας του⁸⁸.

11. Προσευχὴ τῆς διὰ πυρὸς μεγάλης δοκιμασίας⁸⁹

Προσερχόμεθα πρὸς σε, Ἀχουρα-μάζδα, προπαντὸς διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ πυρός· πρὸς σε, πρὸς σε διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὅπερ γίνεταί βάσανος δι' ἐκείνον, τὸν ὅποιον σὺ εἰς βάσανον ἔχεις προορίσει. Εἴθε νὰ ἔλθῃς πρὸς ἡμᾶς σὺ ἀρωγὸν κατὰ τὸ δυνατόν, σὺ πῦρ τοῦ Ἀχουρα-μάζδα, μετὰ τῆς μεγίστης χαρᾶς, μετὰ τῆς βαθντάτης ἐλλαβείας, διὰ τὸ μέγιστον τῶν γεγονότων⁹⁰.

Ὡς πῦρ εἶσαι ἡ χαρὰ τοῦ Ἀχουρα-μάζδα, ὡς ἀγιώτατον πνεῦμα εἶσαι ἡ χαρὰ τούτου καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ κραταιότατον ὄνομά σου, ὧ πῦρ τοῦ Ἀχουρα-μάζδα, δι' οὗ ἐθέλομεν νὰ σεβώμεθά σε. Ἐν ἀγαθῇ προαιρέσει, ἐν ἀγαθῇ δικαιοσύνῃ, ἐν ἀγαθῇ συνειδήσει καὶ (ἐν ἀγαθοῖς) ἔργοις καὶ λόγοις προσερχόμεθα πρὸς σε.

84. Τὸ Δροῦτζ (= ψεῦδος) εἶναι ἐν τῶν κυριωτέρων κακῶν πνευμάτων (δέβα).

85. Τ.ἔ. τὸν νόμον.

86. κ ὄ ρ ι ο ἰ τ.ἔ. τὰ ἀγαθὰ πνεύματα καὶ ἰδίᾳ οἱ ἀρχάγγελιοι.

87. Ἐνν. τοῦ ὠραίου κατοικητηρίου.

88. Γιάσανα 30,2,8,9,10. 45,7· βλ. R e d n e r ἐν Religionsgesch. Lesebuch, τόμ. 1, σ. 8 ἔξ.

89. Ἡ προσευχὴ τῆς διὰ πυρὸς μεγάλης δοκιμασίας (βαρ-νιράνγ), κατὰ τὴν μέλλουσαν κρίσιν, εἶναι πρὸς ταῖς γάθαις ἐν τῶν ἀρχαιοτάτων κειμένων τῆς Ἀβέστα.

90. Τ.ἔ. διὰ τὴν μέλλουσαν κρίσιν.

Πίστιν ὁμολογοῦμέν σοι καὶ ἐξαιτούμεθα τὸ ἡμέτερον παρὰ σοῦ, ὦ Ἄχουρα-μάζδα! Πρὸς σε ἐθέλομεν νὰ προσέλθωμεν ἐν πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς ἐνθυμήμασιν, ἐν πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς λόγοις καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις. Τὸ ἐν τοῖς σώμασι κάλλιστον σῶμα ἀποδίδομεν εἰς σέ, Ἄχουρα-μάζδα, καὶ τοὺς φωστῆρας τούτους καὶ τὸν ὕψιστον τῶν ὑψηλῶν, ὅστις καλεῖται ἥλιος⁹¹.

12. Κ λ ῆ σ ι ς τ ο ὦ Ζ α ρ α τ ο ὕ σ τ ρ α

Καὶ ὡς τὸν ἅγιον ἔγνων σε, ὦ Ἄχουρα-μάζδα, ὅτε ἐφάνη μοι ὁ Βοχου-μανὸ καὶ ἠρώτησέ με· «Ποῖος εἶσαι (καὶ) εἰς ποῖον ἀνήκεις; Πῶς θὰ ὀρίσω διὰ σημεῖον τὴν ἡμέραν διὰ τὸν διάλογον μετὰ τοῦ λαοῦ σου καὶ σοῦ τοῦ ἰδίου»; Καὶ εἶπα πρὸς αὐτόν· «Πρῶτον μὲν εἶμαι ὁ Ζαρατούστρα, θὰ εἶμαι (δέ), ὅσον ἐπ' ἐμοί, ἀληθῆς ἐχθρὸς τοῦ κακοδόξου. Πλὴν ὅμως θὰ εἶμαι ἰσχυρὸν στηρίγμα τοῦ ὀρθοδόξου, ἵνα κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν μου ἔχω τὴν προσδοκίαν τῆς βασιλείας ἐν ὄσφ αἰνῶ σε, ὦ Μάζδα!»

Καὶ ὡς τὸν ἅγιον ἔγνων σε, ὦ Ἄχουρα-μάζδα, ὅτε ἐφάνη μοι ὁ Βοχου-μανό, ἵνα ἐρωτήσῃ με «Ποῖον θὰ προκρίνης», καὶ ὅτε σὺ αὐτὸς ἐπὶ μετριοφρόνῳ δωρεᾷ ἐφάνης ἐν τῷ πυρὶ σου, ἵνα ἐμοί, ἐφ' ὅσον καταστῶ πρὸς τοῦτο ἱκανός, ποιήσης τὸν Ἄσι⁹² καταληπτόν, (καὶ ὅτε εἶπες)· «Θὰ ἴδῃς τὸν νόμον μου, διότι θὰ καλέσω τοῦτόν τε καὶ τὴν Ἀρμαῖτι⁹³ ἅμα νὰ ἔλθουν πλησίον μου. Καὶ νῦν ἐρώτησον ἡμᾶς. Ποῖα εἶναι τὰ πρὸς ἡμᾶς ἐρωτήματά σου; Διότι ἐρώτημά τι παρὰ σοῦ εἶναι ὡς τὰ τῶν δυνατῶν καὶ κατ' ἀκολουθίαν θὰ ἤθελέ τις σέ τὸν δυνατὸν ὡς οἶόν τε νὰ ἱκανοποιήσῃ».

Καὶ ὡς τὸν ἅγιον ἔγνων σε, ὦ Ἄχουρα-μάζδα, ὅτε ἐφάνη μοι ὁ Βοχου-μανό, ὅτε τὸ πρῶτον διὰ τῶν λόγων σου ἐδιδάχθην. Ἀόπην ἐπήνεγκέ μοι παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἢ πεποιθήσις νὰ πράξω ὅ,τι ὑμεῖς λέγετέ μοι ὡς τὸ κάλλιστον⁹⁴. Καὶ ὅταν λέγῃς πρὸς ἐμὲ «Πρέπει νὰ ἔλθῃς νὰ διδαχθῆς τὸν Ἄσι⁹⁵, τότε σὺδαμῶς ἔχεις χρεῖαν ἐμὲ ἐπ' ἀπειθείᾳ νὰ νουθετήσης, ἐμὲ νὰ ἀνορθώσης, πρὶν φανῆ εἰς ἐμὲ ὁ

91. Γιάσνα 36,1-6· βλ. E. Lehman/H. Haas (Hrg.), μν. ξ., σ. 155.

92. Τ.ξ. τὸν νόμον.

93. Τ.ξ. τὴν πιστότητα.

94. Ὁ προφήτης τοῦ παρσισμῶ Ζαρατούστρα, διωχθεὶς ὑπὸ ἀρχόντων καὶ ἱερέων διὰ προσβολὴν τῆς παραδεδομένης θρησκείας, συμμερίζεται τὴν τύχην τῶν πνευματικῶν ἀναμορφωτῶν τῆς ἀνθρωπότητος.

95. Τ.ξ. τὸν νόμον.

Σραόσια⁹⁶, συνοδευόμενος ὑπὸ τῆς ὑπερπλοῦτου Ἄθια⁹⁷, ἥτις πρὸς δικαίωσιν θὰ καταλείμη τοὺς κλήρους κατ' ἀξίαν.

Καὶ ὡς τὸν ἅγιον ἔγνωσεν σε, ὦ Ἀχουρα-μάζδα, ὅτε ἐφάνη μοι ὁ Βοχου-μανό, ἵνα γνωρίσῃ τοὺς σκοποὺς τῆς ἐπιθυμίας μου⁹⁸. «Δότε μοι λοιπὸν μετὰ μακρὸν βίον νὰ τύχω ἐκείνου, τὸ ὁποῖον οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν καταναγκάζει, (ἦτοι) τῆς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου κρείττονος ὑπάρξεως».

Ἐὰν ἡ βοήθειά σου καὶ ἡ διδασκαλία σου, ὡς δυνατὸς γνώριμος πρόκειται νὰ δώσῃ αὐτὰς εἰς φίλον του, ὦ σοφέ, τῇ δυνάμει σου παρασχεθῶν εἰς ἐμέ παρὰ τοῦ Ἀσιά⁹⁹, θὰ ἀνορθωθῶ καὶ θὰ ἠγοῦμαι τῶν ὑπὲρ τῆς διδασκαλίας ἀγωνιζομένων καὶ πάντων ἐκείνων, οἱ ὅποιοι εἶναι μνημονες τῶν λόγων σου.

Καὶ ὡς τὸν ἅγιον ἔγνωσεν σε, ὦ Ἀχουρα-μάζδα, ὅτε ἐφάνη μοι ὁ Βοχου-μανό. Τότε ἐδίδαξεν ἡ Τουδναμαίτι ὅτι πρὸς ἀκρόασιν εἶναι τὸ ἄριστον· «Δὲν πρόκειται νὰ εἶναι τις κολακευτικὸς πρὸς τοὺς πολλοὺς κακοδόξους, οἵτινες κατηγοροῦν πάντας τοὺς ὀρθοδόξους». Ὁ δὲ Ζαρατούστρα ἐκλέγει τὸ πνεῦμα, ὅπερ εἶναι τὸ παναγιωτάτον σου, ὦ Ἀχουρα-μάζδα. Εἶθε ὁ Ἀσιά νὰ φανῇ ἐναργῆς, ἰσχυρὸς ἐν ζωτικῇ δυνάμει. Ἐν τῇ βασιλείᾳ, ἐνθα λάμπει ὁ ἥλιος, μέλλει νὰ κυριαρχήσῃ ἡ Ἀρμαίτι¹⁰⁰. Αὕτη μετὰ τοῦ Βοχου-μανό μέλλει νὰ καταλείμη τοὺς κλήρους κατὰ τὰ ἔργα¹⁰¹.

13. Πειρασμὸς τοῦ Ζαρατούστρα

Ἐκ τῆς βορείου χώρας, ἐκ τῶν βορείων χωρῶν ἐπῆλθε δρομαῖος ὁ θανατηφόρος Ἀχιμάν, ὁ ἄρχων τῶν δέβα. Οὕτω ἐλάλησεν ὁ κακοεργὸς Ἀχιμάν, ὁ θανατηφόρος· «Δροῦτζ¹⁰², ἐγέρθητι! Ἀπόθανε, ὀρθόδοξε Ζαρατούστρα!» Ὁ Δροῦτζ περιεκύκλον τοῦτον, ὁ δὲβ Βουῦτι¹⁰³, ὁ ἔπουλος ἄλεθρος. Ὁ Ζαρατούστρα ἀπήγγειλε τὸ Ἀχουνα-βάρια¹⁰⁴. Εἶπε τὴν ὁμολογίαν πίστεως τῆς θρησκείας τῶν λάτρων τοῦ Μάζδα¹⁰⁵.

96. Τ.ξ. ἡ ὑπακοή. Εἶναι δ' ὁ Σραόξ ἢ Σραόσια τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ ὁ θεῖος ἀγγελιαφόρος, ἱερατικὸς ψυχαγωγὸς καὶ κριτὴς τῶν νεκρῶν, μέλλων ἐν τοῖς ἐσχάτοις χρόνοις νὰ ὑποτάξῃ τὸν Ἀεθμα-δέβα, δαίμονα τῆς παραφορᾶς καὶ τῆς ὀργῆς.

97. Ἄθι, εἶναι τὸ πνεῦμα τῆς ἐπιγείου ἀμοιβῆς τῶν πιστῶν.

98. Τ.ξ. ἵνα γνωρίσῃ ποῖα ἀγαθὰ θὰ ζητήσῃ ὁ Ζαρατούστρα διὰ τὴν ἀποστολὴν του.

99. Τ.ξ. τοῦ νόμου.

100. Τ.ξ. ἡ πιστότης

101. Γράσνα 43,7-16· βλ. G e l d n e r ἐν Religionsgesch. Lesebuch, τόμ. 1, σ. 11ξξ.

102. Τ.ξ. ψεῦδος.

103. Τ.ξ. ὁ δαίμων τῆς εἰδωλολατρίας.

104. Βλ. κατωτέρω τὴν ὑπ' ἀριθμ. 15 περικοπὴν.

105. Βλ. κατωτέρω τὴν ὑπ' ἀριθμ. 16 περικοπὴν.

Ἦ Δροῦτζ κατεβλήθη καὶ ἔφυγε μακρὰν· ὁμοίως ὁ δὲβ Βονίτι, ὁ ἕπου-
λος ὄλεθρος. Ἦ Δροῦτζ ἀνήγγειλε τῷ Ἀχριμάν «Ἦ ὄλεθρ Ἀχριμάν,
δὲν εὐρίσκω τρόπον πρὸς θανάτωσιν τοῦ Σπιτάμα Ζαρατούστρα¹⁰⁶.
Ἦ Εξόχως δευὸς εἶναι ὁ ὀρθόδοξος Ζαρατούστρα!»!

Ἦ Ζαρατούστρα ἔγνω ἐν τῷ πνεύματι τον «Οἱ κακόδοξοι πονηροὶ
δέβα συσκέπτονται πρὸς θανάτωσίν μου». Ἦ Ζαρατούστρα ἠγέρθη,
ὁ Ζαρατούστρα ἐχώρησε πρὸς τὰ ἐμπρός, ἀκατάβλητος ὑπὸ τοῦ κακοῦ
πνεύματος, ὑπὸ τῆς χαλεπότητος τῶν δοκιμασιῶν, κρατῶν ἐν τῇ χειρὶ
λίθους ἔχοντας τὸ μέγεθος οἰκίας, οὓς εἶχε λάβει παρὰ τοῦ Ἀχουρα-
μάζδα... Ἦ Ζαρατούστρα εἶπε πρὸς τὴν Ἀχριμάν. «Ἦ κακοεργὲ Ἀ-
χριμάν, θὰ πατάξω τὴν ὑπὸ τῶν δέβα ποιηθεῖσαν δημιουργίαν, θὰ
πατάξω τὸ ὑπὸ τῶν δέβα ποιηθὲν νεκρικὸν εἶδωλον..., ἀχρὶς οὐ γεννη-
θῆ ὁ ἐπιγιγνόμενος σωτήρ...». Ἦ Απεκρίνατο αὐτῷ ὁ κακὸς δημιουργὸς
Ἀχριμάν «Μὴ ἀφάνιζε τὴν δημιουργίαν μου, ὀρθόδοξε Ζαρατούστρα!
Εἶσαι ὁ υἱὸς τοῦ Πουρουσιάσπα, εἶσαι γνωστός μοι ἐκ κοιλίας μητρός.
Ἦ Αποκήρυξον τὴν ἀγαθὴν θρησκείαν τῶν λάτρων τοῦ Μάζδα. Πρέπει
νὰ εὐτυχήσης ὡς ἠτύχησεν ὁ Βαδαγάνα¹⁰⁷. Ἦ Απεκρίνατο αὐτῷ ὁ Σπι-
τάμα Ζαρατούστρα «Δὲν θὰ ἀποκηρύξω τὴν ἀγαθὴν θρησκείαν τῶν
λάτρων τοῦ Μάζδα! Ἦ Εἰσπερ ἂν ἐγὼ ζῶ, οὐ ποιήσω τοῦτο!»¹⁰⁸

14. Ἦ Ζ α ρ α τ ο ῦ σ τ ρ α α ἰ ν ο ῦ μ ε ν ο ς

Ἐδλαβούμεθα τὸ κραταῖον βασιλικὸν ἀπαύγασμα δόξης¹⁰⁹..., ὅπερ μετέ-
στη πρὸς τὸν ὀρθόδοξον Ζαρατούστρα, ὥστε οὗτος διενόηθη, ἐλάλησε
καὶ ἔπραξε συμφάνως πρὸς τὴν θρησκείαν, ὥστε ἐν ἅπαντι τῷ σωμα-
τικῷ κόσμῳ ἦτο κατὰ τὴν ὀρθὴν πίστιν ὁ τὰ μάλιστα ὀρθόδοξος, κατὰ
τὴν δύναμιν ὁ δυνατώτατος, κατὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν ὁ μεγαλοπρε-
πέστατος, κατὰ τὴν λαμπρότητα ὁ λαμπρότατος, κατὰ τὴν νίκην ὁ ὑπὲρ
πάντας νικηφόρος. Πρῶτερον περιέτρεχον οἱ δέβα ἐνώπιον πάντων...
Ἦ Ενώπιον πάντων οἱ δέβα παρέσυρον τὰς γυναῖκας τῶν θνητῶν καὶ
μετήρχοντο βίαν κατὰ τῶν θρηγνόντων (καὶ) ὀδυρομένων. Μία δὲ καὶ

106. Σπιτάμα εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ προπάτορος τῆς οἰκογενείας τοῦ Ζαρατούστρα, διὸ καὶ ἐνίοτε καλεῖται οὗτος Σπιτάμα Ζαρατούστρα.

107. Β α δ α γ ά ν α εἶναι ὁ Ἀζχι-δαχάκα ἢ δαχάκ, ὅστις κατὰ τὴν περσικὴν μυθολογίαν ὑπῆρξε σφετεριστῆς τοῦ ἱρανικοῦ θρόνου· βλ. R. J o c k e l, Götter und Dämonen (Mythen der Völker), Darmstadt 1953, σ. 84 ἐξ.

108. Βενδιδάδ 19,1-7· βλ. K. F. G e l d n e r ἐν Religionsgesch. Lesebuch, τ. 1, σ. 33.

109. Ἦ συνδυασμὸς ἐξωτερικῆς μεγαλοπρεπειᾶς καὶ ἐσωτερικοῦ φωτισμοῦ θαυμασίων ἀνθρώπων,

μόνη προσευχή (καλουμένη) Ἀχουνα-βάριζα¹¹⁰, ἣν ὁ ὀρθόδοξος Ζαρο-
τούστρα τετράκις ἀπήγγειλεν, ἐκάστοτε ἔτι μεγαλοφωνότερον, ἐξέβαλε
πάντας τοὺς δέβα, οἵτινες εἶναι ἀνάξιοι τῶν θυσιῶν καὶ τῶν προσευ-
χῶν, καὶ οὕτω ἐκρούθησαν ἐν τῇ γῆ.

Κατὰ τὴν γέννησιν καὶ τὴν αὔξησιν αὐτοῦ ὁ Ἀχιμιάν ἐφυγεν ἀπὸ
τῆς ἐκτεταμένης, στρογγύλης (καὶ) εὐρυχώρου γῆς. Οὕτω ἐλάλη-
σεν ὁ κακοεργὸς Ἀχιμιάν, ὁ θανατηφόρος. «Δὲν ἠνάγκασάν με
ἄκοντα πάντες οἱ ἄγγελοι νὰ φύγω, ἀλλ' ὁ Ζαρατούστρα ἀπελαύνει
με ἄκοντα. Βάλλει κατ' ἐμοῦ διὰ (τῆς προσευχῆς) Ἀχουνα-βάριζα¹¹¹,
ἣτις εἶναι τόσον μέγα ὄπλον, ὅσον ὁ ἔχων ὕψος οἰκίας λίθος. Καίει
με διὰ (τῆς προσευχῆς) Ἀσια-βαχίστα¹¹² ἀκριβῶς ὡς (διὰ) τη-
κτοῦ μετάλλου. Ἐπιτυγχάνει πλήρως τὴν ἀπὸ ταύτης τῆς γῆς φυγὴν
μου αὐτὸς ὁ ὅλως μόνος ἀπελαύνων με, ὁ Σπιτάμα Ζαρατούστρα». Δόξα τῷ
Ζαρατούστρα, ὅστις πρῶτος τὸ ἀγαθὸν ἐνόησεν, ὅστις πρῶτος
τὸ ἀγαθὸν ἐλάλησεν, ὅστις πρῶτος τὸ ἀγαθὸν ἔπραξε, τῷ πρῶτῳ
ιερεῖ, τῷ πρῶτῳ μαχητῇ, τῷ πρῶτῳ κτηνοτρόφῳ, τῷ πρῶτῳ ἀποκα-
λύπτορι, τῷ πρῶτῳ λαβόντι τὴν ἀποκάλυψιν, τῷ πρῶτῳ λαβόντι ὡς
ἀμοιβὴν καὶ διαδόσαντι τὴν ἀγγελίαν¹¹³ καὶ τὴν ἀμοιβὴν τοῦ Ἀσιὰ¹¹⁴
καὶ τὸν ἀληθῆ λόγον καὶ τὴν πρόθυμον ἀκρόασιν τοῦ λόγου καὶ τὴν
βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ Μάζδα ποιηθέντα ἀγαθὰ,
ὧν ἡ ἀρχὴ εἶναι ἡ ὀρθὴ πίστις!

Αὐτὸς ἦτο ὁ πρῶτος ἱερεὺς, ὁ πρῶτος μαχητής, ὁ πρῶτος κτηνοτρό-
φος· αὐτὸς πρῶτος ἐμακρύνθη ἀπὸ τῆς δαιμονικῆς καὶ τῆς κακῆς ἀν-
θρωπίνης ἐξουσίας. Αὐτὸς πρῶτος ἐν τῷ σωματικῷ κόσμῳ ἐπηγγεί-
λατο τὸν Ἀσιὰ¹¹⁵ καὶ ἠρνήθη νὰ εἶναι λάτρης τῶν δέβα καὶ ὠμολόγησεν
ὅτι εἶναι λάτρης τοῦ Μάζδα, ζωροαστριιστής, ἀντίπαλος τῶν δέβα, θαυ-
μαστής τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀχούρα. Αὐτὸς πρῶτος ἐν τῷ σωματικῷ
κόσμῳ ἐκήρυξε τὸν κατὰ τῶν δέβα λόγον, περιέχοντα τὴν διδασκαλίαν
τοῦ Ἀχούρα. Αὐτὸς πρῶτος ἐν τῷ σωματικῷ κόσμῳ ἐχαρακτήρισε
σύμπαντας τοὺς δέβα ὡς ἀναξίους τῶν θυσιῶν καὶ τῶν προσευχῶν.
Αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ δυνατὸς δοτῆρ τῶν κατὰ τὸν βίον ἀγαθῶν, ὁ πρῶτος
προφήτης τῶν ἱρανικῶν χωρῶν.

110. Βλ. κατωτέρω τὴν ὑπ' ἀριθμ. 15 περικοπὴν.

111. Βλ. κατωτέρω τὴν ὑπ' ἀριθμ. 15 περικοπὴν.

112. Προσευχὴ τις θεωρουμένη ἰδιαιτέρως ἱερά.

113. Ὡς καὶ ἀλλοχοῦ ἐλέχθη (σ. 351, ὑποσημ. 62), ἡ ἀγγελάς θεωρεῖται ἱερὸν ζῆλον
οὐ μόνον ἐν τῷ ἰνδουισμῷ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ παρσισμῷ.

114. Τ.ξ. τοῦ νόμου.

115. Τ.ξ. τὸν νόμον.

Παρ' αὐτοῦ ἑκασταχοῦ ἔμαθέ τις τὸ πρῶτον τὸν τὴν δὴν ἀποκάλυψιν περιέχοντα λόγον τοῦ Ἄσῆ¹¹⁶. (παρ' αὐτοῦ), ὅστις (εἶναι) ὁ κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος πάντων τῶν ἐμπύχων ὄντων, ὁ ὁμολογητὴς τῆς ὀρθῆς πίστεως, τῆς μεγίστης καὶ ἀρίστης καὶ περικαλλοῦς· (παρ' αὐτοῦ), ὅστις (εἶναι) ὁ ἐκζητητὴς τῆς ἀρίστης πασῶν τῶν θρησκειῶν. Αὐτὸν πάντες οἱ Ἄμεσῆ-σπέντα¹¹⁷, ἠνωμένοι μετὰ τοῦ ἡλίου ἐν μεγαλοφώνῳ ὁμολογία καὶ πεποιθότες ἐκ καρδίας, ἠῤῥοντο ἐκ πεποιθήσεως καὶ ἐσωτέρας ἐμπιστοσύνης πρὸς τὸν κύριον καὶ τὸν διδάσκαλον τῶν ἐμπύχων ὄντων, πρὸς τὸν ὁμολογητὴν τῆς ὀρθῆς πίστεως. Κατὰ τὴν γέννησιν καὶ τὴν αὔξησιν αὐτοῦ ὕδατα ἠὺφράνθησαν καὶ πόαι ἐβλάστησαν, πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ ἀγίου πνεύματος ποιηθέντα δημιουργήματα συνέχαιρον· «Εὐτυχῆ ἡμεῖς! Ἐγενήθη ὁ ἱερεὺς Σπιτάμα Ζαρατούστρα! Ὁ Ζαρατούστρα διὰ προσφορῶν ἡμᾶς... θὰ τιμήσῃ. Ἀπὸ τοῦδε ἡ ἀγαθὴ θρησκεία τῶν λάτρων τοῦ Μάζδα θὰ διαδοθῆ εἰς τὰ ἐπτά μέρη τοῦ κόσμου»¹¹⁸.

15. Ἀχούνα - βάιργι α¹¹⁹

Ὡσπερ ὁ ἀξιότατος Ἀχούρα, οὕτω καὶ ὁ προφήτης ἴσταται ἐν συμφωνία πρὸς τὸν νόμον. Παραδίδει εἰς τὸν Μάζδα τὰ ἔργα, ἅτινα ἔχον ποιηθῆ κατ' ἀγαθὴν προαίρεσιν ἐν τούτῳ τῷ βίῳ, καὶ εἰς τὸν Ἀχούρα τὴν βασιλείαν· οὗτος κατέστησεν αὐτὸν προστάτην τῶν πτωχῶν¹²⁰.

16. Ὁμολογία πίστεως

Ἡ καθαρότης εἶναι τὸ ὕψιστον ἀγαθόν· εἶναι ποθεινὴ, ποθεινὴ εἰς ἐμέ. Διὰ τὴν καθαρότητα ὁ παράδεισος! Τιμῶμεν τοὺς ἄρρενας καὶ τοὺς θήλειους ἀγγέλους· διὰ τοῦ σεβασμοῦ αὐτῶν, προπαντὸς ὁ Ἀχούρα-μάζδα ἐν συμφωνία πρὸς τὸν Ἄσῆ¹²¹ παρέχει τὸ ἀγαθόν¹²².

Ἀπαξιῶ (νὰ εἶμαι λάτρης) τῶν δέβα. Ὁμολογῶ ὅτι εἶμαι λάτρης τοῦ Μάζδα, (ὄπαδός) τοῦ Ζαρατούστρα, ἐχθρὸς τῶν δέβα, ὄπαδός τοῦ Ἀ-

116. Τ.ἔ. τοῦ νόμου.

117. Βλ. σ. 340 ἔξ. καὶ 362, ὑπόσημ. 123.

118. Γιάστ 19,79-81. 17,19-20. 13,88-94· βλ. K. F. Geldner, «Die zoroastriische Religion» ἐν Religionsgeschichtliches Lesebuch, τ. 1, σ. 31-32.

119. Ἀχούνα-βίργι α (Χόνοβερ) εἶναι ἡ ἱερὰ φόρμουλα τῆς πίστεως καὶ τῆς προσευχῆς τοῦ παρσιμοῦ.

120. Γιάσνα 27,13· βλ. E. Lehmann, «Persien» ἐν E. Lehmann/H. Haas, Textbuch zur Religionsgeschichte, σ. 154.

121. Τ.ἔ. τὸν νόμον.

122. Ἡ ἐν τῷ ἑδαφίῳ τούτῳ ὁμολογία καλεῖται Ἀσιεμ-βόχου.

χοῦρα, ἐξυμνητῆς τῶν ἀθανάτων ἁγίων¹²³. Τῷ Ἀχουρα-μάζδα ὑπισχνοῦμαι πᾶν ἀγαθόν, αὐτῷ τῷ ἀγαθῷ, τῷ φιλανθρώπῳ, τῷ δικαίῳ, τῷ μεγαλοπρεπεῖ, τῷ θαυμαστῷ (ὑπισχνοῦμαι) πᾶν βέλτιστον, ἐξ οὗ¹²⁴ ὁ νόμος, ἐξ οὗ οἱ (οὐράνιοι) φωστήρες· μετὰ τῶν (οὐράνιων) φωστήρων του ἐνοῦνται αἱ χάριτες (τῆς μακαριότητος).

Τὴν ἁγίαν, τὴν ἀγαθὴν Ἀρμαῖτι ἐκλέγω δι' ἐμέ, ἵνα εἶναι μετ' ἐμοῦ. Ἐξομνύω τὴν κλοπὴν καὶ τὴν ἀρπαγὴν ζῶου, τὴν λεηλασίαν καὶ τὴν ἐρήμωσιν τῶν κωμῶν τῶν λάτρων τοῦ Μάζδα. Διὰ τοὺς κατοίκους δέχομαι ἐλεύθερον τὸν βίον, ἐλευθέραν τὴν οἴκησιν¹²⁵, (καὶ) οἰκοδίατα ζῶα μεθ' ὧν αὐτοὶ ζῶσιν ἐπὶ τῆς γῆς.

Μετὰ τῆς προσηκούσης εὐσεβείας παρὰ τὸ καθηγιασμένον (ὔδωρ) ὑπισχνοῦμαι τῷ Ἀσιὰ τοῦτο· Δὲν θὰ διαπράξω ἀπὸ τοῦ νῦν λεηλασίαν ἢ ἐρήμωσιν ἐν κώμαις τῶν λάτρων τοῦ Μάζδα οὐδὲ θὰ ἀξιώσω ζωὴν (ὡς ἐγγύησιν).

Ἀποφεύγω τὴν ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν κακῶν, τῶν φαύλων, τῶν ἀνόμων, τῶν κακοποιῶν δέβρα, τῶν ἀπατηλοτάτων, τῶν πονηροτάτων, τῶν παγκακίστων, μετὰ τῶν δέβρα, μετὰ τῶν ὄπαδῶν τῶν δέβρα, μετὰ τῶν ἀγυρτῶν, μετὰ τῶν ὄπαδῶν τῶν ἀγυρτῶν, μετὰ παντὸς κακοῦ, ὅστις δῆποτε καὶ ἂν εἶναι οὗτος, ἐν ἐνθυμήμασιν, ἐν λόγοις, ἐν ἔργοις, ἐν τρόποις, ὡς ἐγὼ τηρῶν ταῦτα ἀποφεύγω τὴν ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ ὀλεθρίου κακοδόξου.

Ὡσπερ ὁ Ἀχουρα-μάζδα ἐδίδαξε τὸν Ζαρατούστρα ἐν πάσαις ταῖς συσκέψεσιν, ἐν πάσαις ταῖς συναντήσεσιν, ἐν αἷς ὁ Μάζδα καὶ ὁ Ζαρατούστρα συνεσκέφθησαν, ὡσπερ ὁ Ζαρατούστρα ἀπέφυγε τὴν ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν δέβρα ἐν πάσαις ταῖς συσκέψεσιν, ἐν πάσαις ταῖς συναντήσεσιν, ἐν αἷς ὁ Μάζδα καὶ ὁ Ζαρατούστρα συνεσκέφθησαν,

123. Εἰρήσθω καὶ αἰθίς (βλ. σ. 23 ἐξ.) ὅτι οἱ ἀθάνατοι ἅγιοι (ἀμειρα-σπέντα) εἶναι ἐπὶ τὰ ἀρχάγγελου τοῦ Ἀχουρα-μάζδα, προσωποποιήσεις ἀφηρημένων ἐνομιῶν ἢ δυνάμεων· 1) Βοχου-μανό, τ.ἐ. ἀγαθὴ προαίρεσις τοῦ θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς πᾶν δημιουργημὰ καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὸ χρήσιμον κτήνος. 2) Ἀσιὰ (τ.ἐ. νόμος ἢ δικαιοσύνη ἢ ἀλήθεια) ἢ Ἀσια-βαχίλτα (τ.ἐ. κρατίστη δικαιοσύνη), συνδεόμενος πρὸς τὸ ὡς σύμβολον τῆς καθαρότητος θεωρούμενον πῦρ. 3) Χσιαθρα-βάριργια, τ.ἐ. ἡ πεινή βασίλεια τοῦ θεοῦ, φερόμενος εἰς σχέσιν πρὸς τὰ μέταλλα. 4) Ἀρμαῖτι, τ.ἐ. εὐσέβεια ἢ ταπεινότης, σχετιζομένη πρὸς τὴν γῆν. 5) Χαουρβάτατ, τ.ἐ. τελειότης καὶ ὑγεία, σχετιζομένη πρὸς τὸ ὡς βασικὸν στοιχεῖον τῆς ζωτικῆς δυνάμεως θεωρούμενον ὔδωρ. 6) Ἀμερέτατ, τ.ἐ. ἀθανασία, σχετιζομένη πρὸς τὰ φυτά. 7) Σραδξ ἢ Σραδσία (τ.ἐ. ὑπακοή), τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ ὁ θεὸς ἀγγελιαφόρος, ἱερατικὸς ψυχοπομπὸς καὶ κριτῆς τῶν νεκρῶν, ὅστις ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις θὰ ὑποτάξῃ τὸν δαίμονα τῆς ὀργῆς καὶ τῆς παραφορᾶς Ἀεθμα-δέβρα.

124. Τ.ἐ. ἐκ τοῦ Ἀχουρα-μάζδα.

125. Ἐντ. νοεῖται κατάλυσις τῆς δουλείας.

